

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
ТА МАРКЕТИНГУ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітнього ступеня «магістр»

**на тему: «ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ З
ІНОЗЕМНИМИ ПАРТНЕРАМИ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи Мев-61

Спеціальності 292 “Міжнародні економічні відносини”
(шифр і назва)

Кулина О.Б.

(Прізвище та ініціали)

Керівник

Хірівський Р.П.

(Прізвище та ініціали)

Рецензент:

Березівський Я.П.

(Прізвище та ініціали)

ДУБЛЯНИ 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
ТА МАРКЕТИНГУ

Освітній ступінь «магістр»

Спеціальність 292 “Міжнародні економічні відносини”

(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____

(підпис)

к.е.н., доцент Линдюк А.О.

(звання, ступінь, прізвище та ініціали)

« _____ » _____ 2021 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Кулини Олега Богдановича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1

Керівник проекту (роботи) Хірівський Роман Петрович к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Т Затверджені наказом ЛНАУ від “16” вересня 2021 р. № 304/К-С

е 2. Строк подання студентом проекту (роботи) до “15” грудня 2021 року

М 3. Вихідні дані до проекту (роботи) спеціальна література, нормативно-правові акти, матеріали Державної служби статистики України, матеріали Департаменту АПК Львівської ЛОДА, інтернет-ресурси.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити). Вступ. 1. Теоретична та організаційно-правова база зовнішньоекономічних зв'язків в аграрному секторі. 1.1. Теоретико-методологічне забезпечення розвитку зовнішньоекономічних зв'язків в аграрному секторі економіки. 1.2. Фактор експортного потенціалу аграрного сектору України в забезпеченні покращення зовнішньоекономічних зв'язків. 1.3. Інституційне середовище зовнішньоекономічних зв'язків аграрного сектору економіки України. 2. Аналітика стану й тенденцій зовнішньоекономічних зв'язків аграрного сектору України. 2.1. Аналіз тенденцій розвитку міжнародних економічних відносин вітчизняних виробників агропромислової продукції. 2.2. Географія зовнішньої торгівлі агропромисловою продукцією України. 2.3. Розвиток системи підтримки сектору АПК України. 3. Перспективні напрямки розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами як чинника сталого економічного розвитку. 3.1. Концепція зміцнення ролі міжнародної торгівлі агропродовольчими товарами в рамках досягнення сталого економічного розвитку. 3.2. Розвиток національних стратегій держав на світовому ринку органічної сільськогосподарської продукції. 3.3. Стратегічні напрямки розвитку експортного потенціалу органічної

сільськогосподарської продукції України в контексті забезпечення сталого економічного розвитку нашої держави. 4. Діяльність міжнародних організацій з охорони праці. 4.1. Участь України у міжнародних організаціях з охорони праці. 4.2. Охорона праці у країнах Західної Європи. 4.3. Вплив діяльності Міжнародної асоціації соціального забезпечення на зниження травматизму у виробничій сфері.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) таблиці, рисунки

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
З охорони праці та захисту населення			

7. Дата видачі завдання "16" 09 2021 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)
1.	Опрацювання виданого завдання. Збір та вивчення рекомендованої наукової та навчальної літератури, нормативно-правового забезпечення з обраної теми. Підготовка вибірки даних для написання кваліфікаційної роботи. Написання першого (теоретичного розділу роботи).	16.09.2021-29.09.2021 р.
2.	Опрацювання фінансової звітності об'єкту дослідження, офіційної статистичної інформації. Написання другого (аналітичного) розділу кваліфікаційної роботи.	30.09.2021-20.10.2021 р.
3.	Здійснення прогностичних розрахунків, розробка проектних рішень щодо покращення досліджуваного напрямку діяльності об'єкта кваліфікаційної роботи, відображення практичних рекомендацій, написання третього розділу роботи.	21.10.2021-01.11.2021 р.
4.	Розробка та написання питань з розділу охорони праці. Оформлення кінцевого варіанту роботи, табличних та графічних матеріалів, представлення роботи керівнику та виправлення його зауважень.	02.11.2021-23.11.2021 р.
5.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача роботи на рецензування). Здача роботи відповідальній особі для перевірки на плагіат. Виправлення недоліків після проходження перевірки, та (за умови негативного результату) повторна здача для перевірки на наявність плагіату.	24.11.2021-14.12.2021 р.
6.	Попередній захист кваліфікаційної роботи (наявність доповіді та презентаційного матеріалу) . Підготовка до захисту при екзаменаційній комісії. Захист	17.12.2021 р.

Студент _____

(підпис)

Кулина О.Б.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____

(підпис)

Хірівський Р.П.

(прізвище та ініціали)

Анотація

Дипломна робота присвячена дослідженню функціонування зовнішньоекономічних зв'язків агропромислового комплексу України з іноземними партнерами.

Проаналізовано фактори розвитку експортного потенціалу аграрного сектору України. Здійснено аналіз ключових трендів міжнародної торгівлі згідно основних груп продуктів. За результатами проведеного комплексного дослідження зведено інтегральний рейтинг експортерів агропромислової продукції. Здійснено прогноз показників експорту української аграрної продукції в розрізі її структурних елементів на період до 2027 року. Наведено оцінку державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції України відносно провідних держав світу. Подано стратегічні напрямки розвитку експортного потенціалу органічної сільськогосподарської продукції України в контексті забезпечення сталого економічного розвитку нашої держави.

Summary

Thesis is devoted to the study of the functioning of foreign economic relations of the agro-industrial complex of Ukraine with foreign partners.

Factors of development of export potential of the agricultural sector of Ukraine are analyzed. An analysis of key trends in international trade by major product groups. According to the results of a comprehensive study, an integrated rating of exporters of agro-industrial products was compiled. The forecast of export indicators of Ukrainian agricultural products in terms of its structural elements for the period up to 2027 has been made. An assessment of the state support of agricultural producers of Ukraine in relation to the leading countries of the world is given. Strategic directions of development of export potential of organic agricultural products of Ukraine in the context of ensuring sustainable economic development of our state are given.

УДК 612.163:212.025.12:314

Дипломна робота: 110 сторінок текстової частини, 20 рисунків, 14 таблиць, 30 позицій літературних джерел.

Зовнішньоекономічні зв'язки агропромислового комплексу України з іноземними партнерами.

Кулина О. Б. - Дипломна робота. Кафедра міжнародних економічних відносин та маркетингу. - Дубляни, Львівський НАУ, 2021.

Дипломна робота розкриває актуальні аспекти здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємствами АПК України.

У першому розділі розкрита економічна суть, сучасні наукові та практичні засади забезпечення розвитку зовнішньоекономічних зв'язків в аграрному секторі економіки України. Досліджено інституційне середовище зовнішньоекономічних зв'язків аграрного сектору вітчизняної економіки.

У другому розділі подано детальну характеристику розвитку міжнародних економічних відносин вітчизняних виробників агропромислової продукції, проаналізовано географію зовнішньої торгівлі агропромисловою продукцією України. Адаптовано закордонний та вітчизняний досвід функціонування зовнішньоекономічної діяльності агропромислового комплексу. Розраховано коефіцієнт покриття загальним експортом імпорту за товарною структурою продукції АПК. Подано комплекс переваг та недоліків застосування інструментів державної підтримки аграрних виробників України.

У третьому розділі наведено перспективні напрямки розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами як чинника сталого економічного розвитку. Подано концепцію зростання ролі міжнародної торгівлі агропродовольчими товарами в досягненні цілі сталого розвитку суспільства.

У четвертому розділі проаналізовано стан охорони праці у секторі АПК України.

На основі опрацювання теоретичного та практичного матеріалів зроблені відповідні висновки та конкретні пропозиції.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА БАЗА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ.....	9
1.1. Теоретико-методологічне забезпечення розвитку зовнішньоекономічних зв'язків в аграрному секторі економіки.....	9
1.2. Фактор експортного потенціалу аграрного сектору України в забезпеченні покращення зовнішньоекономічних зв'язків.....	19
1.3. Інституційне середовище зовнішньоекономічних зв'язків аграрного сектору економіки України.....	27
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИКА СТАНУ Й ТЕНДЕНЦІЙ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ.....	38
2.1. Аналіз тенденцій розвитку міжнародних економічних відносин вітчизняних виробників агропромислової продукції.....	38
2.2. Географія зовнішньої торгівлі агропромисловою продукцією України.....	47
2.3. Розвиток системи підтримки сектору АПК України.....	56
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ АГРОПРОДОВОЛЬЧИМИ ТОВАРАМИ ЯК ЧИННИКА СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	62
3.1. Концепція зміцнення ролі міжнародної торгівлі агропродовольчими товарами в рамках досягнення сталого економічного розвитку.....	62
3.2. Розвиток національних стратегій держав на світовому ринку органічної сільськогосподарської продукції.....	72
3.3. Стратегічні напрямки розвитку експортного потенціалу органічної сільськогосподарської продукції України в контексті забезпечення сталого економічного розвитку нашої держави.....	84
РОЗДІЛ 4. ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ОХОРОНИ ПРАЦІ.....	97
4.1. Участь України у міжнародних організаціях з охорони праці.....	97
4.2. Охорона праці у країнах Західної Європи.....	98
4.3. Вплив діяльності Міжнародної асоціації соціального забезпечення на зниження травматизму у виробничій сфері.....	99
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	107

ВСТУП

Актуальність. Значне нарощення темпу динаміки міжнародної торгівлі з середини ХХ сторіччя визначило один з ключових трендів розвитку міжнародної економіки - значний ступінь зацікавленості держав в міжнародній економічній діяльності. Збільшення обсягів міжнародної економічної діяльності окремих держав сформувало їхню експортоорієнтовану типологію економіки, властиву розвинутим державам західної Європи й північної Америки. Поряд з тим посилюються економіки інших держав світу, зокрема - Китаю, «4 азійських тигрів», Індії тощо. Наша держава намагається зайняти гідне місце на міжнародних ринках, де аграросектору наразі належить ключова роль. Вказана ситуація склалася унаслідок впливу багатьох зовнішніх та внутрішніх чинників, в переліку котрих варто підкреслити сприятливий природно-кліматичний фактор, значну історію розвитку традиційного вирощування, відносно невисоку собівартість продукції та сталий зовнішній попит на неї. Не зважаючи на стабільно позитивну динаміку зростання обсягів міжнародної торгівлі української продукції сільського господарства, поточний вітчизняний міжнародний економічний експортний потенціал є використаним не у максимальному обсязі, що вимагає пошуку напрямків активізації його застосування і подальшого нарощування. Враховуючи специфічність формування собівартості аграрного продукту, варто зауважити те, що умови та обмеження міжнародних економічних відносин відчутно впливають на кінцеву вартість продукту, що зумовлює рівень його конкурентоздатності. Тож, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків в аграрній сфері сприятиме зростанню конкурентоздатності продукту, нарощенню валютних надходжень у бюджет держави, розвитку діяльності агропромислових товаровиробників, що вимагає обґрунтованого дослідження його передумов й підтверджує актуальність тематики роботи.

Введення в науковий оборот поняття «зовнішньоекономічні зв'язки» є зв'язаним із науковою діяльністю Дж. Бінтама. В подальшому теоретичні

постулати зовнішньоекономічних зв'язків розроблялися у рамках основних економічних шкіл знаними дослідниками: вчення меркантилізму (Т. Ман та А. Монкретьєн, Ю. Дебвіант, У. Петті), вчення абсолютних перервах (Ад. Сміт), вчення порівняльних переваг (Д. Ріккардо). В наш час питаннями дослідження змісту й суті зовнішньоекономічних зв'язків розглянуті в праці наступних авторів: І. Авдокішин, О. Амеліна, Н. Артеменко, М. Бахчіванова, О. Бубінець, А. Владимиров, А. Голиков, М. Макуха, О. Мельникова, І. Миронов, М. Мотавиц, У. Тар, А. Уніат, А. Філіпенко, А. Хасбулатов.

Мета дипломного дослідження полягає в обґрунтуванні й розробці теоретико-методологічних засад, практичних рекомендації щодо розвитку зовнішньоекономічних зв'язків аграрного сектору України.

Для досягнення зазначеної мети нами вирішено наступні завдання:

- уточнено зміст зовнішньоекономічних зв'язків аграрного сектору України;
- сформувати логіко-структурну схему інституціонального середовища розвитку зовнішньоекономічних зв'язків аграрного сектору нашої держави;
- розробити методологічний підхід відносно визначення рівня державної підтримки аграрного сектору нашої держави;

Об'єктом дослідження є зовнішньоекономічні зв'язки аграрного сектору України і чинники їхнього розвитку.

Інформаційною базою дослідження є праці українських та зарубіжних вчених із міжнародних економічних відносин, діючі законодавчі і інституційні акти нашої держави, офіційні матеріали ДССУ й міжнародних організацій, зокрема - Світового Банку, СОТ, Продовольчої й сільськогосподарської організації ООН), інформаційно-аналітичний огляд ключових експертів аграрного ринку України.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА БАЗА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ.

1.1. Теоретико-методологічне забезпечення розвитку зовнішньоекономічних зв'язків в аграрному секторі економіки.

В наявних умовах відкритого типу економіки, де тенденції відносно глобалізації та інтеграції набувають усе більшого розмаху, усе більше держав активно ведуть зовнішньою торгово-економічну діяльність, що відображається у сталому нарощенні обсягу експортно-імпоротної діяльності, рості обсягу і географічній диверсифікації напрямків трудової міграції, активній експансії різного типу капіталу з розвинутих держав в держави, котрі розвиваються. Іншими проявами інтеграції став розвиток міжнаціональних регіональних інтеграційних об'єднань, до котрих відносяться, зокрема - НАФТА, ЩОС, БРІКС й ЄС. Географічний та культурний фактор близькості ЄС із урахуванням поточного стану взаємовідносин із північно-східним сусідом нашої держави обумовлюють важливість подальшої інтеграції України саме до цього Європейського Союзу, що й є ключовим геополітичним вектором України. Для вдалої подальшої інтеграції нашої держави в євроспільноту важливим фактором виступає розвиток торгівельно-економічних відносин із державами вказаного об'єднання, що є можливим шляхом нарощення обсягу участі українських товаровиробників в міжнародній торгівлі із відповідною підтримкою із боку владних та державних інститутів. Вагомість аграрного сектору у процесі нарощення його залучення до процесів світової торгівлі зумовлена зростанням питомої ваги в експорті рослинницької продукції, котре свідчить про наявний попит на вказану продукцію на міжнародному ринку і потенційні можливості нарощення присутності українських товаровиробників на зовнішніх ринках. Передумовою формування поточного розуміння зовнішньоекономічних зв'язків є дослідження наявних теорій міжнародної торгівлі. Їхній аналіз дозволить прояснити,

яким саме чином може здійснюватися торгівля поміж державами, адже взявши участь в зовнішньоторговельних операціях, держави здатні збільшувати продуктивність власних ресурсів, котрими вони володіють, в результаті цього зможуть наростити обсяги виробництва. Зокрема, дослідження еволюції теорій, котре подано у табл. 1.1, дозволяє не тільки виявляти причини та умови появи міжнародних економічних відносин, але й обґрунтовувати сутнісні особливості зовнішньоекономічних зв'язків.

Таблиця 1.1. - Еволюція теорій міжнародної торгівлі.

Роки	Теорії, автори	Основні тези	Практичне застосування
1572-1715	Теорії меркантилізму (Т. Ман, Н. Монкретен, Ч. Деваант)	Передбачає інституційне втручання в незалежний потік товарів поміж державами для зміни обсягів, складу й напрямку торгівлі.	Обґрунтування потреби економічного виходу національної держави на світові ринки
1776	Теорії абсолютної переваги (А. Смітт)	Держави експортують той товар, в виробництві котрих вони мають певну перевагу та імпортують ті продукти, в виробництві котрих абсолютна перевага належить їх торгівельним партнерам.	Підтвердження переваги розподілу праці не лише на національному, проте й на світовому рівні
1818	Теорії порівняльної переваги (Д. Рікардо)	Якщо держави спеціалізуються на виробництві таких товарів, котрі вони здатні виробляти із меншими супутніми витратами, тоді торгівля буде взаємовигідною для усіх держав.	Теорія доводить існування вигод від спеціалізацій та торгівлі для всіх держав -учасниць
1934	Теорії співвідношення фактору виробництва (А. Хекшнер і І. Оллін)	Держави будуть прагнути експортувати продукцію, що вимагають задля свого виробництва більших затрат факторів виробництва, котрими вони володіють відносно надлишкових затрат.	Запропоновано розподілити товари на капіталомісткий та трудомісткий
1981	Теорії глобальних стратегічних конкуренцій (П. Кругманн)	ТНК прагнуть до абсолютного домінування на міжнародному ринку через отримання ними стійкої конкурентної переваги.	Обґрунтовано вплив глобальних стратегічних конкуренцій поміж ТНК на торгівельні потоки
1991	Теорії конкурентної переваги (М. Портер)	Конкурентоздатність держави на міжнародному ринку залежить від наявних параметрів.	Дозволяє надати максимальне обґрунтування конкурентоздатності на міжнародному ринку.
початок XXI ст.	Теорії мережевих економік (С. Дитлов)	Міжнародні торгово-економічні відносини базуються з використанням Інтернету, що формує специфіку взаємодії поміж учасниками.	Теорія враховує фактори, що основою продуктивних сил є інформація та знання.

Із аналізу табл. 1.1 можливо побачити, що в сучасній науці сформовано багато теорій відносно міжнародних економічних відносин, котрі поєднують різноманітні концепції, погляди знаних дослідників та доповнюють історичні судження попередників.

Із матеріалів проведеного аналізу теорій зовнішньоекономічних зв'язків також варто зробити висновок, котрий полягає у наступних судженнях: в даний час жодна держава в світі не здатна самостійно забезпечувати економічно результативне масове виробництво усіх базових типів продукції, жодна держава не здатна існувати відокремлено від інших держав, не мати із ними різноманітних зовнішньоекономічних зв'язків. Окрім цього, базовим інструментом аналізу світової торгівлі та її поточного впливу на розподіл й перерозподіл доходу залишається теорія Хекшнера-Олліна із доданими пізніше вдосконаленнями (від максимально прямолінійного використання теорії Хекшнера-Олліна застерігає відомий парадокс Леонтьєва).

Серед науковців, котрі пропонували власне баченні поданих теорії, варто відзначити Пола Кругмана, котрий у 2008 р. був нагороджений Нобелівською премією за власне дослідження. Отримані дослідником результати стали базою створення моделей, котрі дозволяють визначити й обґрунтувати певні закономірності торгових відносин між державами й причини продукування певних товарів в цих чи інших державах [15].

Наведені в таблиці 1.1. теорії міжнародних економічних зв'язків дозволяють простежити їхній розвиток, котрий науковці обґрунтовують по-своєму. О. Задоя [5] вважає, що цю періодизацію потрібно здійснювати в залежності від переважання певних форм міжнародних економічних зв'язків, виділяючи такі етапи: міжнародну торгівлю, міжнародну інвестицію, міжнародну інтеграцію й глобалізацію. В. Робінсон пропонує вести періодизацію за такими ерами: комерційною, експансійною, концесійною, національних держав й глобалізації [19]. Але на нашу думку, потрібно досліджувати еволюцію міжнародних економічних зв'язків в

розрізі формації суспільно-економічних відносин, таким чином, як запропоновано у працях І. Снітківера: аграрні, індустріальні, постіндустріальні, інформаційні суспільства [4].

Аграрні суспільства характеризується низьким рівнем соціальних диференціацій, переважанням сільського населення та агропромислового виробництва.

Індустріальні типи суспільств передбачають вихід на перші плани галузей промисловості, видобутку й переробки різного роду природніх ресурсів, розвитку процесів урбанізації й засобів масових комунікацій, поділу ринків праці, визначаючи базовим фактором виробництва саме підприємницьку діяльність.

Постіндустріальні суспільства характеризується переходами від виробництва продуктів до надання наступних послуг: інформації, знань і наукових розробок, що стають базовою рушійною силою в еволюції економіки.

Інформаційні суспільства передбачають зміну в традиційних розуміннях базових продуктів виробництв, визначаючи домінуючі ролі інформації й знань, котрі відображаються в усіх факторах соціально-економічних взаємовідносин: формуванні глобальних інформаційних просторів, збільшення часток інформаційних продуктів й послуг у структурах ВВП, зростанні обсягів інформаційних комунікацій та інших сферах.

Одним із яскравих прикладів цих об'єднань є держави Європейського Союзу, еволюція розвитку торгово-економічних зв'язків котрого найкращим чином віддзеркалюється загальною тенденцією регіональних інтеграцій. Розглянемо їх більш детально.

Етапи розвитку торгово-економічних взаємовідносин в Європейських державах:

1. Етап зародження й розвитку масштабних зовнішньоекономічних зв'язків (початок XIII-XIX століття). У цей час в структурі міжнародних

економічних відносин на перший план виходять торгівельні дії. Темп росту світового товарообігу перевищує ріст промислового виробництва в світі. В економічній політиці формується домінування політик державного протекціонізму. Лідером в економічній сфері у той період стала Великобританія, котра забезпечила собі значну конкурентну перевагу у порівнянні із іншими Європейськими державами. Великобританія на той час зацікавленою в полегшенні процесів надходження товарів, котрі вироблені в цій державі, на міжнародний ринок. Це обумовило її активну позицію відносно формування й впровадження принципів фрітредерства.

2. Етап промислової революції (кінець XIX століття - 1914 рік). Значні наукові відкриття, котрі суттєво наростили показники продуктивності праці, формування колоніальної системи, економічний ріст у США й Японії змусили старі імперії (у т.ч. - Францію й Великобританію) змінити формат зовнішньо-економічних зв'язків. Розширення зовнішньо-економічних зв'язків й поява значних конкурентів змусили лідерів економічного розвитку Євросередині використовувати методи захисту своїх виробників. Так з'явився феномен так званого «Наступального протекціонізму».

3. Етап світових війн (від 1914 й до 1945 років). Перша й, особливо, Друга світові війни призвели до руйнування європейської економіки: занепали монархічні імперії, переформатувались торгові зв'язки, зруйнувалась існуюча валютна система держав. Усе це змусило держави підвищувати рівень власних протекціоністських заходів.

4. Наявний (сучасний) етап (із 1950 - наш час). Відбулось зміщення центрів ваги в міжнародній торгівлі. Наразі базовим суб'єктом стали окремі підприємства. Це зумовлено появами перших ТНК, котрі розглядають в якості ринків світовий ринок. Лібералізація світової торгівлі є відповіддю на зміни умов ведення господарства. У середині XX століття розгорталися два принципово еволюційні процеси: регіоналізації та глобалізації. Як наслідок виникла перша світова система врегулювання

міжнародної торгівлі, котра заснована на базі Організації Об'єднаних Націй - ГАТТ/ВТО. Всесвітня Торгова Організація як міжнародна організація була створена на базі Генеральної угоди щодо тарифів й торгівлі (ГАТТ) в 1995 р. із метою здійснення лібералізації міжнародної торгівлі й регулювання торгово-політичних відносин її учасників.

Тож, ураховуючи неоднозначність думки окремих вчених відносно сутності зовнішньоекономічних зв'язків, недостатній рівень обґрунтування відмінностей між даними поняттями, в роботі нами використано морфологічний аналіз, котрий дозволив провести аналіз ключових ознак наведених понять (сутнісної складової поняття; учасників; умов виникнення і призначення) та узагальнити їхній зміст у контексті дослідження.

Морфологічні декомпозиції визначення сутностей зовнішньоекономічних зв'язків базуються на дослідженнях цих понять відомими закордонними й вітчизняними ученими й є представленими в таблиці 1.2.

За результатами проведених морфологічних аналізів суть зовнішньоекономічних зв'язків варто визначити в якості багаторівневого комплексу економічних взаємовідносин, котрі виникають між інституційними суб'єктами й суб'єктами господарювання, котрі набувають форм світової торгівлі задля реалізації потреб й інтересу суб'єкта, а також задля укріплення міжнародного співробітництва в сфері міжнародних економічних відносин.

Подані у табл. 1.2 сукупності морфологічних одиниць, котрі характеризують складові поняття «умови формування», є неоднорідними та тому потребують додаткових класифікацій згідно ознаки відповідностей цих морфологічних одиниць узагальненим сутностям понять МТЕВ.

Проводячи узагальнення існуючих навчальних праць закордонних й вітчизняних дослідників (Алексадров І. М. й Круглов Г. Н., Дашкевіч І. А. і Малішевич А. Г., Мелешкін Р. В., Мічурін І. З., Овчарів Н. К.) варто

визнати, що міжнародна економіка розглядається як окремо, так й разом, проте питання, котрі розглядаються в даній сфері містять значну подібність.

Таблиця 1.2. Морфологічні декомпозиції визначення сутностей міжнародних економічних зв'язків (МЕЗ) й міжнародних торгових відносин (МТВ)

МТВ	Ознака порівняння		МЕЗ
процеси [16], відносини світового рівня [7], форми економічних взаємовідносин [9], особливі типи суспільних взаємовідносин [16]	сутнісні складові понять		економічний зв'язок [1], сукупності суспільних виробничих взаємозв'язків [3] системи господарчих зв'язків [3; 4; 15], системи відносин [12] сукупності суспільних взаємовідносин [8], господачі відносини [9], багаторівневі комплекси економічних відносин [13; 20], сукупності соціально-економічних, технічно- економічних, політично-економічних взаємовідносин [18], частина економічних взаємовідносин, котрі відображають господарчі взаємозв'язки [22]
суб'єкти зовнішньоекономічних зв'язків[6], дві або більше сторони, котрі знаходяться в різнорідних державах [7], наднаціональні економіки різних держав [8], суб'єкти різних країн [19]	учасник		суб'єкт господарювання різних держав [12] суб'єкт міжнародного господарювання [4], фізична та юридична особа різних держав [3] країна, групи країн, національна економіка різних держав [3], міжнародна економічна організація [4], фінансовий центр [4], регіональне об'єднання [22]
норма міжнародного торгового законодавства [14]	Важливість урахування	умови виникнення	світовий поділ праці [3], брак ресурсів [17], ринкова система й механізм [20]
Безпосередній тип обміну товарами й послугами [12], переміщення товару через митний кордон різних країн чи надання послуг в відповідності до узгодженої поміж сторонами угоди [7], експорт- імпорт продуктів й послуг [9], торгівля продуктами й послугами [2]	Згідно призначення		реалізація потреби суб'єктів МЕЗ [3], виробництва, розподілу, обміну й споживання товару, послуги, капіталу, ідеї [17], реалізація конкретної власної цілі держави, а також реалізація цілі глобальних, цивілізаційних масштабів [18], міжнародна узаємодія (виробництва й обміну товарів, послуг, інших типів ресурсів), [22], світове співробітництво [2].

Характерно, що формами реалізації зовнішньо-економічних зв'язків більшість із поданих авторів вважають такі:

по-перше, світову торгівлю, котра об'єднує усі експортно-імпортні операції поміж державами в рамках міжнародних економічних відносин як суб'єктів господарювання (у більшості), так й країн, котрі включають торгівлю товарами й послугами;

по-друге, світову трудову міграцію, котра за останні роки унаслідок існуючих географічно-політичних процесів набула великого масштабу, значно впливаючи на ступінь розвитку країн через нарощення навантаження на робоче місце й ріст конкуренції відносно вигідних умов праці і шляхом соціального навантаження на бюджет унаслідок здійснення виплат щодо безробіття, котре напряму залежить від рівня ринку праці в галузі;

по-третє, світовий ринок капіталу й валютно-фінансових відносин, котрий включає платіжний баланс держави, світову валютну систему, валютні курси й режими їх регулювання, міжнародні кредитування й систему міжнародних кредитних відносин;

Заради узагальнення поточних науково-теоретичних аспектів аналізу зазначених понять у роботі було подано елементи сутностей визначення «міжнародні торгово-економічні відносини» (рис. 1.1), котре дозволяє розширити поточне поняття й зробити його максимально ємним в контексті проведеного дослідження. Суб'єктами вказаних міжнародних торгово-економічних відносин є усі учасники, котрі діють у світовому економічному середовищі задля реалізації власних економічних інтересів. Вказані держави, міжнародні економічні організації, міжнародні корпорації (ТНК), юридичні й фізичні особи. Об'єктом світових торгово-економічних відносин стало світове господарство в якості сукупності національних господарств й їхні торгово-економічні взаємовідносини.

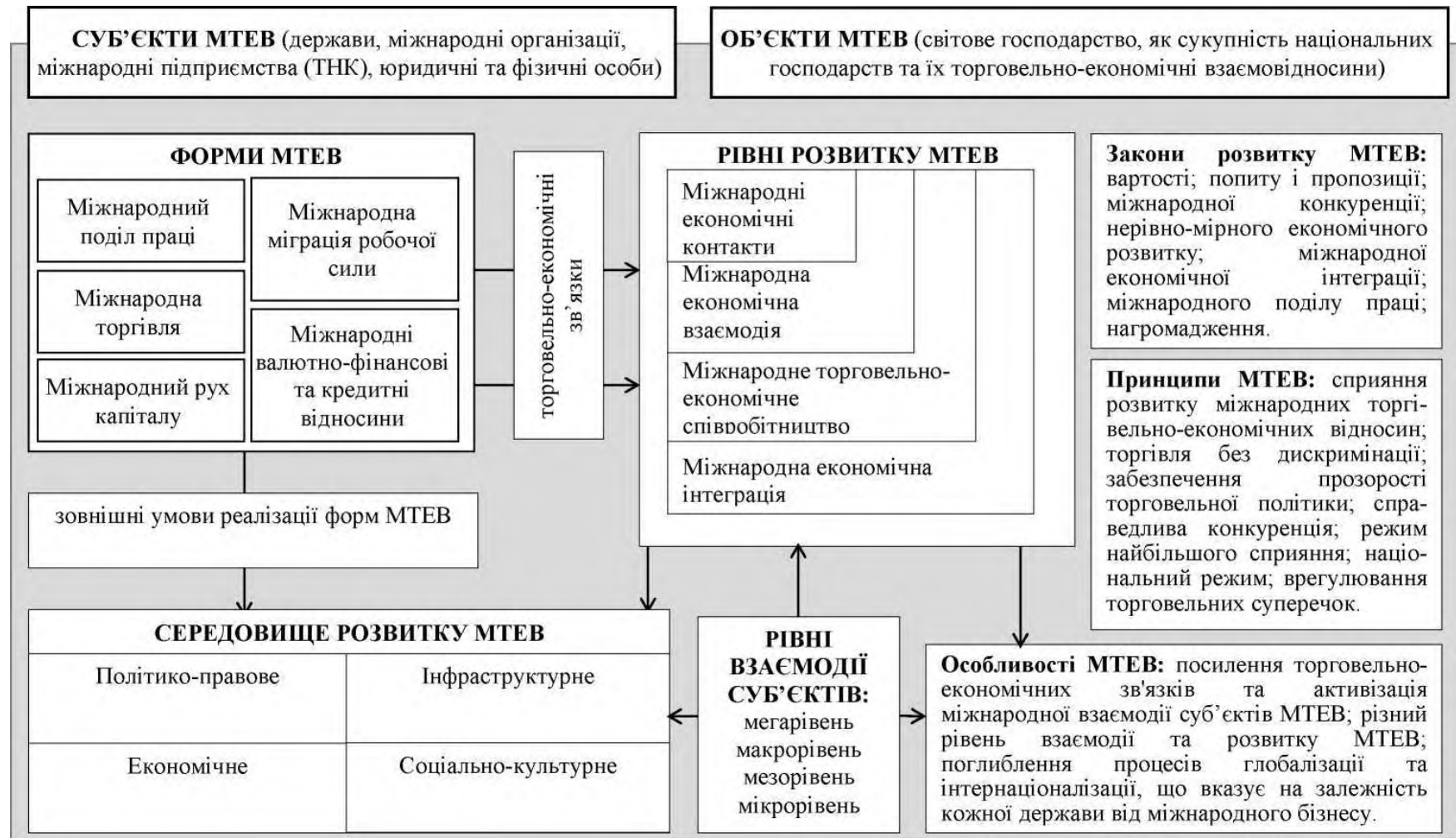

Рис. 1.1. Складові елементи міжнародних торгово-економічних відносин (МТЕВ).

Міжнародні економічні зв'язки представляють собою максимально прості торгово-економічні зв'язки, котрі відбуваються шляхом здійснення симпозиумів, різнорідних наукових конференцій, виступів музичних колективів тощо.

Здійснення міжнародної економічної взаємодії є наступним рівнем, котрий передбачає взаємозв'язок обох міжнародних суб'єктів, коли функції одного із них викликають відповідні функції іншого.

Себто це є уже максимально стійкими торгово-економічними зв'язками, котрі базуються на заключених міжнародних угодах й договорах. Міжнародні торгово-економічні співробітництва передбачають формування сталих зв'язків виробничо-економічного, торгового, фінансового типу, котрі закріплені в довгострокових договорах й угодах.

Відносно економічної інтеграції, котра представляє собою максимальний рівень розвитку МТЕВ, варто сказати, що вона представляє собою процеси формування певних союзів поміж економічними агентами держав-учасниць, а також створення й ведення обопільної політики. Себто міжнародні економічні зв'язки варто розглядати у якості інструменту світової політики, при допомозі котрого світова спільнота здатна об'єднатися задля ефективного вирішення глобальної проблеми сучасності на певному етапі.

Середовища розвитку світових торгово-економічних відносин є зовнішніми відносно суб'єктів МТЕВ. Зокрема - найбільш поширеними є середовища політико-правового, економічного, соціально-культурного та інфраструктурного типу і умов реалізації ключових форм МТЕВ на різнорідних рівнях [3].

Варто зазначити, що із урахуванням рівнів політичної стабільності й політико-правового режиму в державі, держави можуть, переважно, як використовувати бар'єри тарифного й нетарифного типу, так й надавати одна одній певні преференції. Тому відносно суб'єктів МТЕВ є важливою відсутність певних політичних ризиків. Економічні середовища розвитку

МТЕВ передбачають детальний аналіз не лише рівня розвитку промисловостей та економічного розвитку держави; але й життєвого рівня населення, економічної традиції. Соціально-культурні середовища розвитку МТЕВ дозволяють враховувати існуючі структури населення, їх відношення щодо релігії, політики і навколишнього середовища. Варто зазначити, що сформоване інфраструктурне середовище, котре включає транспортні, енергетичні та інформаційні типи забезпечення держави, здійснює вагомий вплив на розвиток усіх вказаних складових.

В межах системного підходу формування й розвиток зовнішньоекономічних зв'язків підпорядковується основним правилам й включає значну кількість елементів певної сутності. Посеред низки елементів, в першу чергу, варто виділити низку законів. Зокрема, важливим економічним законом продуктового виробництва, у відповідності до котрого обмін товарів є обґрунтованим на визначенні затрат праці, є відомий закон вартості (закон щодо еквівалентного обміну товару). Ключову роль в розвитку МТЕВ відіграють закони попиту та пропозиції й закони міжнародної конкуренції. Наявність наступних явищ, як дискримінація певних держав та відповідно їхня нерівномірنا участь в міжнародній торгівлі актуалізують закони нерівномірних економічних розвитків.

1.2. Фактор експортного потенціалу аграрного сектору України в забезпеченні покращення зовнішньоекономічних зв'язків.

Розвиток світових торгово-економічних відносин на даний час є одним із низки факторів, котрі позитивно впливають на стан економіки держави у разі, коли на загальнодержавному рівні в повній мірі відбувається процес захисту інтересів вітчизняного виробника.

В контексті національної економіки особливо гостро вказане питання постає в аграрній сфері, оскільки саме сільськогосподарський продукт займає вагому частку в загальному обсязі світової торгівлі із іншими

державами, проте його реалізація є значно ускладненою через певний перелік причин, зокрема - сировинного характеру продукту (а отже неможливості вітчизняним виробникам одержувати додану вартість внаслідок реалізації продукції), недостатній обсяг сертифікації, невідповідність нормам й стандартам, установленим відносно споживчих товарів на міжнародних ринках й інше.

Можливість здійснення реалізації товарів на світовому ринку вітчизняними експортерами певною мірою зумовлена експортним потенціалом українських виробників аграрного сектору, котрий має значне значення у питанні забезпечення розвитку світових торгово-економічних зв'язків.

Участь в світових торгово-економічних відносинах вітчизняних виробників аграрного сектору визначають низкою характеристик, одним із котрих є їхній експортний потенціал.

Сутність й важливість впливу експортного потенціалу на процес становлення, підтримки і функціонування зовнішньоекономічних зв'язків в межах міжнародної торгівлі значною мірою розкрито працями вітчизняних й закордонних науковців, думки котрих значно поміж собою відрізняються.

Великий енциклопедичний словник зазначає експортний потенціал у якості характеристики суспільного виробництва на загальнодержавному рівні, котра характеризує його можливість виробляти необхідний обсяг товару, котрий спроможний витримувати конкуренцію на міжнародному ринку [13].

Враховуючи загальну багатоаспектність визначення експортного потенціалу й різноманіття поглядів дослідників стосовно його сутності, нами встановлено, що переважна більшість науковців здійснюють ототожнення його зі спроможністю господарств, регіонів, галузей, держав певним методом виробляти й реалізовувати товари, надавати послуги, котрі є конкурентоздатними на зовнішньому чи світовому ринку, в межах

існуючих попитів із формування економічної безпеки держави.

На базі дослідження праць наступних науковців: М. Піддубний, М. Шестакович [21], І. Еремян [13], М. Князевич [16], Н. Гіраль, М. Шайко відносно виокремлення підходів щодо визначення експортних потенціалів, нами встановлено, що переважна більшість дослідників виділяє підходи наступного плану: системно-структурного, компаративного, функціонального та ресурсного

Підхід компаративного плану передбачає те, що експортний потенціал перебуває в залежності від конкурентоздатності господарства, котре є відносною величиною, й визначається процесом порівняння із експортним потенціалом суміжного господарства в рамках низки галузей. В основі даних підходів містяться теорії конкурентних переваг.

Згідно із ресурсним підходом суть експортних потенціалів господарства розглядають у контексті економічних потенціалів господарства, в процесі цього відбувається його ідентифікація та аналітика структури й обсягу його наявних ресурсів.

Наступним кроком стає визначення того, наскільки результативно підприємство ними користується, при цьому беруть до уваги наступні аспекти: взаємодію із контрагентами, еволюцію систем управління й маркетингу, взаємодію із фактичними й майбутніми споживачами й клієнтами та ін.

Потрібно зазначити, що обоє підходів до окреслення експортного потенціалу не здатні враховувати вплив зовнішніх середовищ, знівельовуючи характеристику адаптивності суб'єктів господарювання, котра в сучасних нестабільних й мінливих економічних умовах значно спотворює реальне оцінювання поточного стану експортного потенціалу господарства чи галузі.

Системно-структурний тип підходів є направленим на аналіз взаємозв'язків складових внутрішнього середовища господарства та їхніх змін на етапі впливу фактору зовнішнього середовища, що й визначає

експортний потенціал господарства.

Цей підхід здійснює розкриття експортного потенціалу як структури, котра включає економічний, соціальний, техніко-технологічний, організаційний та інші елементи, та із позиції систем, котрі прагнуть до підтримання вказаних складових на належних рівнях під впливом чинників зовнішнього середовища.

Використання системно-структурних підходів відносно визначення сутностей експортного потенціалу дозволяють здійснювати максимально ґрунтовне й детальне його дослідження, але в той же період, наявність великої кількості елементів, котрі необхідно відстежувати, суттєво знижує якість процесу оцінювання, що у свою чергу впливає й на якість, й на оперативність отриманих результатів оцінки.

Функціональний підхід дослідження передбачає аналіз експортного потенціалу, як сталої здатності забезпечити потреби споживачів в товарах на міжнародних ринках.

Вказана функція є спрямованою виключно на експортну діяльність господарства в межах реалізації мети цієї діяльності (формування поточного зовнішнього попиту) й управління її еволюцією, унаслідок чого відбувається повна оптимізація й стабілізація функціонування господарства як учасника зовнішньоекономічних зв'язків.

Погоджуючись з баченням Н. Сахоцького і М. Ксенжик [14], зазначимо, що український аграрний сектор наразі не в стані витримувати поточну конкуренцію на міжнародному ринку через низку обставин. Події, котрі пов'язані із входження України в межі зони вільної торгівлі із Європейським Союзом, участю у Світовій Організації Торгівлі, привели до вагомих змін в аграрній сфері через сфокусування уваги на вдосконалення інституційних умов існування аграрних виробників, зміну інструментів урядової підтримки їхньої діяльності, створення системи заходів стратегічного характеру, направлених на стимуляцію українського експорту.

Тож, вага державного впливу у вагомій мірі посилюється, в зв'язку із чим потребує продовження пошук новітніх підходів відносно підтримання сталого функціонування, формування умов стабільного розвитку, в т.ч. - у галузі експортного потенціалу суб'єкта аграрного сектору. Саме тому пропонується застосовувати наступну схему активізації формування й використання експортних потенціалів українського аграрного сектору, котра наведена на рисунку 1.2.

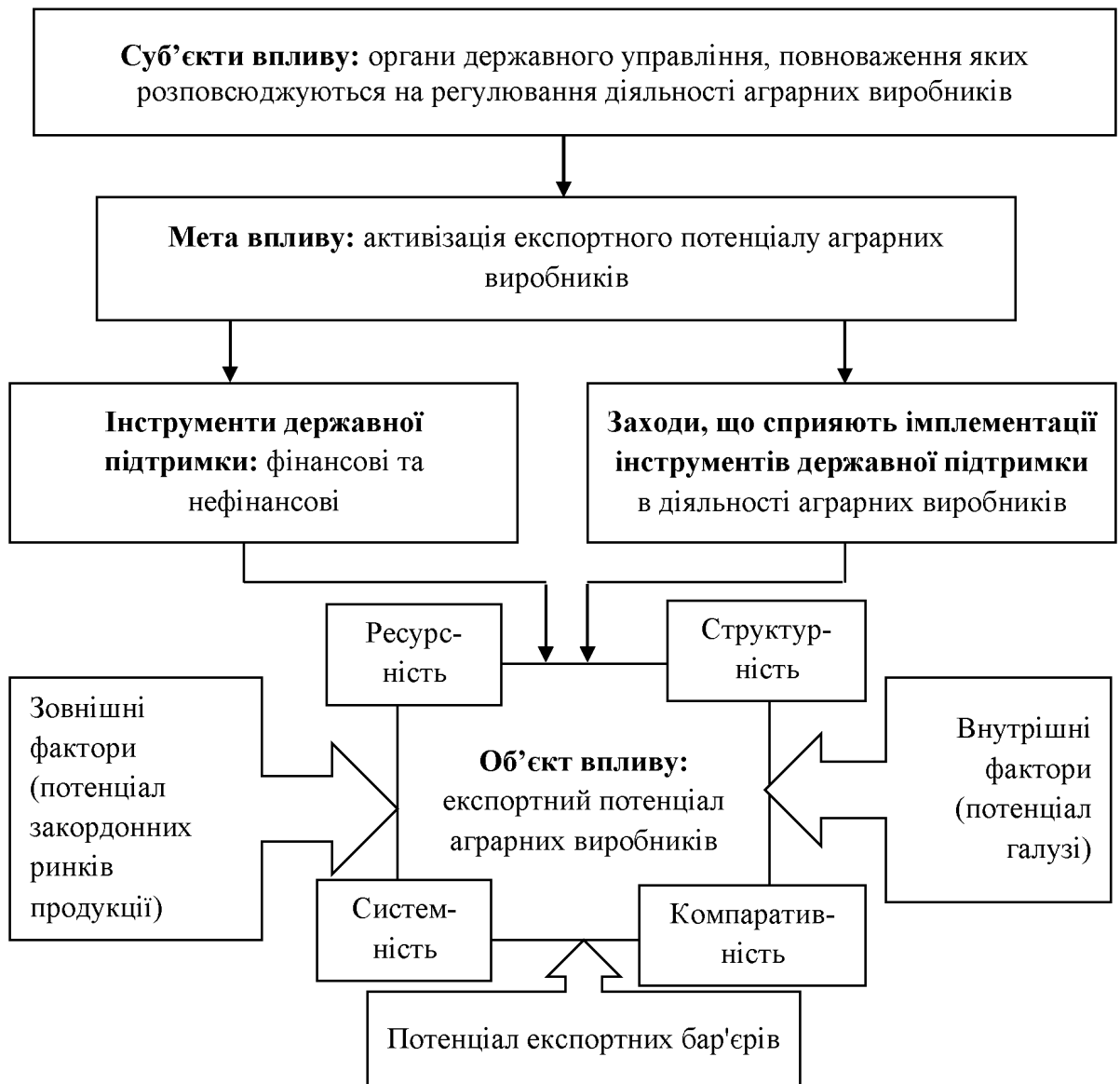

Рис. 1.2. Структурна схема розвитку процесів формування й використання експортного потенціалу аграрного сектору України

Як було наведено на рисунку 1.2, суб'єктом впливу виступає орган

державного управління, повноваження котрого розповсюджуються на врегулювання діяльності виробників сільськогосподарської продукції. Вибір цього суб'єкта впливу зумовлено низкою причин, серед котрих:

1. політичні аспекти, котрі полягають в тому, що вплив політичного фактору (політико-економічна нестабільність, брак обґрунтованості із наукової точки зору відносно впроваджуваних реформ в сфері сільського господарства, зміни географії ринку збуту унаслідок військові дії) в вагомій мірі зумовлює особливості функціонування цих суб'єктів здійснення господарювання;

2. економічні аспекти, котрі характеризується браком державної підтримкою, зниженим рівнем інвестиційної привабливості українських виробників сільськогосподарської продукції відносно зовнішніх інвесторів, наявністю вагової частки тіньового сектору у межах сільського господарства із приховуванням справжніх фінансових результатів функціонування й, як наслідок, спроб ухилення від сплати усіх типів податків;

3. соціальні аспекти, відповідно до котрого розвиток агрохолдингів та ТНК, котрі займаються виробництвом агропромислової продукції, в вагомій мірі витісняє середніх й дрібних виробників із вітчизняного й міжнародного ринків, що особливо негативно відображається на їхній конкурентоздатності, сприяє росту безробіття в сільській місцевості поміж населення, котре є задіяним в роботі на агропромислових господарствах, приводить до падіння рівня заробітньої плати в галузі сільського господарства;

4. технологічні аспекти, котрі полягають у браку оперативного впровадження новітніх технологій в межах діяльності вагової кількості українських виробників сільськогосподарської продукції, орієнтації відносно екстенсивного способу агропромислового виробництва;

5. правові аспекти, котрі характеризуються розробленням реформ, котрі в деякій мірі є неузгодженими з існуючим інституційним полем і

потребують додаткового опрацювання, та недостатній розробленості механізмів їхнього впровадження й повної реалізації задля отримання бажаних результатів, відсутністю потрібного рівня захисту прав інтересів усіх учасників світової торгівлі й контролю відносно якості й сертифікації українського аграрного продукту;

б. екологічний аспект, котрий полягає в браку державного регулювання відносно норм експлуатації земельного ресурсу (зокрема - внесення добрива, дотримання сівозмін культури та ін.), запобігання забрудненню, зниження рівнів родючості ґрунту й впливу різнорідних екологічних факторів, котрі негативно впливають на загальний результат господарювання агропромислових виробників (зміна кліматичної умови, радіаційного забруднення) та ін.

Вирішення вказаних проблем не потрібно проводити на рівні лиш окремих підприємств, тому зміни повинні здійснюватися із позиції усіх органів державного управління України.

Враховуючи, що його основною метою стало сприяння розвитку сільськогосподарських виробників, їх інтереси можуть бути представленими через професійна і галузеві спілки, об'єднання агропромислових виробників та ін.

Інструменти урядової підтримки визначають переважно як: зовнішній фактор, вплив котрого направлено на розвиток експортних потенціалів агропромислових виробників.

До вказаних належать державні документи й програми у межах закону, постанови, наказу тощо, котрі приймаються на різнорідних рівнях державного управління галуззю.

У працях проводяться аналітичні дослідження існуючого інструментарію державної підтримки експортного потенціалу й виділено їх базові групи [15]:

1) фінансовий інструментарій: бюджетна субсидія та дотація; надання державної гарантії в забезпеченні зобов'язань експортерів;

пільговий експортний кредит; страхування експортного контракту; фінансування суспільної послуги, інституту та інфраструктури; профінансування витрат щодо виконання наукового і науково-технічного дослідження;

2) нефінансовий інструмент: диверсифікація товарних структур агропромислового експорту; диверсифікація ринку збуту; застосування методів прискореної амортизації; інформаційної підтримки; податкових пільг; урядових програми підтримки.

Застосування кожної із груп інструментарію має значні переваги та недоліки (табл. 1.3).

Таблиця 1.3. - Комплекс переваг та недоліків застосування інструментів державної підтримки аграрних виробників України.

Перевага застосування	Недолік застосування
Фінансовий інструментарій	
Оскільки фінансовий інструментарій передбачає надання державних дотацій на зазначених умовах в розпорядження сільськогосподарських виробників, зростають їх фінансові показники без вагомих змін в їхньому функціонуванні, що спонукає розвиток діяльності та зростання фінансового резерву експортного потенціалу.	Міжнародні структури, котрі встановлюють низку правил торгівлі на міжнародному ринку, негативно оцінюють використання фінансових державних підтримок виробників агропромислової продукції, знижуючи можливості цих суб'єктів господарювання відносно участі в світовій торгівлі.
Нефінансовий інструментарій	
Нефінансовий інструментарій спонукає розвиток виробника агропромислової продукції та підвищення його експортного потенціалу методом впровадження зміни в його діяльність завдяки певним важелям, що дозволяє цим суб'єктам господарювання власноруч нарощувати внутрішній резерв й покращувати фінансовий показник без застосування державних коштів.	Використанню нефінансового інструментарію на практиці виробництва приділяється нижча увага, через те, що вони мають більш рекомендаційний характер й не в повній мірі відповідають переліку вимог та стандартів, що сформовані в умовах міжнародного ринку.

Перевага і недолік інструментарію державної підтримки експортного потенціалу має враховуватися в процесі їхнього використання в діяльності агропромислових виробників.

Як зазначено вище у тексті, експортний потенціал агропромислових виробників перебуває в залежності від потенціалу бар'єру, який обмежує

чи активізує різним чином функціонування таких господарських суб'єктів, саме тому варто зазначити недоліки використання фінансового інструменту, котрі пов'язані із тим, що саме він обмежує процеси виходу суб'єкта господарювання на світових ринок, що, відповідно, негативно впливає на його експортний потенціал.

Оскільки, загальновідомо, державні бюджетні кошти формуються переважно за рахунок податкового надходження й залучення позикових коштів від низки міжнародних й світових організацій, таким чином розподіляючись між галузями економіки, то обсяг сумарної державної фінансової підтримки відносно аграрного сектору є зазвичай обмеженим та переважно недостатнім.

1.3. Інституційне середовище зовнішньоекономічних зв'язків аграрного сектору економіки України.

Розвиток наявних зовнішньоекономічних зв'язків охарактеризувався посиленням наукової та технічної кооперації й активізацією технічного обміну. В цьому контексті ключовою ланкою стає формування інфраструктури інституційного середовища, котре сприятиме не лише розвитку локальної конкурентоздатності, але у тому числі - покращенню економіко-політичних позицій держав-учасниць в глобальних економічних просторах.

Аналітика сучасного закордонного досвіду демонструє, що ключові глобальні виробники найбільш технологічних товарів не планують виробляти остаточні продукти лише власними силами, а вважають за потрібне виробниче кооперування - планування виробничих замовлень на базі аутсорсингу, вкладання ресурсів в логістику, формування глобальних коопераційних ланцюжків та ін.

Використання інструментарію світової виробничої кооперації є одним із ключових факторів інноваційного росту розвинених держав світу. й навпаки, держави, котрі знаходяться в умовах повної економічної

ізоляції, не характеризуються високим рівнем інноваційної еволюції і розвитку. Через це, формування інституційних умов, котрі сприяють нарощенню міжнародних зовнішньоекономічних зв'язків в агропромисловому секторі, є однією із найважливіших складових ланок стратегії сталого економічного зростання нашої держави у найближчі десятиліття.

Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків є унікальною можливістю нарощення конкурентних переваг держави, регіонів й окремих агропідприємств, розширення наявної їх присутності на міжнародних ринках.

Тож, результативність розвитку світових зовнішньоекономічних зв'язків держави залежить від низки умов, в першу чергу - інституційного плану.

Теоретична аналітика вихідних положень, результатів й висновків інституціональної теорії демонструє, що використання в еволюції зовнішньоекономічних зв'язків концепцій інституцій, норм й правил здатні обґрунтовувати напрями максимально раціонального використання фінансового ресурсу задля модернізації власного виробництва та сталого економічного розвитку аграрного сектору нашої держави.

Варто зазначити, що із набуттям членства України в СОТ (2008 рік) Україна отримала можливості відносно використання переваг міжнародної торгівлі й гарантування вітчизняним агропромисловим виробникам міжнародно-правового захисту від недобросовісної конкуренції у світовому й регіональних агропромислових ринках.

З погляду важливості структуризації інституціонального забезпечення удосконалення міжнародних зовнішньоекономічних зв'язків нами було запропоновано логічно-структурну схему побудови інституційного середовища агропромислового комплексу нашої держави, подану на рисунку 1.3.

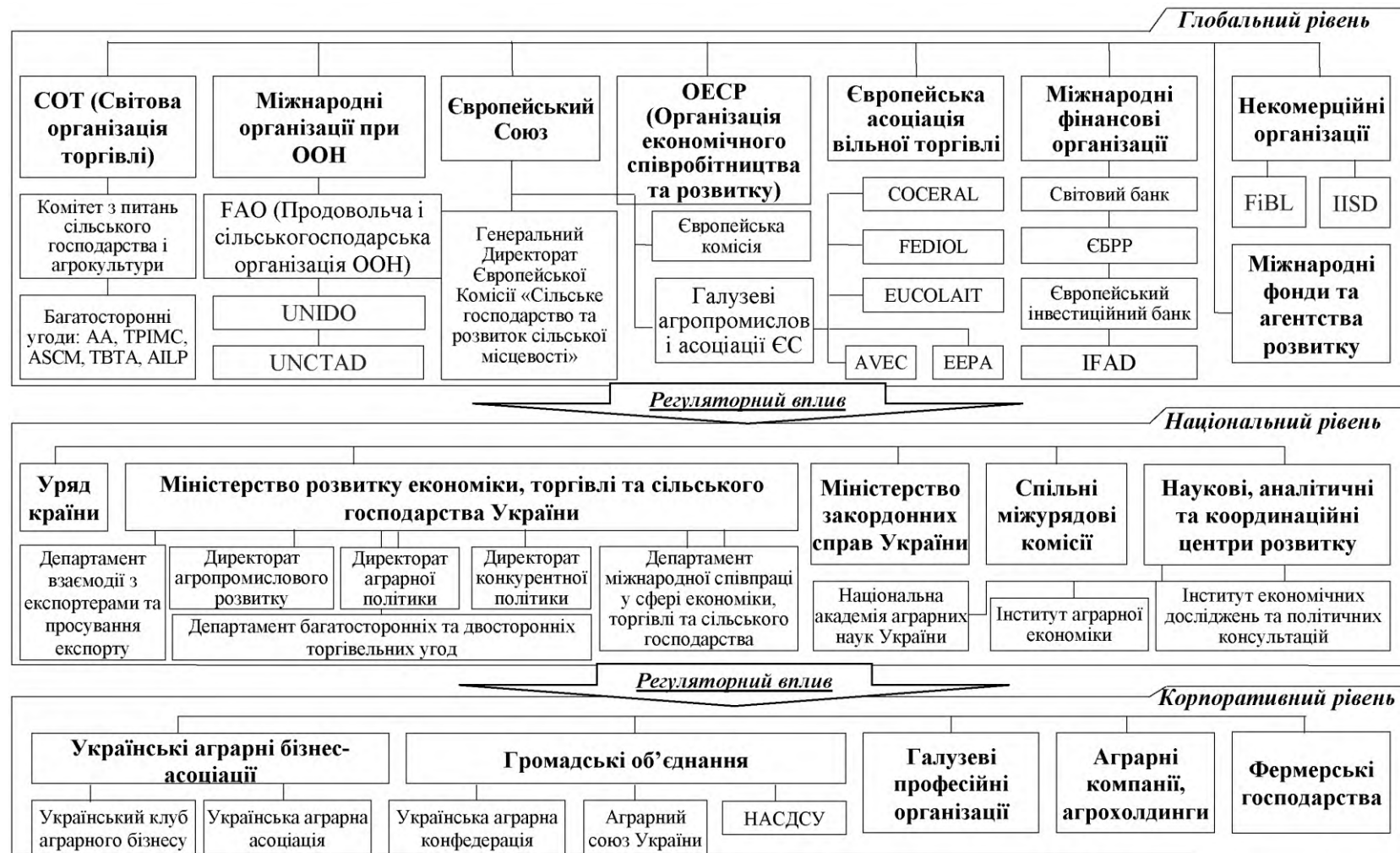

Рис. 1.3. Логічно-структурна модель інституційного середовища еволюції зовнішньо-економічних зв'язків аграрного сектору України

На глобальних рівнях функціонує певна чисельність міжнародних інститутів. Зокрема, Світову Організацію Торгівлі було створено із метою відміни обмежень в міжнародних торговельних правилах й регулювання торговельно-політичних взаємовідносин країн-членів. Комітет із питань аграрної сфери, підприємництва й аграрної культури, котрий функціонує при Світовій Організації Торгівлі, розглядає низку питань, котрі є пов'язаними із виконанням ряд зобов'язань відносно внутрішньої підтримки агропромислового комплексу, функціонування експортних субсидій, тарифної та інших типів квот, спеціалізованих агропромислових захисних заходів та ін.

В межах Світової Організації Торгівлі до базової багатосторонньої документації котра регулює питання відносно розвитку зовнішньоекономічних зв'язків аграрному секторі, варто віднести наступні угоди: відносно сільського господарства (AA - Agreement on Agriculture), відносно торгівлі й інвестиційних заходів (TRIMS - Agreement on Trade-Related Investment Measures), відносно Субсидій і компенсаційних заходів (ASSTC - Agreement on Subsidies and Countervailing Measures), Угода відносно технічних бар'єрів в торгівлі (TBT - The Technical Barriers to Trade Agreement), Угода відносно процедур ліцензування імпортової діяльності (AILP - The Agreement on Import Licensing Procedures). Також варто зазначити, що у нашій державі підписано низку Торговельних угод із Світовою Організацією Торгівлі із обмеженим колом партнерів - це й Міжнародна угода відносно торгівлі молочними товарами й Міжнародна угода відносно торгівлі яловичиною [15].

Варто акцентувати увагу на те, що Угода відносно сільського господарства стосується рішення по трьом ключовим питанням: доступу на ринки (застосування імпортних бар'єрів тарифного плану задля проведення агропромислового протекціонізму); державної підтримки аграрної сфери (субсидійні й інші програми, котрі є спрямованими на нарощення чи гарантування доходу фермерського господарства);

експортна субсидія.

Варто зазначити, що угоди типу ТРАМС, котру було підписано в межах Генеральної угоди із тарифів й торгівлі (ГАТТ) згідно результатів Уругвайського спеціального раунду переговорів, забороняють країнам-членам установлювати низку обмежувальних заходів, котрі негативно впливають відносно іноземних інвестицій в виробничий сектор.

Відносно угод типу ASCM, то варто зауважити, що там вписуються обмеження відносно держав-часників Світової Організації Торгівлі «застосовувати низку заходів щодо залучення інвестиційних ресурсів чи впливу на функціонування діяльності закордонних партнерів».

Відносно найбільш знаних міжнародних структур при Організації Об'єднаних Націй, котрі займаються питанням еволюційного розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, відносять переважно FAI (Продовольчу й сільськогосподарську структуру ООН), UNCTADD (Конференцію ООН відносно торгівлі й розвитку), UNIDDO, котра є структурою Організації Об'єднаних Націй із агропромислового розвитку.

Інституціональними засадами співробітництва поміж Україною й Європейським Союзом вважається Меморандум відносно взаєморозуміння й Діалогу із сільськогосподарських питань [11] поміж Мінагрополітики України й Генеральним Секретаріатом Єврокомісії «Сільське господарство й еволюція сільської місцевості». У травні 2021 року відбулася низка ключових євроінтеграційних заходів із питань аграрної сфери «Україна - Європейський Союз», де були розглянуті пріоритети відносно сфери органічного виробництва, процедури моніторингу й систем контролю відносно даного сектору в межах Європейського Союзу та ін.

Задля розвитку зовнішньоекономічних зв'язків із державами Європейського Союзу, актуальними відносно аналізу стають агропромислові асоціації Євросоюзу галузевого типу, в числі котрих яких варто виділити: ЄвроАсоціацію виробників культур зернового та олійного напрямку, різного типу кормів, оливкової олії (COCCERAL), Федерацію

європейських виробників рослинних олій й білку (FEAIOIOL), Європейські бізнес-асоціації щодо виробництва молока й молочної продукції (EUCOLACT), Європейські асоціації із виробництва яєць (EERA), Євроасоціацію відносно виробництва та трейдингу м'яса птиці (AVCI).

Діяльність Мінекономрозвитку, торгівлі й аграрної сфери є направленим на наступні завдання [17]: супровід формування і реалізації урядової політики в сфері агропромислового виробництва, у т.ч. й в сільському господарстві, урегулювання питань, котрі відносяться до питань продовольчої безпеки України й охорони прав відносно авторських сортів рослин, тваринних комплексів тощо; стимуляція розвитку сільських територій; еволюція сфери агропромислового виробництва, зокрема, наступних галузей - садівництво, виноробство, виноградарство, переробна й харчова промисловість, хмелярство; удосконалення технічної політики сектору АПК й машинобудування задля нього; стале ведення моніторингу якості ґрунту на землі сільськогосподарського призначення; контроль сфери насінництва й розсадництва.

Міністерству економіки є підпорядкованими низка інституцій, в т.ч. - зокрема серед тих, котрі мають значний вплив на об'єкт дослідження. Зокрема, варто виділити вплив: директорату агропромислового розвитку, департаменту узаємодії із експортерами агропромислової продукції й просування експорту товарів, департаменту агрополітики, департаменту міжнародних зв'язків у сфері економіки, міжнародних зв'язків та аграрної сфери, директорату в сфері конкурентної політики держави(рис. 1.3).

Директорат із питань агропромислового розвитку сформований із метою здійснення завдань, котрі пов'язані із веденням координаційної роботи, зв'язаної із тактичним плануванням, формуванням процесів створення й надання Прем'єр-міністрам нашої держави пропозицій відносно визначення ключових пріоритетів урядової політики, розроблення плану для керівництва держави відносно їхнього упровадження, контролю й оцінювання ефективності заходів, котрі

спрямовані на реалізацію наведених планів в межах аграрного розвитку держави [19].

Директорат із питань конкурентної політики виконує наступні завдання [14]: розробка й реалізація державної політики в сфері економічної безпеки і конкуренції й зниження монополізму, підтримка розвитку конкурентоздатних відносин; аналітика стану й розроблення заходів відносно нарощування конкурентоздатності вітчизняної економіки; підготовки звіту й аналітичних матеріалів, в котрих представленими є питання еволюції певних секторів економіки й фінансів та ін.

Вагому роль відводять Департаменту багатосторонніх й двосторонніх торгових угод [12]. Велика частка завдань цього департаменту є пов'язаною із Світовою Організацією Торгівлі, із формуванням взаємодії із ЄЕК (ЄЕК при ООН), Євросоціалією вільної торгівлі (ЄАВТ), Конференціями Організації Об'єднаних Націй із відносно торгівлі й розвитку (ЮНКТААД) у межах питань, котрі пов'язані із торговою співпрацею; із формуванням умов здійснення переговорів із іншими країнами відносно формування співпраці завдяки укладанню угод відносно вільної торгівлі; відносно формування, вдосконалення й дотримання єдиних тарифних політик шляхом змін в Митних тарифах нашої держави й забезпечення позитивних умов для формування можливості українським суб'єктам господарювання для виходу на зовнішній ринок.

Варто зауважити, що обопільні міждержавні комісії із питань співпраці (МК) в рамках зміцнення торгових зв'язків й освоєння сучасних ринків, є надзвичайно важливим й діючим інструментом налагодження зовнішньоекономічних зв'язків. Базовою особливістю МК вважають можливість презентувати інтереси в зовнішньоекономічних відносинах нашої держави на світовій арені. У даному напрямі із метою підтримки вітчизняного бізнесу закордоном й залучення прямих та опосередкованих іноземних інвестицій ключовим завданням стало забезпечення

максимально сприятливих умов відносно участі вітчизняної економіки в міжнародних торгово-економічних процесах.

На даному етапі СМК формують базу міжнародного інституційного механізму щодо реалізації багатосторонніх торгових договорів нашої держави. Разом із суміжними органами й інституціями МК зобов'язані забезпечувати результативну реалізацію міжнародних договорів й вдосконалення економічної співпраці із низки питань.

Зокрема, задля систематизації процесів підготовки МК, здійснення зустрічей співглав й Секретаріатів у 2020 р. Урядом України оприлюднено постанову «Щодо внесення змін в Положення щодо Української частини Спільних міжурядових комісій із питань співпраці». Узагальнена аналітика проведених зустрічей МК в 2020 р., дозволила зробити чіткі висновки відносно розвитку зовнішньоекономічних зв'язків в секторі АПК нашої держави [16]:

1) Республіка Індія очолює ТОП-5 основних покупців вітчизняної аграрної продукції у 2020 році, саме туди куди було проекспортовано харчових й аграрних продуктів на суму майже \$1,85 млрд, тобто - 9,9% українського агропромислового експорту;

2) Індонезія в аналізованому році стала найбільшим імпортером вітчизняної пшениці на загальносвітовому ринку;

3) Республіка Туреччина стала третьою в ТОП-20 списку майбутніх ринків для експорту українських агротоварів в відповідності до Експортних стратегій України;

Варто зазначити, що основними пріоритетами на 2021-2025 рік визначено: торгівлю й інвестиції, розвиток енергоефективності, транспортування та логістика, комплекс АПК, галузі промисловості і туризму. Це лишній раз підтверджує вчасність проведеного дослідження й актуальність питання розвитку зовнішньоекономічних зв'язків в секторі АПК. Тож, загальна ситуація відносно напрямків дискусій в межах проведеного засідання МК у 2020 році представлено у таблиці 1.4.

Результати аналізу та оцінка рівня домовленостей, доводить, що в контексті формування плану заходів здійснено конкретизацію напрямів подальшого розвитку зовнішньоекономічних зв'язків й підтверджено готовність відносно реалізації обопільних довгострокових проектів у галузях, котрі становлять обопільний інтерес.

Тож, МК є постійно діючим інструментарієм, при допомозі котрого уряд здатен посилити просування продуктів вітчизняних товаровиробників на світовому ринку й інтенсифікувати приплив іноземних інвестицій в економіку України.

Функціонування іншої бізнес-асоціації, тобто - Українського клубу аграрного бізнесу, котрий охоплює практично усі процеси здійснення бізнес-діяльності в секторі АПК, котра сприяє зростанню результативності роботи агроструктур.

Базовими завданнями членів УАК, котра відноситься до групи громадських об'єднань вважається: максимальне сприяння удосконаленню інституційної й нормативної баз в секторі АПК із врахуванням світового досвіду; підтримка розробки й впровадження стандартів якості в секторі АПК нашої держави; сприяння в процесах формування й реалізації прогресивної державної політики в агропромисловому секторі; участь у питаннях реформування агропромислового сектору нашої держави; співпраця із різнорідними міжнародними організаціями й благодійними структурами [12].

Аграрний союз України протягом усього часу власного функціонування став потужною громадською організацією в межах АПК, ключовою метою функціонування котрої є захист прав й інтересів сільськогосподарських виробників у національних й міжнародних організаціях, нарощування продуктування аграрної продукції й поліпшення її якості на перспективу.

Тож, зовнішньоекономічні зв'язки між державами, обсяги торгових оборотів здійснюють безпосередній вплив як на ступінь розвитку

економіки нашої країни в цілому, так й на показники співпраці в інших галузях й розширення впливу держави на міжнародній арені. Варто зазначити, що влада України заради мети нарощення експортних можливостей українських товаровиробників й захисту фінансово-економічних інтересів України на міжнародному ринку проводить інтенсивну роботу, котра має на меті реалізацію усіх переваг членства нашої держави в СОТ, й здійснює проактивну зовнішньоторговельну політику завдяки участі нашої держави в багатосторонніх торгових переговорах. Тож, аналіз зовнішньоекономічних зв'язків, котрому присвячено другий розділ дипломної роботи дозволить виділити максимально сприятливі аспекти взаємодії, окреслити пріоритетні напрями розвитку зв'язків під впливом міжнародних інтеграційних процесів у світі.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИКА СТАНУ Й ТЕНДЕНЦІЙ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ.

2.1. Аналіз тенденцій розвитку міжнародних економічних відносин вітчизняних виробників агропромислової продукції.

Поточний етап розвитку міжнародної економіки характеризується нарощенням обсягів міжнародної торгівлі, котре навіть перевищує ріст обсягів загальносвітового виробництва. Настільки значними темпами світова торгівля розвивається із кінця ХХ сторіччя. Стале зростання обсягів міжнародної торгівлі було викликано наступними факторами: розвитком міжнародного поділу праці, інтернаціоналізацією виробництва, науково-технічним прогресом, зростанням транснаціоналізації капіталів, активною діяльністю транснаціональних корпорацій на міжнародному ринку, лібералізацією світової торгівлі, розвитком торгово-економічної інтеграції в світі. Спад в економіці, котрий виник унаслідок міжнародних дестабілізуючих факторів 2008-2010 років, зумовив значний спад обсягу міжнародного виробництва й, як наслідок, спаду обсягу міжнародної торгівлі. Із 2011 року почалося стабільне зростання міжнародного виробництва, що й спричинило значний ріст кількості зовнішніх торговельних операцій. Проте, варто зауважити, що зростання є значно нижчим, аніж очікувалось. Зокрема, згідно із щорічним звітом відносно стану міжнародної торгівлі, котрий представлений Секретаріатом СОТ, сумарний ріст світової торгівлі у 2020 році становив менше 2,7% (хоча станом на середину 2020 року прогнозували понад 4%), що орієнтовно відповідає середнім показникам протягом попередніх трьох років - 2,3% [11].

Варто зазначити, що задля подальшого розвитку зовнішньоекономічних зв'язків в період невизначеності міжнародної економіки украй важливим стала аналітика статистичних даних у вказаній сфері, котра дозволяє прослідкувати динаміку зміни в світовій торгівлі та

визначити оптимальний напрямок торгової політики кожної країни.

Аналізуючи актуальні дані Світової Організації Торгівлі, нами виявлено, що саме міжнародна торгівля й Валовий Внутрішній Продукт зростали в тандемі протягом останніх дванадцяти років, зокрема відносно 2008 року ріст склав понад 26% (рис. 2.1).

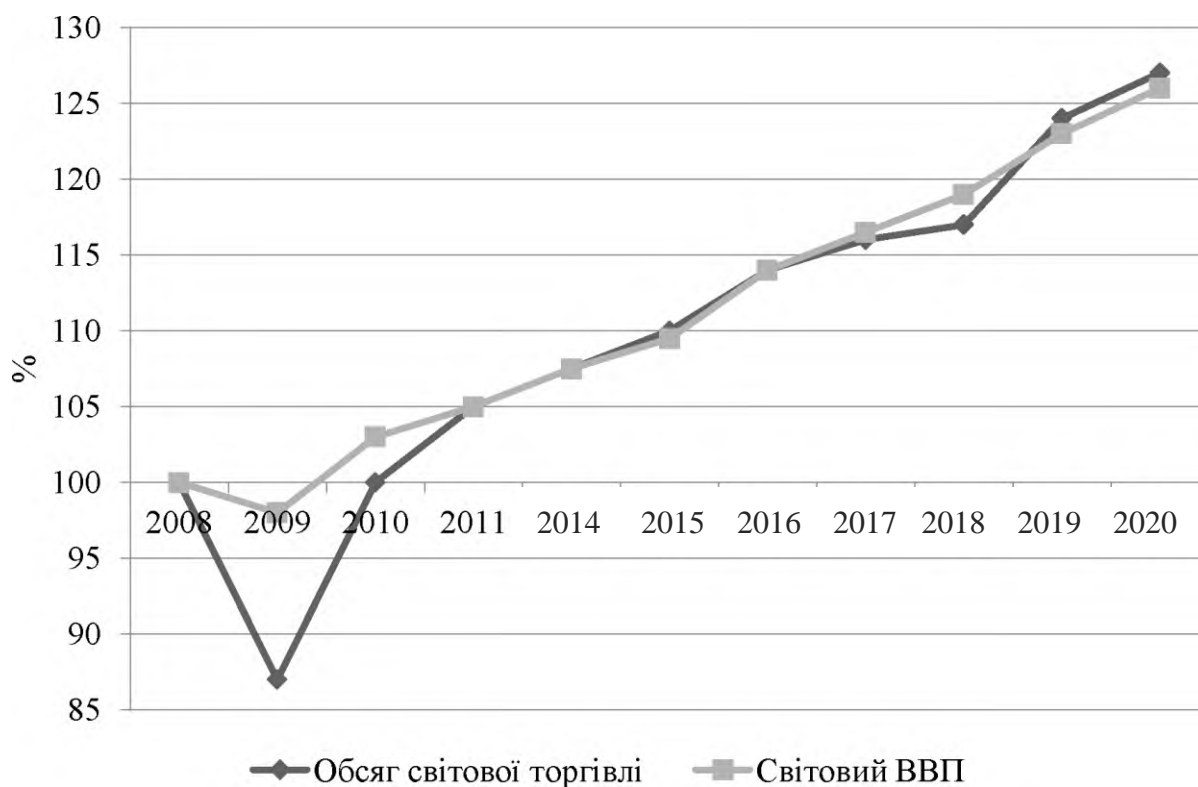

Рис. 2.1. Динамічні показники обсягу міжнародної торгівлі й ВВП за 2008-2020 рр.

Проаналізувавши показники динаміки світової торгівлі згідно базових груп продуктів (рис. 2.2) варто зазначити, що максимальний приріст зафіксовано протягом періоду з 2008 по 2020 років, зокрема агропромислової продукції (+ 35%). Стаття експорту промислових товарів так само зросла - на 25 відсотків в 2020 році порівняно із 2008 роком. Це стосується сумарного експорту палива й гірничодобувного продукту, характерно, що він знизився й його показник становив у 2020 році лише 91% відносно показників 2008 року. Наведена ситуація пояснюється з'єднанням більш низького попиту й збільшенням постачання, котре в сумі призводить до падіння ціни на паливо.

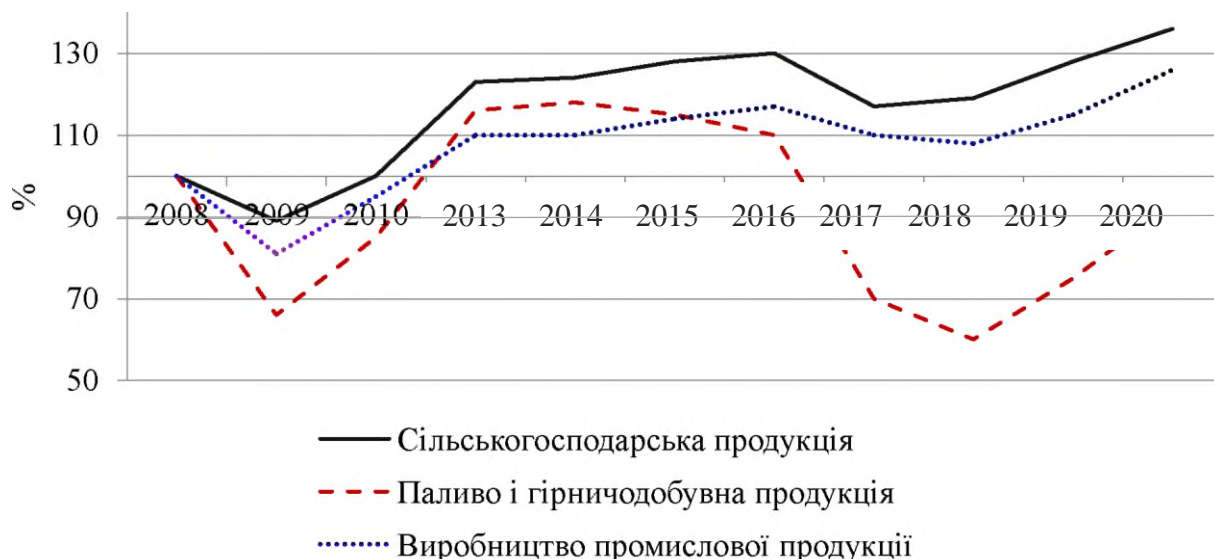

Рис. 2.2. Динаміка трендів міжнародної торгівлі за ключовими групами продуктів за 2008-2020 роки

Варто здійснити акцент дослідження на те, що розпочинаючи із 2018 р., показники міжнародної торгівлі за всіма ключовими групами продуктів демонструють зростання. Ключовими експортерами агропромислової продукції в 2020 р. стали (рис. 2.3) ЄС, США, Республіка Бразилія, КНР, відносно із 2019 р. утратило позиції декілька держав: Індія опустилась на восьме місце, в той час як Австралія посіла дев'яте, Республіка Мексика перемістилася на десяте місце.

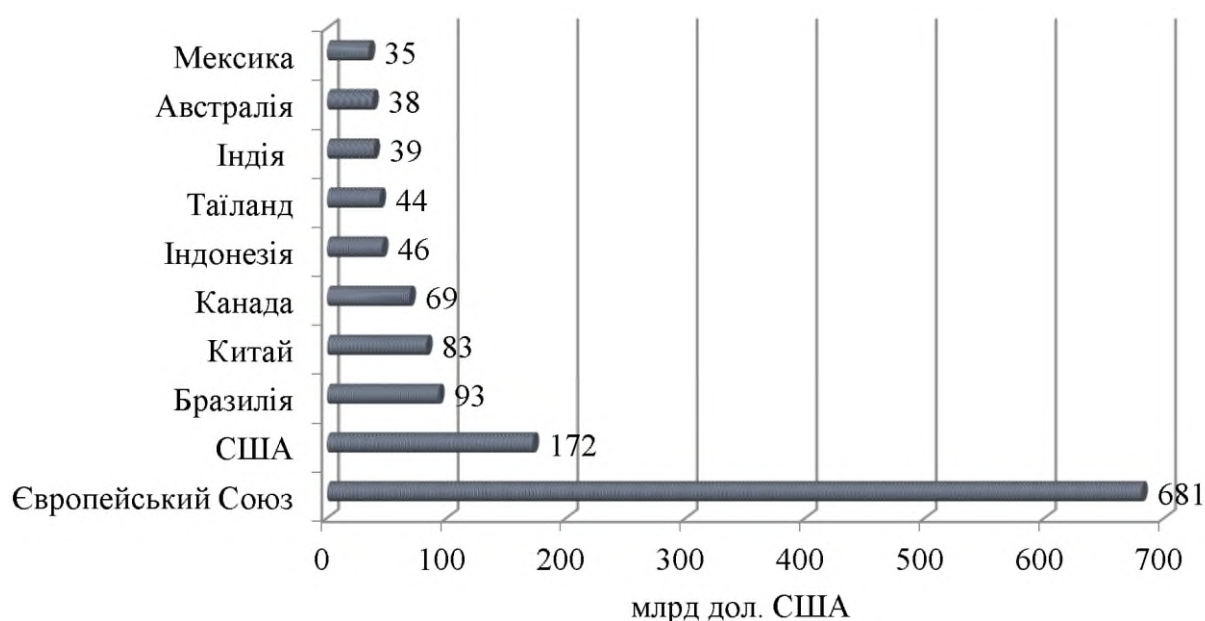

Рис. 2.3. Рейтинг експортерів агропромислової продукції, 2020 рік

Тож, як й було зазначено у попередньому розділі дипломної роботи однією із ключових складових зовнішньоекономічних зв'язків є категорія міжнародної торгівлі, детальний аналіз котрої варто представляти динамічними показниками експортно-імпоротної діяльності. Задля отримання більш обґрунтованих висновків відносно масштабності й значущості зовнішньоекономічних зв'язків агропромислового комплексу України відносно її економіки, проведемо аналіз відповідних статистичних даних Державного комітету статистики (без врахування тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим й міста Севастополя). На рисунку 2.4 представлено узагальнені нами експортно-імпорнтні показники торгівлі товарами, їхнє сальдо та показники їх приросту.

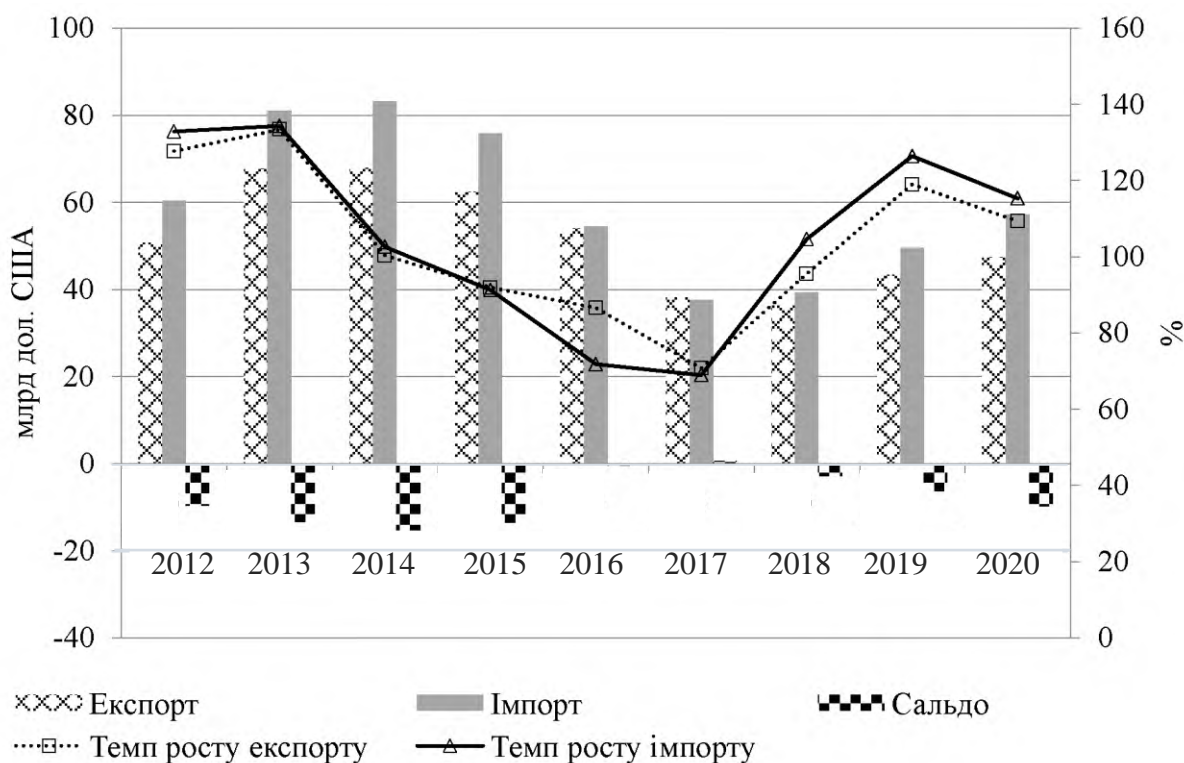

Рис. 2.4. Аналіз показників експортно-імпоротної діяльності підприємств України за 2012-2020 роки.

Як ми бачимо із дослідження, протягом усіх років окрім лише 2017 року характерним є від'ємний показник сальда міжнародної торгівлі товарами й послугами. Із 2014 року по 2016 рік сальдо знижувалося, набувши позитивних значень в межах 610 млн доларів США. в 2017 році Із

2018 року знову почали нарощуватися від'ємні показники сальдо зовнішньої торгової діяльності шляхом перевищення темпів зростання імпорту над показниками експорту.

На рисунку 2.5 представлено аналогічну аналітику торгівлі товарами аграрного сектору.

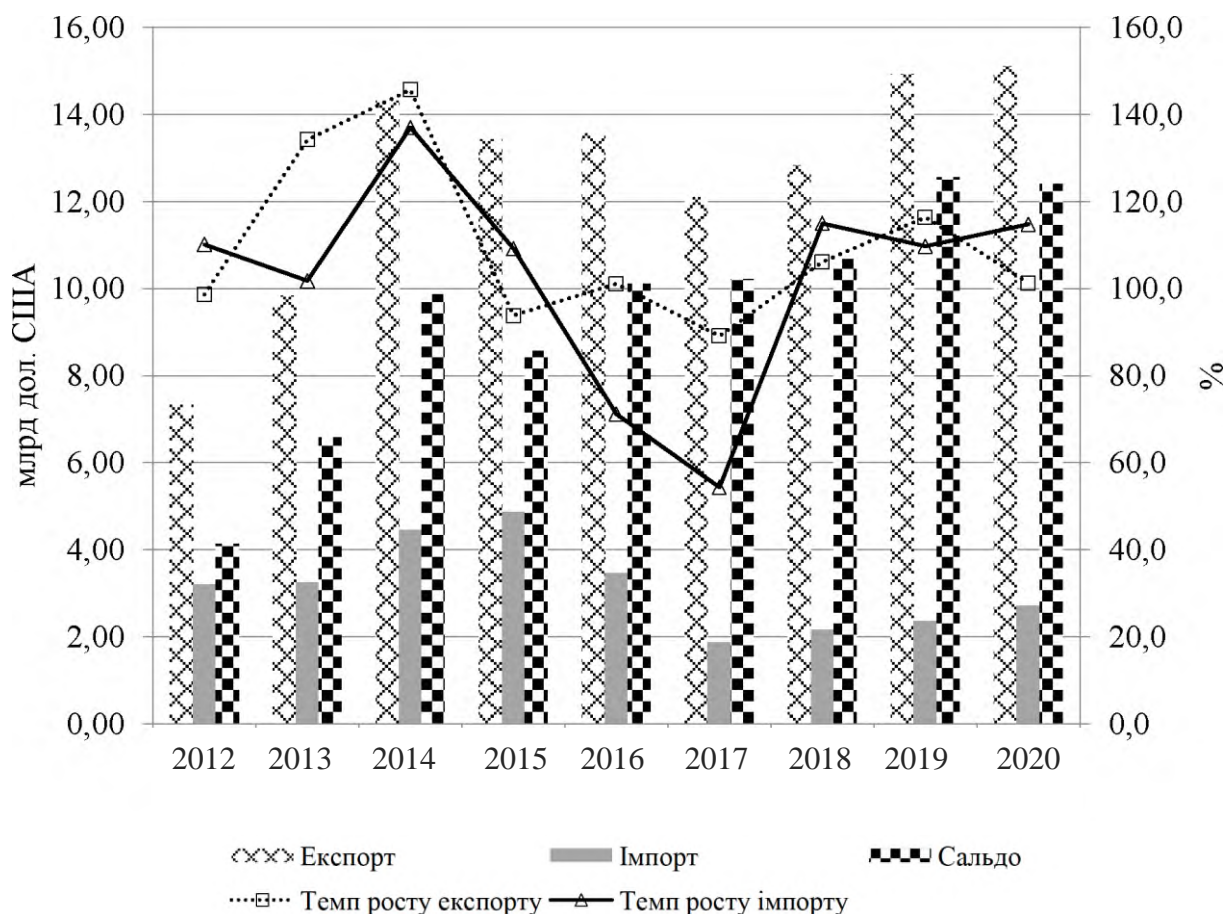

Рис. 2.5. Аналітика експортно-імпоротної діяльності підприємств аграрного сектору України за 2012-2020 роки.

Відмінність від загальної ситуації у економіці нашої держави полягає в тому, то аграрний сектор відрізняється сталим позитивним показником сальда експортно-імпоротної діяльності, котре протягом досліджуваного періоду впевнено зростало за виключенням 2014-2015 років, котрий пояснюються падінням показників географічно-політичного й військово-економічного стану України, коли темпи приросту показників імпорту (109,3%) значно перевищували аналогічні значення щодо експорту (93,9%). Наведений факт дозволяє твердити те, що, на відміну від загальних державних значень поданих показників, аграрний сектор

України є чітко вираженим гарантом валютних надходжень й формує цим самим імідж України в очах міжнародних контрагентів. Ключовим показником аналізу міжнародної торгівлі є показник покриття експортом імпорту товарів, котрий є представленим на рисунку 2.6.

Рис. 2.6. Динаміка показників покриття експортом імпорту агропромислових товарів за 2012-2020 роки.

Як видно із рисунку 2.6 із 2016 року в секторі АПК України стрімко нарощувався вказаний показник, досягнувши в 2017 році власного максимуму що дорівнював понад 644,6%. У подальші роки він знизився, залишаючись поміж тим на відносно значному рівні. Наведені результати засвідчують, що аграрний сектор України на відміну від решти вітчизняної економіки у цілому має значний експортний потенціал, котрий успішно реалізовується й має усі тенденції щодо подальших зростань показників. На рисунку 2.7 подано результати здійснення прогнозування експортних показників, котрий, як можна помітити, в цілому згідно обсягу продовжує заданий тренд відносно росту експорту, проте зі зниженням фізичних обсягів експорту продукції пшениці із 2021 року по 2022, й із її подальшим ростом до 2027 року.

Наведені висновки є особливо цінними урахувавши виключну вагу вказаного товару у поточній структурі експорту вітчизняної продукції

агропромислового призначення, котре наведено на рисунку 2.8. Із поданих даних варто стверджувати, що експорт саме зернових культур із 2014 р. формує близько 50% усієї суми експорту продукції аграрного сектору.

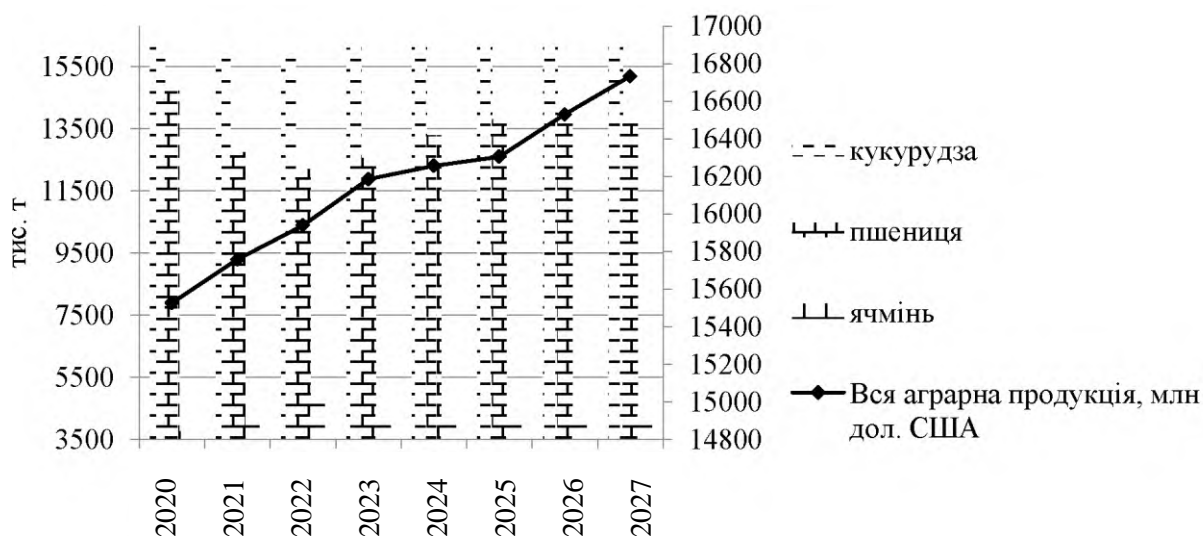

Рис. 2.7. Прогноз експорту української аграрної продукції в розрізі її структури на період до 2027 року.

Наступне місце посідає продукція жирів й олія тваринного й рослинного походження, котрі займають в середньому понад третину від сумарного експорту, проте на відміну від продукції зернових їхня питома частка поступово із 2012 р. й до 2017 р. знижувалась, а із 2018 р. відновила тенденцію до збільшення, й наразі перевищує 31%. Наступними йдуть насіння й плоди олійних видів рослин, котрі переважно є представленими соняшником. Усі інші культури в сумі займають менш ніж 12%-16%.

Характерною ознакою імпорту аграрної продукції є те, що на відміну від її експорту імпорт є більш диверсифікованим й сформованим наступними групами агропродукції: найбільше Україна здійснює імпорт істівних плодів й горіхів, питома вага котрих у середньому формує майже 22%, схожий, проте нижчий обсяг формує риба й ракоподібні, питома вага котрих протягом останніх років стабільно збільшується й наразі формує 19,3%. На наступному місці знаходиться насіння й плоди олійних видів рослин, питома частка котрих суттєво зросла із 2012 року (5,7%) й до 2019 року (15,1 відсотки).

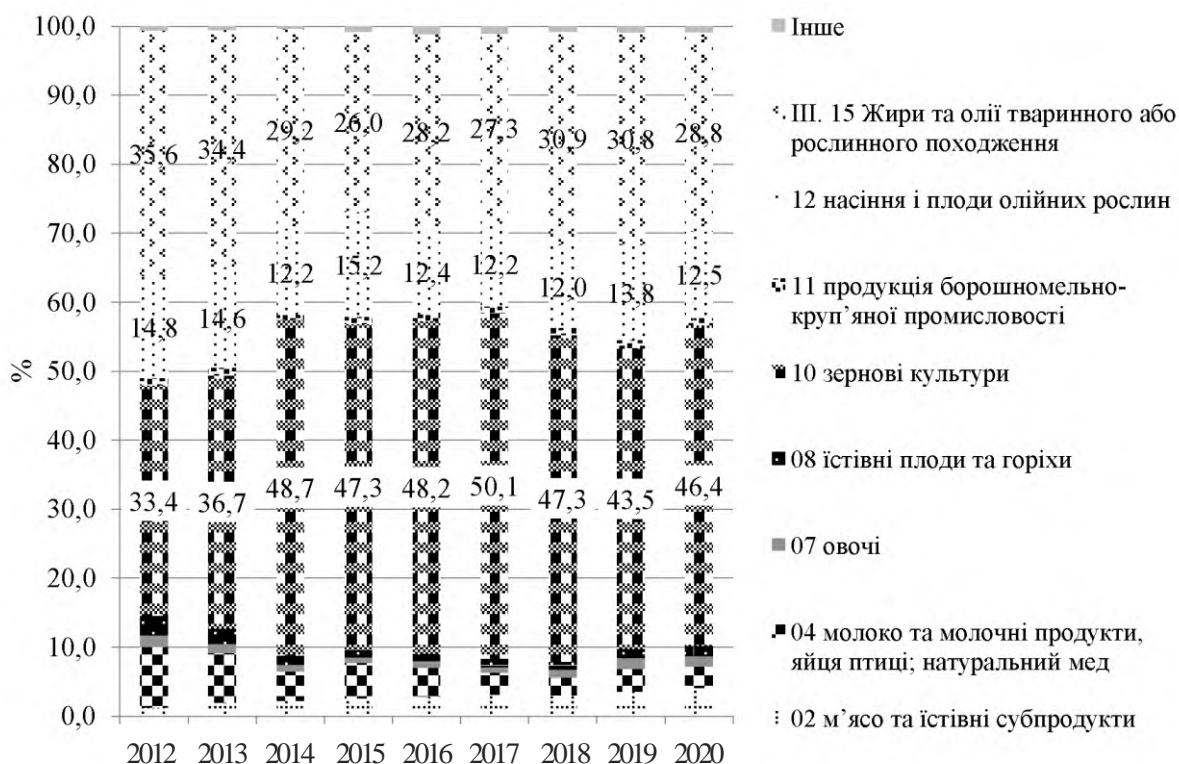

Рис. 2.8. Структурні показники експорту вітчизняної аграрної продукції відносно обсягу реалізації за 2012-2020 роки.

Відчутною стала частка імпорту жирів й олій тваринного чи рослинного типу походження, котра в середньому перевищує 11 відсотків та кави й чаю - понад 8%. Структуру імпорту представлено на рисунку 2.9.

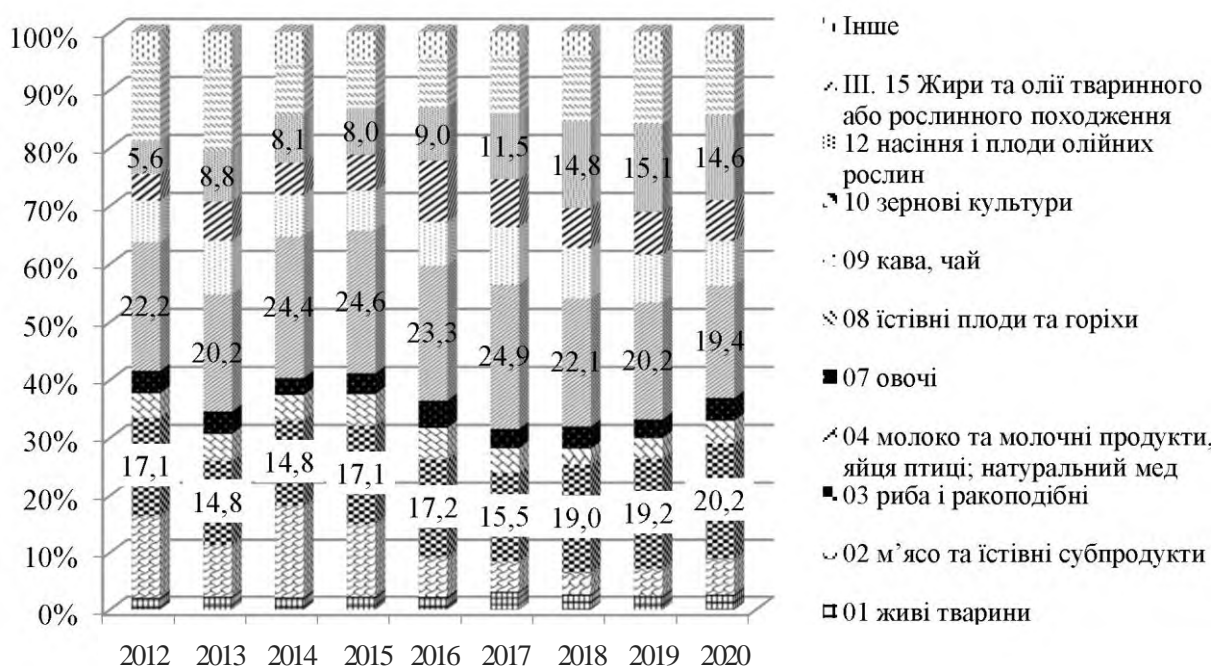

Рис. 2.9. Структурні показники імпорту агропромислової продукції України відносно обсягу реалізації за 2012-2020 роки.

Характерно, що понад 9% від сумарного імпорту товарів агросектору формують м'ясо й їстівні субпродукти. У вказаній структурі значну увагу привертає наступна стаття: “риба і ракоподібні”, оскільки, враховуючи низку природно-географічних, кліматичних умов, поточні трудові ресурси із характерним рівнем кваліфікації працівників, рівнем капіталомісткості продукції, саме наведена стаття імпорту здатна суттєво знизитись завдяки розвитку наведеної галузі тваринництва в агропромисловому секторі України. Так само, як й окремі сфери імпорту, серед котрих виділяється: кава й чай, певні види горіхів, певні типи олійних рослин й жирів рослинного походження, на вказаний момент не варто вважати перспективними із точки зору поточного імпортозаміщення.

Зведена характеристика ролі сектору АПК в експорті й імпорті представлено на рисунку 2.10.

Рис. 2.10. Питома частка експорту й імпорту товарів сектору АПК в сумарному експорті-імпорті України за 2012-2020 роки [14].

Як демонструють наведені результати, частка імпорту сектору АПК коливається у межах 5,4%, зі зростанням в окремі несприятливі періоди відносно економіки України (2015 і 2016 роки), й поступовим зниженням до 2019 р. Проте, варто наголосити, що роль агропромислової галузі в сумарній структурі експорту невпинно зростає із 2012 року, коли вона

становила 14,5% й до 34,5% в 2019 році. Характерно, що, якщо зростання питомої частки експорту із 2015 року по 2015 рік здійснювалось на контрасті із негативними тенденціями відносно його зростання поряд із сумарним скороченням експорту (вказану тенденцію досить важко вважати сприятливою), то ріст питомої частки у 2019 році поряд із сталим зростанням експорту загалом, свідчить про вагоме місце, котре посідає вказана галузь в смарній структурі торгово-економічних відносин України.

2.2. Географія зовнішньої торгівлі агропромисловою продукцією України.

Із 1 вересня 2017 року Угода щодо асоціації між Україною та Європейським Союзом набрала чинності в повному обсязі. Це означає цілісну стратегію вбудовування нашої держави у систему проєвропейського співробітництва.

Аналізуючи географічну структуру зовнішньоекономічних зв'язків (табл. 2.1), варто зазначити перевагу як відносно експорту, так й відносно імпорту (починаючи з 2016 року) держав ЄС.

Незважаючи на різке падіння показників експорту й імпорту продукції в 2017 році відносно 2014 року (на 44,7 і 55,3 відсотки відповідно), ключовим позитивним моментом вважаємо активізацію проєвропейського напрямку зовнішньоекономічних зв'язків. Також, акцентуємо увагу на той факт, що держава підписала низку угод в рамках європейського стратегічного економічного співробітництва, проте це не знижує можливість до розвитку багатовекторної торгово-економічної політики.

Варто акцентувати увагу, що в 2020 р. міжнародний торговий оборот між державами Європейського Союзу й Україною відносно 2017 року зріс на 56,6% та перевищив 44,46 млрд дол. США, також завдяки й тому, що із 1 вересня 2017 року набула чинності Угода щодо асоціації між Україною та Європейським Союзом. Окрім того, у межах сумарного режиму

автономної торгової преференції в 2014 - 2016 роках вітчизняному експорту надався доступ щодо ринків Європейського Союзу на умовах Поглибленої й Всеохопної Зони Вільної Торгівлі між Україною та Європейським Союзом.

Таблиця 2.1 - Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами та послугами України протягом 2012-2020 років.

Рік	Держави СНД	Держави ЄС	Держави Азії	Держави Африки	Держави Північної Америки	Австралія та Океанія	Усього, млн дол. США
Експорт, %							
2011	33,93	25,81	30,51	6,64	2,84	0,03	39695,5
2012	36,44	26,92	26,62	5,85	3,84	0,03	51405,3
2013	38,24	26,93	25,97	4,83	3,72	0,01	68394,1
2014	36,72	25,34	25,65	8,14	3,75	0,04	68830,2
2015	34,83	26,92	26,54	8,01	3,43	0,05	63320,3
2016	27,64	31,71	28,43	9,43	2,53	0,03	53901,4
2017	20,45	34,72	32,45	9,92	2,05	0,01	38127,3
2018	16,55	37,93	32,42	10,64	2,04	0,03	36361,5
2019	15,94	41,34	29,91	9,37	2,71	0,13	43264,8
2020	14,84	43,51	29,07	8,77	3,45	0,11	47335,1
Імпорт, %							
2011	43,33	35,71	14,31	1,32	4,83	0,32	45433,5
2012	43,92	32,92	16,52	1,48	4,76	0,42	60742,6
2013	45,03	32,75	16,07	1,17	4,76	0,28	82608,8
2014	40,71	32,58	20,26	1,08	5,22	0,29	84717,1
2015	36,26	37,19	19,75	0,96	5,63	0,13	76986,4
2016	31,75	41,18	19,95	1,24	5,54	0,31	54428,6
2017	27,97	44,46	19,22	1,63	6,22	0,42	37516,3
2018	21,88	47,09	22,71	1,45	6,64	0,34	39249,6
2019	23,12	46,27	21,55	1,48	7,26	0,37	49607,4
2020	23,11	44,34	23,86	1,32	7,12	0,11	57187,1

Вказаний факт не лише спровокував активізацію економічних зв'язків між партнерами, але й надав Україні можливості відносно зміцнення позицій економіки й диверсифікації експортних відносин.

У відповідності до статистичних даних ЄС, обіг товарами і послугами між Україною та державами Європейського Союзу в період із 2016 року до 2020 року стало зростає, що наочно демонструють дані на рисунку 2.11.

Матеріали, що представлені на рисунку, відображають обіг товарами й послугами Європейського Союзу із Україною.

Варто зазначити, що для нашої держави характерний невеликий

торговий дефіцит, оскільки показники імпорту товарів держав Європейського Союзу є дещо вищим, аніж експортні поставки вітчизняних продуктів на ринок ЄС. На даний час Європейський Союз є базовим торгівельним партнером нашої держави, торгівля товарами й послугами із ним перевищує 43,53% (2020 рік) від сумарної частки торгівлі із закордонними партнерами.

Найактивнішими торгівельними партнерами між європейських держав вважаємо Федеративну Республіку Німеччину, Республіку Польщу, Італію, Республіку Словаччину й Угорщину.

В рамках торгівлі із усіма переліченими державами стабільно переважає імпорт європейських продуктів. У 2020 році основним експортером в Україну стала Федеративна Республіка Німеччина (5,13 млрд дол. США), а основним імпортером продукції із України стала Республіка Польща (3,26 млрд дол. США).

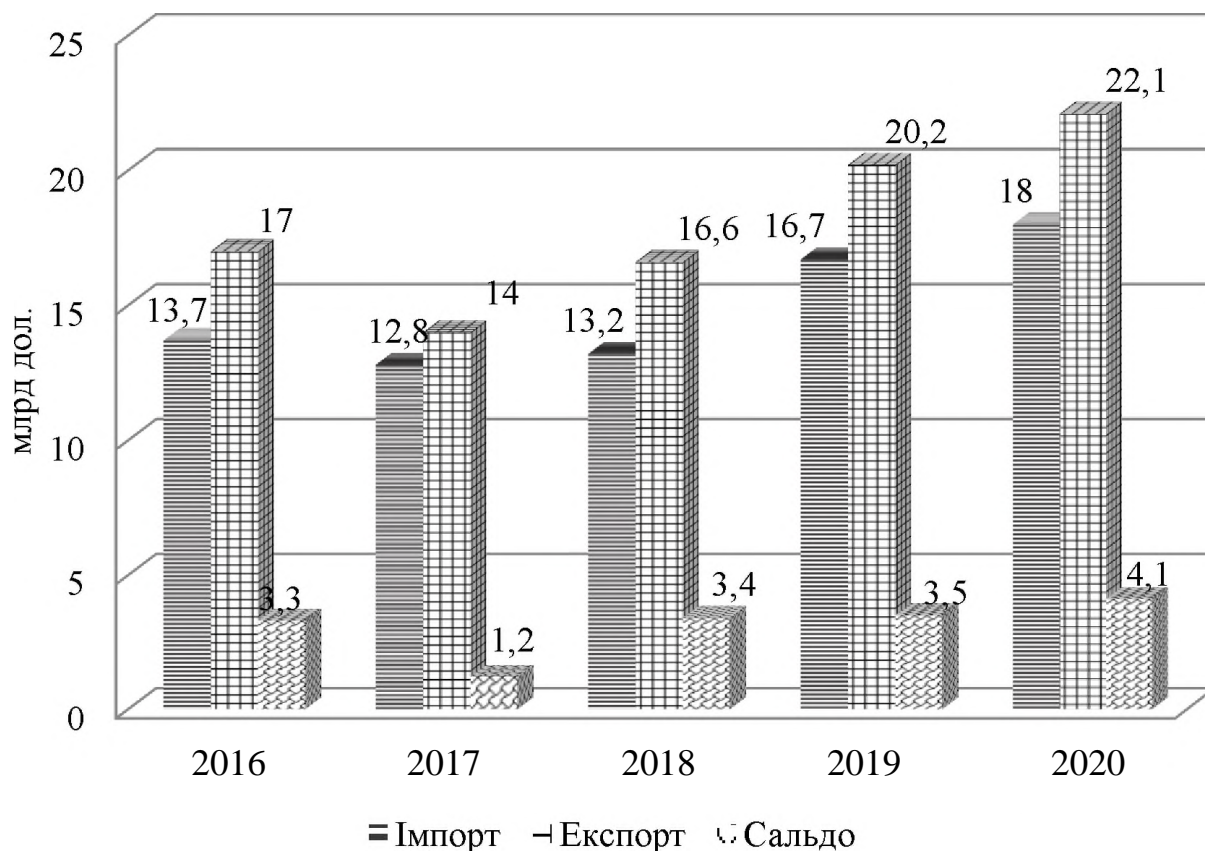

Рис. 2.11. Торгівельний оборот держав ЄС з Україною за 2016-2020 роки

Варто зауважити, що агропромислова продукція є основним експортним товаром нашої держави, торгівля котрим характеризується наявністю сталого профіциту відносно української сторони. Зокрема, експорт товарів цієї категорії товарів зріс на 41,7% із 3,973 млрд дол. США в 2016 році до 5,626 млрд дол. США в 2020 році (рис. 2.12).

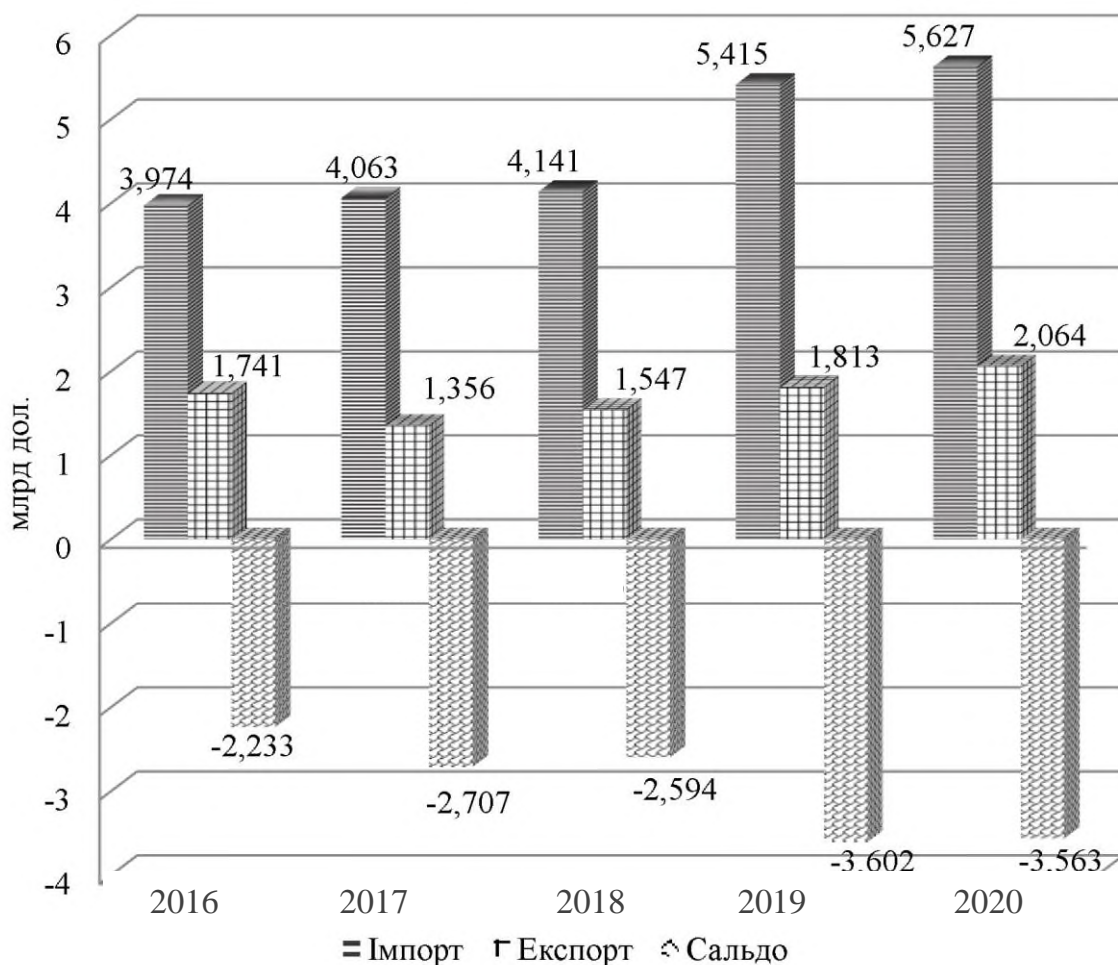

Рис. 2.12. Показники торгівлі агропромисловою продукцією держав ЄС із Україною за 2016-2020 роки

В цей же час показники імпорту агропромислової продукції із країн-членів Європейського Союзу зріс лише на 18,7% із 1,742 млрд дол. США до 2,063 млрд дол. США. Варто акцентувати увагу та тому факті, що до чинників європейської інтеграції варто віднести й функціонування Угоди щодо вільної торгівлі між Україною й Євроасоціацією вільної торгівлі (ЄВАВТ), котра набула чинності 1 липня 2012 року.

На даний момент до складу ЄвАВТ входять наступні держави: Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія, саме із цими країнами Україна розвиває зовнішньоекономічні зв'язки.

Ключовим фокусом Угоди, укладеної поміж сторонами стала лібералізація торгівлі товарами і послугами. Торгівельно-економічна взаємодія також доповнюється низкою двосторонніх угод відносно агропродовольчої сфери із наступними країнами: Ісландією, Норвегією, Швейцарією. Згідно статистичних даних ЄвАВТ [5] станом на кінець 2020 року найбільш активними торгівельними партнерами нашої держави в рамках організації стали Швейцарія й Норвегія. в торгівельних відносинах поміж Швейцарією й Україною переважає імпорту швейцарських товарів на нашу територію (358 млн євро у 2020 році). Динаміка обсягів зовнішньої торгівлі поміж Європейською асоціацією вільної торгівлі й Україною представлено на рисунку 2.13. Варто зазначити, що незважаючи на зниження експорту товарів ЄвАВТ в нашу державу в 2017 році, ситуація розвивається у сприятливому напрямку.

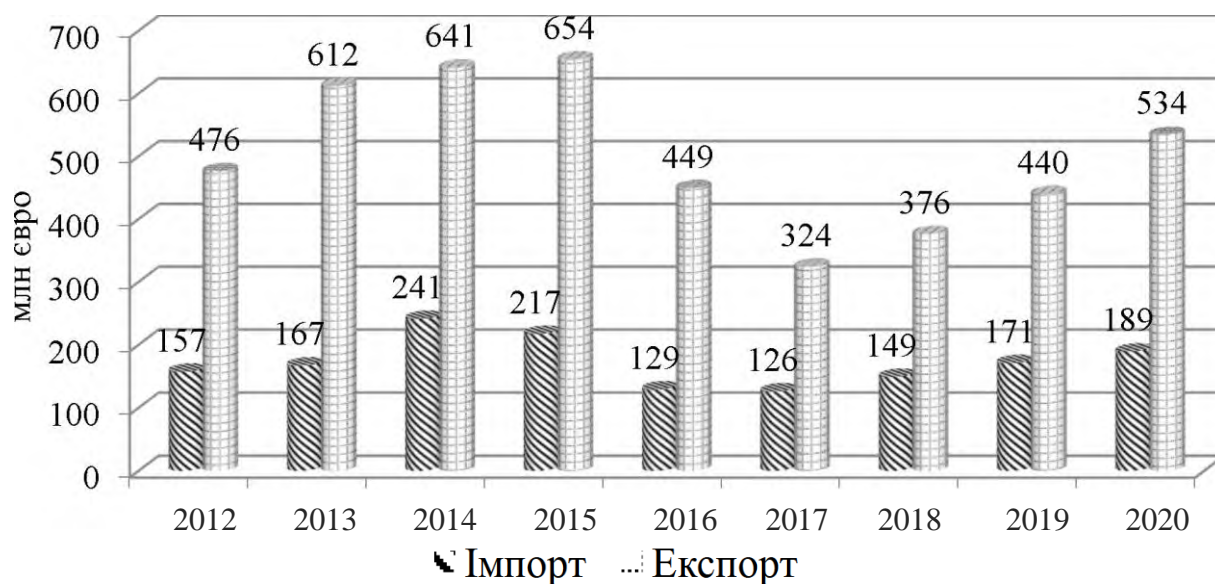

Рис. 2.13. Зовнішньоторговельний баланс між ЄвАВТ та Україною за 2012-2020 роки.

Ключовою позитивною стороною співпраці із ЄвАВТ для нашої держави є не лише здатність безмитного вивезення власних товарів на ринок даних держав, але й також можливість залучення інвесторів, що

надзвичайно важливо для вітчизняної економіки на поточному етапі. Зокрема, сумарний рівень прямих іноземних інвестицій в економіку України є надзвичайно низьким (менше 1,5% протягом 2019 року [14]), а відносно господарств сектору АПК вони формуються в основному за кошти самих господарств й частково фінансуються із державного бюджету України. При цьому ключовим інвестором в вітчизняну економіку є Євросоюз.

Зокрема, обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) із боку Євросоюзу станом на 01 січня 2021 року склав понад 57,8% від сумарного відсотка усіх прямих іноземних інвестицій в економіку нашої держави (згідно даних Національного Банку України).

Відносно сумарного обсягу ПІІ в економіку України (рис. 2.14), то починаючи із 2012 року вони стабільно росли до 2016 року (53705 млн дол. США). Проте, після цього обсяг прямих іноземних інвестицій почав знижуватись: станом на 01 січня 2021 року обсяг ПІІ зменшився на 21,4 млрд. дол. США у порівнянні із 2016 роком.

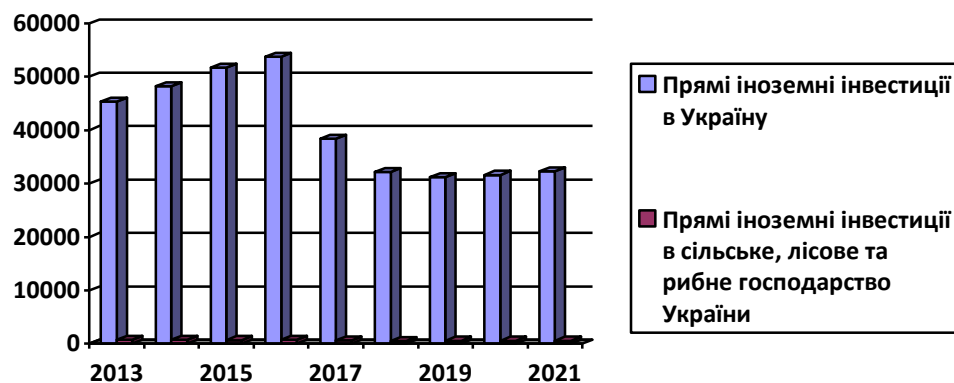

Рис. 2.14. Динамічні показники обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку України протягом 2013-2020 рр. (станом на початок відповідного року) (млн. дол. США) [14]

Ключовими причинами настільки значного падіння є труднощі, пов'язані із наявністю політичних й економічних проблем в нашій державі й загроз національній безпеці. у відповідності до результатів моніторингу показників інвестиційної привабливості України, котрий проведено Dragon

Capital [3], основними перешкодами для інвестування, крім воєнного стану на сході України, вважають брак довіри до судової системи й значний рівень корупції в нашій державі.

Негативного впливу завдають також й відсутність стабільного валютного курсу й неефективної фінансової системи. Варто також зрозуміти, що незважаючи на низку позитивних наслідків іноземних інвестицій, зокрема: стабільних грошових надходжень; розвитку технологій, менеджерських навичок, обміну досвідом; стимулювання росту попиту щодо кваліфікованого персоналу й підвищення рівня загального добробуту громадян, зафіксовано й низку вкрай негативних моментів.

Серед ключових є: вищий середній рівень заробітної плати на господарствах із іноземним капіталом; часті витіснення вітчизняних господарств більш конкурентоздатними структурами із іноземним капіталом; здатність до зниження обсягу вітчизняного експорту на перспективу.

Варто також зазначити, що участь України в структурах типу Світової організації торгівлі (СОТ) посприяла активнішій участі нашої держави у двох- та багатосторонніх торгових перемовинах, дозволяє відстоювати власні економічні інтереси вітчизняних бізнес-структур завдяки спеціалізованим майданчикам Світової Організації Торгівлі та шляхом застосування механізмів урегулювання міжнародних торгових суперечок. Більш успішне використання ефективних механізмів Світової Організації Торгівлі й реалізація поточних можливостей захищають вітчизняні підприємства сектору АПК від випадків недобросовісної конкуренції в регіональних чи світових ринках продукції сільського господарства.

Завдяки членству України у Світовій Організації Торгівлі наша держава здійснює активну співпрацю із державами Азії, котре підтверджує аналітику географічно-політичної структури зовнішньоекономічних

торгівельних зв'язків. Зокрема, товарообіг поміж КНР й Україною протягом 2018 року зріс на понад 14,5 відсотки й перевищив 8,82 млрд дол. США. Це доводить той факт, що КНР став одним із ключових стратегічних партнерів для нашої держави, тому розвиток зовнішніх торгово-економічних зв'язків є актуальним явищем для України в контексті розвитку експортного потенціалу.

Варто зазначити, що товарообіг поміж Сполученими Штатами Америки й Україною протягом останніх років збільшився на понад 72%, в 2020 році виріс на 31,2% вітчизняний експорт в Сполучені Штати Америки.

Згідно оцінок експертів у межах Генеральної системи преференції (ГСП) США Україна на протязі 2014 - 2019 рр. Щороку здійснювала експорт до США продуктів на загальну суму від 26 до 70 мільйонів долларів США, серед товарів агропромислового призначення ключове місце займає сировина для виробництва кондитерських виробів й певні види шоколадного продукту [5].

Варто враховувати, що сільськогосподарська продукція є переважно сировинним товаром, саме тому відносно торгівлі нею варто зауважити низку характерних особливостей.

В першу чергу, варто зазначити нестабільність ринку. Пов'язано це в основному із залежністю від природньо-кліматичних умов. Наступним чинником вважаємо зростання вимог імпортерів відносно екологічної безпеки продукції.

Існує також значний рівень монополізації процесів виробництва агропромислових товарів. Зокрема, основні торговельні структури прагнуть встановлювати монопольну завищену вартість на сировинних ринках, в той же час внутрішні корпораційні постачання сировинних ресурсів проводяться за заниженою трансферною вартістю. Варто додати, що у певних державах зросло державне втручання в процеси визначення обсягу, напрямків, форми та методу торгівлі сировинними й

продовольчими продуктами.

Характерно, що потенціал до розвитку торгово - економічної співпраці між Україною й іншими країнами є, адже станом на даний час нашу державу сприймають в якості однієї із альтернатив ключовими торговельними партнерами. Це зв'язано із тим, що окремі держави диктують власні правила ведення торговельно-економічної й політичної співпраці, тож рідко приходять відносно консенсусу у питаннях торгівлі агропромисловою продукцією.

Тож, зовнішня політика нашої держави на даний час перебуває в досить складному становищі, що зумовлено низкою причин: протягом останніх п'яти років зросли темпи падіння як показників експорту, так й імпорту; зросли показники сировиної спрямованості вітчизняного експорту; “завдяки” війні на Сході наша держава втратила базового торгового партнера - Російську Федерацію, тощо.

Здійснивши аналіз динаміки зовнішньоекономічних зв'язків України варто відзначити, що їхній розвиток характеризується низкою труднощів, серед котрих вагомими є не лише нераціональна структура українського експорту, проте й відсутність належної диверсифікації геополітичних чи регіональних пріоритетів.

Саме тому, варто проводити активні процеси оптимізації державної політики в рамках зовнішньої торгівлі.

Тож, варто зазначити, що, незважаючи на той факт, що сектор є одним із ключових експортних галузей для України, міжнародна торгівля в нашій державі розвивається вкрай нерівномірно й є ще низка проблем, котрі потребують нагального вирішення. У зв'язку із цим, роль економіки України на світовій торговій арені залишається вкрай низькою. Тому задля стимулювання поточної структури міжнародних торговельних відносин вітчизняної економіки в напрямку розвитку й змін зовнішніх орієнтирів держави важливо розвивати співпрацю із індустріально розвиненими державами й міжнародними структурами й співтовариствами, залучати

значні іноземні інвестиції у виробничу сферу, просувати конкурентоздатні продукти на світовий ринок. Для подальшого поглиблення торгівельно економічних відносин нашої держави варто експертно оцінити потенціал світових ринків агропромислової продукції й розробити стратегію розширення частки ринку вказаної продукції, проте для цього необхідно здійснювати конкуренцію із ключовими партнерами.

2.3. Розвиток системи підтримки сектору АПК України.

Характеристика тенденцій державної підтримки аграрної сфери в окремих державах розраховується, виходячи із даних, поданих Організацією економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР).

Задля максимально достовірного аналізу державної підтримки аграрної сфери в різних державах та України було обрано підхід, в котрому співставлено показники не в абсолютних значеннях, а у відсотках відносно інших показників. Зокрема: оцінку підтримки сільськогосподарських виробників (PSE) до сумарного доходу сільськогосподарських виробників; оцінку підтримки послуг загального призначення (GSSE) відносно сумарної підтримки аграрної сфери; трансферти товаровиробникам від споживачів агропродовольчої продукції продукції (CSE) до загальної вартості спожитих товарів при розрахунку згідно внутрішніх цін; сумарний обсяг підтримки аграрної сфери (TSE) до показників ВВП.

Індикатор підтримки виробників агропродовольчої продукції (PSE) демонструє всі можливі трансферти виробникам продукції, як в напрямку від споживачів, так й від сплачених податків. Показник включає прямі виплати із бюджету й показник підтримки ринкової ціни (MPS).

Як продемонстровано на таблиці 2.2. в державах ЄС PSE складає понад 20% доходу виробників аграрних товарів, в Сполучених штатах Америки майже 9%, у той час як в Японії - майже 50%.

Таблиця 2.2. - Оцінка державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції України відносно провідних держав світу, згідно індикатора PSE (producer support estimate).

Держава	Рік					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Україна	-1,92	1,51	-3,16	-8,23	-7,52	-9,42
Російська Федерація	14,81	15,22	11,54	8,82	12,24	16,03
Євросоюз (28 держав)	18,32	19,14	20,45	18,34	19,15	20,97
Сполучені Штати Америки	8,03	7,83	6,94	9,3	9,56	8,75
Японія	51,34	55,18	52,36	49,11	44,37	48,45
Китайська Народна Республіка	10,36	17,44	19,29	20,22	15,37	14,31
Австралія	3,14	1,93	2,01	2,24	1,86	1,92
Канада	14,95	13,24	10,52	8,95	8,46	10,73
Республіка Бразилія	5,62	3,56	3,03	4,30	2,54	4,81

В нашій державі із 2017 року вказаний індикатор набув є від'ємного значення, зокрема в 2020 році склавши -2536,2 мільйони доларів США, що в відношенні до валового продукту агропродовольчого комплексу складає 9,42%.

Таким чином, прямі бюджетні трансферти є скерованими більше на шкоду виробникам агропродовольчого продукту. Окрім того значне падіння вказаного показника у 2018 році є викликаним не лише падінням

державної підтримки, а ще й низкою макроекономічних факторів, зокрема падінням купівельної спроможності національної валюти, що зумовило значний рівень розриву між внутрідержавними і світовими цінами відносно сільськогосподарських продуктів.

Індикатор підтримки споживача (CSE) використовують як узагальнюючий показник ефекту від державних заходів відносно підтримки аграрної сфери на показники споживання агропродовольчої продукції (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3. - Оцінки підтримки споживачів України відносно провідних держав світу, згідно індикатора CSE (consumer support estimate).

Держава	Рік					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Україна	3,43	3,10	5,68	12,71	11,32	14,52
Російська Федерація	-14,24	-10,25	-6,87	-5,01	-9,21	-15,71
Євросоюз (28 держав)	-2,44	-4,33	-5,75	-3,67	-4,01	-5,33
Сполучені Штати Америки	15,33	14,64	17,72	14,56	6,35	17,14
Японія	-44,74	-47,72	-43,16	-41,94	-38,56	-41,78
Китайська Народна Республіка	-6,59	-15,25	-17,05	-18,95	-12,13	-11,56
Канада	-13,39	-15,83	-13,47	-8,88	-9,16	-11,47
Республіка Бразилія	-3,62	-2,23	-1,39	-0,26	0,84	-1,82

Цей показник демонструє сумарне число трансфертів, котрі одержують споживачі агропродовольчих товарів. в відносних значеннях він презентує загальну річну вартість трансферту споживачеві агропродовольчих товарів відносно вартості спожитої продукції, тобто ставку імпліцитних податків (в разі від'ємних значень) чи субсидування споживача (в разі позитивних значень). У нашій державі вказаний показник CSE із 2015 р. набув стабільного позитивного значення. Характерно, що показники PSE й CSE чітко зображають особливості ведення в Україні політики відносно виробників й споживачів, демонструючи на скільки наша держава збалансовує й узгоджує інтереси виробників та споживачів на ринках продовольчих товарів. Тож, здійснювати порівняльний аналіз України із іншими державами, то можна зауважити, що в нашій державі останніми роками PSE набув від'ємних значень, а показник CSE, навпаки - позитивного, себто підтримка уряду скерована саме на споживача агропродовольчої продукції, водночас, в інших державах, фіксується зворотній ефект. У США посилення державної підтримки спрямоване й на споживача, й на виробника агропромислового продукту.

Індикатор підтримки послуг загального призначення (GSSE) демонструє сумарний об'єм фінансування урядами досліджень в галузі розвитку аграрної сфери; агроосвіти; підвищення кваліфікації кадрів; інноваційної діяльності; інспектування і контролю якості й безпеки продовольчих товарів, ресурсного потенціалу сектору АПК та охорони навколишнього середовища; розвитку та ефективізації інфраструктури; комплексу маркетингових заходів й просування товарів; фінансування державних закладів освіти й інших послуг загального призначення. Наведені трансферти не чинять прямий вплив на доходи сільськогосподарських виробників й споживчі затрати, проте вони спричиняють комплексну дію відносно розвитку сільськогосподарської сфери (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4. - Оцінка підтримки послуг загального призначення України відносно провідних держав світу згідно індикатора(GSSE).

Держава	Рік					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Україна	-971,61	58,12	-89,91	-11,38	-12,02	-7,01
Російська Федерація	17,72	11,65	19,71	16,33	14,16	12,52
Євросоюз (28 держав)	15,44	13,77	13,35	14,35	11,33	9,77
Сполучені Штати Америки	6,91	7,012	11,94	8,26	11,41	10,55
Японія	17,25	15,84	16,32	15,21	18,25	17,34
Китайська Народна Республіка	17,33	11,64	11,15	10,54	17,13	14,06
Австралія	40,81	53,51	50,77	46,86	52,41	49,24
Канада	24,92	24,83	29,63	30,12	31,66	25,22
Республіка Бразилія	13,97	18,45	18,61	14,01	28,44	21,61

В нашій державі протягом останніх 5 років середнє значення показника GSSE складало в межах 160 мільйонів доларів США в рік. Показник питомої ваги показника вказаної оцінки послуг загального призначення в сумарній державній підтримці сектору АПК в 2020 р. становив понад 7%, у 2019 р. - 12,02%, в 2018 р. - 11,38%, в 2017 р. - 81,91%, в той час як у 2015 році - перевищив 971%. У певних державах цей показник містить вагоме значення при формуванні сумарної підтримки аграрної сфери.

Опрацювавши подані матеріали, зауважимо, що з початку 2015 р. в нашій державі індикатор сумарної підтримки сектору АПК (TSE), котрий є

відносним щодо ВВП набув від'ємних значень, що демонструє про низьку ефективність стратегічної й тактичної політики держави відносно розвитку аграрної сфери, себто сільське господарство стало донором щодо інших сфер економіки. Індикатор сумарної підтримки аграрної сфери (TSE) визначають як суму трьох попередніх показників, зокрема: показника підтримки виробників агропродовольчої продукції (PSE), показника підтримки споживача (CSE) й показник оцінки підтримки послуг загального призначення (GSSE) (табл. 2.5).

Таблиця 2.5. - Оцінка сумарної підтримки сільського господарства України відносно провідних держав світу згідно індикатора (TSE).

Країна	Рік					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Україна	-0,042	0,755	-0,402	-2,223	-2,103	-1,518
Російська Федерація	1,001	0,863	0,771	0,572	0,842	1,097
Євросоюз (28 держав)	0,743	0,761	0,813	0,704	0,661	0,686
США	0,55	0,532	0,522	0,545	0,425	0,495
Японія	1,235	1,293	1,231	1,122	1,044	1,094
КНР	1,852	3,006	3,216	3,261	2,523	2,233
Австралія	0,171	0,137	0,147	0,132	0,132	0,142
Канада	0,552	0,535	0,435	0,373	0,371	0,423
Республіка Бразилія	0,558	0,384	0,334	0,465	0,391	0,604

Одержаних даних достатньо для одержання висновку, що в розвинених державах аграрний сектор забезпечений достатньо значним рівнем підтримки із боку держави. Особливу увагу приділяють саме видаткам із бюджету у сферу розвитку агропродовольчого виробництва. В Україні нашій державі підтримка сектора АПК із державного бюджету фіксується на незначному рівні бюджетних видатків.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ АГРОПРОДОВОЛЬЧИМИ ТОВАРАМИ ЯК ЧИННИКА СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.

3.1. Концепція зміцнення ролі міжнародної торгівлі агропродовольчими товарами в рамках досягнення сталого економічного розвитку.

На поточному етапі одним із ключових напрямів світової торгівлі є розвиток торгівлі агропродовольчими товарами. Для держав, котрі розвиваються, цей факт розцінюється як можливість подолати низький рівень життя, наростити обсяги агропромислового виробництва та збільшити рівень зайнятості, а для найбільш розвинених держав - це можливість підвищити якісні параметри сільськогосподарських товарів, котрі експортуються й імпортуються. Проте існує низка питань, котрі гальмують розвиток світової торгівлі. Саме їхнє вирішення може допомогти розвитку міжнародної торгівлі агропродовольчими товарами, котра має вплив на досягнення цілі сталого розвитку.

Формування максимально сприятливих умов й рівних прав в сфері світовій торгівлі, як загальновідомо, ставить перед собою Світова організація торгівлі. Це найбільше у наш час міжнародне економічне об'єднання, станом на початок грудня 2020 року її членами є 165 держав. Ключовим нормативним документом, котрий регулює торгівлю продовольчими товарами в межах Світової організації торгівлі, вважається Угода про сільське господарство СОТ (Agreement on Agricultural), котра набула чинності із 1 грудня 1995 року [1].

В межах Світової організації торгівлі здійснюється також подальша глобалізація міжнародних торгівельних відносин, однією із цілей котрої є формування єдиного ринку товарів, у тому числі - й агропродовольчих.

На початку XXI століття постає питання відносно виокремлення й цільового стимулювання різномірних способів агропромислового виробництва (у т.ч. - його органічних, генетично модифікованих,

традиційних підвидів), а не лише загальне нарощування показників експорту товару. Враховуючи факт зростання побоювань відносно зміни клімату й нарощення рівня сільської бідності, виникає гостра необхідність відносно руху в бік стабільного розвитку й екологічних методик в сільському господарстві, котрі є максимально еластичними й менш енергетично місткими [12].

З'являється усе більше доказаних фактів, що органічне сільськогосподарське виробництво сприяє максимальній адаптації щодо змін клімату, не завдаючи шкоди навколишньому середовищу, але, при цьому нарощуючи результативність виробництва (рис. 3.1).

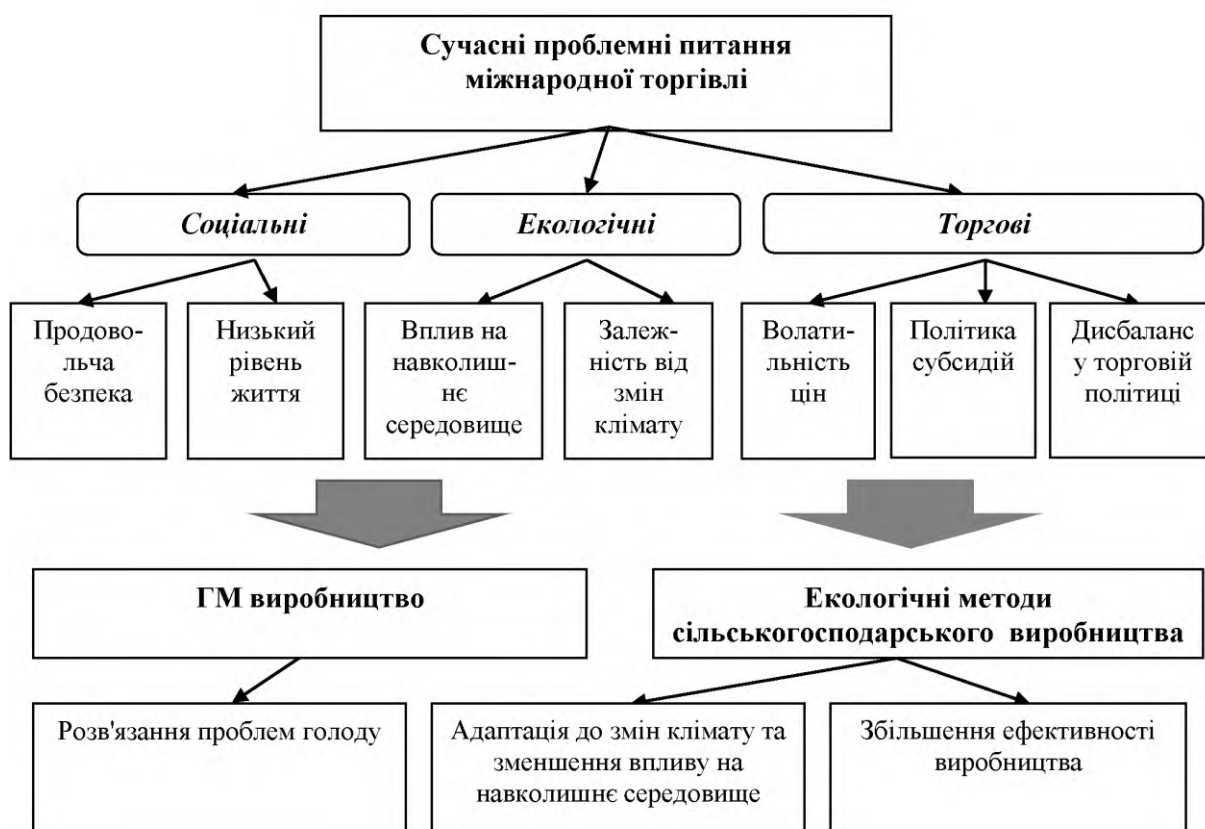

Рис. 3.1. Сучасні проблеми міжнародної торгівлі агропродовольчими товарами в досягненні мети сталого розвитку

Проте, політика субсидійності, загальна волатильність цін, котра відмежовує інвесторів від довготривалого інвестування в органічне землеробство, і дисбаланси у світовій торговій політиці чинять перешкоди досягненню цілей відносно сталого розвитку [3].

Зокрема, навряд чи великотоварні господарства, котрі покладаються на масштабні субсидії, щоб стати прибутковими, здійснять істотний вклад в процес екологізації аграрної сфери, якщо не провести всеосяжної реформи субсидійної системи, в тому числі - вагомого падіння або усунення низки субсидій «зеленої скриньки». Проте, щоб сформувати більший простір задля формування політики держав, котрі розвиваються, необхідно підтримувати самий процес “озеленення” - фермерам варто надавати більш адекватну підтримку відносно ведення органічного землеробства.

Низка урядів, як в найбільш розвинених державах, так й у державах, котрі розвиваються, оголосили відносно планів щодо нарощення обсягів органічного аграрного виробництва. Проте уряди найрозвиненіших держав пропонують вагомі субсидії задля органічного виробництва. Зокрема, державні субсидії й дотації в ФРН складають понад 40% в структурі доходів органічних фермерів. У деяких державах виділяються субсидії та дотації в рамках переходу на систему органічного сільськогосподарського виробництва (США), а в більшості держав - господарствам, котрі вже здійснюють органічне виробництво у розрахунку на 1 гектар земельної площі в залежності від напрямку призначення сільськогосподарської землі (Республіка Польща, ФРН, Франція, Республіка Чехія, Швейцарія). В Нідерландах значна державна допомога виділяється для компенсації затрат на процес сертифікації й інспектування, а також агропромислові виробники мають значний доступ до низки спеціальних пільг відносно оподаткування й фінансування, що підтримуються урядом. У Республіці Молдові, окрім виділення субсидій в розрахунку на 1 гектар земельної площі (в рамках перехідного періоду), було впроваджено субсидійну програму, обсяг котрої для органічної продукції, що призначена на експорт, досягає 40% ціни традиційної й 20% - відносно продукції, котра реалізується у межах внутрішнього ринку [11]. Виробники окрім цього можуть отримувати пільгове кредитування.

Відповідно із позицією ЮНКТАД, необхідно знайти баланс поміж потребою гармонізації торгівлі й чесної конкуренції а також потребою брати до уваги місцевий й регіональний фактор та вимоги. Задля подолання проблем витратної сертифікації, з котрою стикаються усі дрібні фермери в державах, котрі розвиваються, було розроблено низку різних схем, серед котрих, зокрема, участь в гарантійній системі й групові сертифікації. Вказані альтернативи, котрі є значно доступнішими щодо дрібних фермерів й надають гарантії якості, потрібної споживачам, мають стимулюватися урядами держав, котрі розвиваються [13].

Перелік сприятливих умов міжнародної торгівлі може надати виробникам сільськогосподарської продукції суттєву допомогу у рамках переходу до системи органічного аграрного виробництва. Фермери, котрі використовують підхід розвитку органічного сільського господарства, вимагають підтримки ініціативами урядів держав. Державні програми мають бути спрямованими на пошук екологічної реабілітації, продукування органічного насіння, систему кредитування й комплекс маркетингової підтримки. Одночасно, державна внутрішня митна політика має забезпечувати асоціаціям дрібних фермерів належні умови відносно гідної конкуренції із імпортними аналогами [6].

Формуючи комплекс змін в регулюванні світової торгівлі агропродовольчими товарами, не варто також нехтувати увагою щодо виробництва й торгівлі генномодифікованими товарами, оскільки в межах певних регіонів саме вони можуть розв'язати проблеми голоду населення.

Хоча численні дослідження питань безпечності генномодифікованих товарів демонструють, що в переважній більшості випадків вказані рослини й вироблені із них товари мають однаковий рівень небезпеки, ніж усі інші, кінцеву відповідь на наведене питання усе ще не одержано. Оскільки прихильники теорії загальної небезпеки цього виду товарів, наполягають на тезах, що ключова шкода проявиться у процесі життєдіяльності наступних поколінь, варто визнати, що в цьому питанні

наука не здатна сьогодні довести безпеку генномодифікованих товарів, так само як й її небезпеку. У зв'язку із цим в міжнародній торгівлі агропродовольчими товарами існує так звана “презумпція невинуватості” товарів [2].

Тож, оскільки товари, котрі містять генномодифіковані організми, визнані аналогічно безпечними більшістю держав, то жодних загальних обмежень, котрі б змогли перешкодити торгівлі ними в межах СОТ, встановлювати не варто. Зрозуміло, що вказані товари мають вільно проникати на ринки держав-учасниць нарівні із будь-якими іншими. У той же час, окремі держави, виходячи з власних внутрішніх політичних, а деколи - й фінансово-економічних інтересів, провадять обмеження ввезення продуктів, котрі містять генномодифіковані організми, на власну територію, здійснюють пред'явлення до виробників низки вимог. Внутрішні протиріччя окремих ключових документів СОТ й прагнень окремих держав-членів, породжує низку складностей і невизначеностей в механізмах Світової організації торгівлі, котре призводить до певного браку чітких правил торгівлі саме цього типу товарами [18].

В сфері споживання населенням генетично модифікованих товарів, проблема є пов'язаною з наступними нетарифними обмеженнями: маркування та сертифікацією.

Вказані заходи нарощують інформативну базу вибору покупців й безпечність споживання продуктів, а також значно обмежують продавців. Згідно із матеріалами низки соціологічних досліджень, понад 53% опитаних респондентів із США та Європи вважають товари із вмістом ГМО більш небезпечними, майже 13% важко відповісти на це питання й інші 34% вважають, що ці продукти й такими ж безпечними. Понад половину схильні споживачів не схвалювати генетично модифіковані товари й розглядають процес маркування як можливість захистити себе від хибного вибору, що у власну чергу позбавляє виробників більшості продуктів попиту на товар, й як наслідок - доходу.

Наразі понад 65 держав прийняли в межах національного інституційного поля закони відносно обов'язковості наведеного маркування, при цьому значна частина цих держав, а саме 61 держава, є учасниками СОТ. Окрім того, в 42 державах - членах СОТ вже прописана процедура обов'язкових сертифікацій продовольчих товарів. Для товарів, котрі містять генномодифіковані організми, вказана процедура є особливо важкою.

Вказана проблема є дуже складною, оскільки суто формально сама вимога сертифікації відповідає принципам національного режиму й найбільшого сприяння Світової організації торгівлі, проте, завдяки внутрішньому інституційному полю деяких держав відносно генномодифікованих організмів, може бути прирівняною до заборони ввезення цих товарів [8].

У рамках виробництва агропродовольчих товарів, котрі містять ГМО, проблема є пов'язаною із таким типом нетарифних обмежень, як законодавчі заборони на процес виробництва генномодифікованих культур (зокрема - Австралія, Королівство Данія, Великобританія, Республіка Італія, Нідерланди, Республіка Польща та ще понад 20 держав світу). Формально ці заборони аж ніяк не відносяться до торгівлі, оскільки ці держави не забороняють процес ввезення на власну територію товари із ГМО і їх продаж. Однак, якщо через те, що основну частину продукції генної інженерії (майже 10%) складає насіннєвий матеріал, ці обмеження фактично означають заборону торгувати нею [19].

Сумуючи всі вищеподані факти, варто сформулювати висновки про те, що ключовими проблемами в процесі регулювання торгівлі ГМО товарами стали:

- 1) Різний рівень оцінки шкоди, котру чинять ГМО продукти у державах - членах СОТ;

2) Різниця в ставленні до потреби маркування генетично модифікованих продуктів в офіційних документах СОТ й національних законодавствах певних держав;

3) Формування адміністративних бар'єрів для торгівлі ГМО товарами у рамках надмірних вимог щодо сертифікації;

4) Заборона на процес вирощування генетично модифікованої рослинницької продукції на території низки держав, котра додатково обмежує торгівлю продуктами, що містять генетично модифіковані організми [9].

Максимально простим і надійним способом вирішення вказаних проблем й протиріч є це отримання наукової та достовірної відповіді на питання відносно шкідливості товарів, що містять генетично модифіковані організми. Проте, найближчим часом вона є малоімовірною, тому розв'язувати проблеми міжнародної торгівлі вказаними продуктами варто в рамках невизначеності відносно характеру цього роду рослин.

У зв'язку із цим вважаємо за необхідне:

1. знизити рівень внутрішніх протиріч в правилах СОТ, котрі дозволяють, використовуючи пункт відносно захисту ринків від неякісних чи шкідливих товарів, обмежувати чи забороняти ввезення тих видів товарів, котрі містять ГМО, проте тим самим порушуючи базове правило відносно недопущення різнорідних бар'єрів у торгівлі. Задля цього варто ввести доповнення, до основної частини «Угоди», котре б конкретизувало, що усілякі обмеження варто вводити тільки в випадку доведеної на світовому рівні шкоди того або іншого товару, чи ж групи продуктів. По факту, вказана практика вже зараз прослідковується у вирішенні суперечностей поміж державами-членами СОТ, але зараз наведене правило є неписаним, що в свою чергу тягне наслідком постійні спроби сформувані нові бар'єри й наступні, відповідно - багатолітні судові справи;

2. сформувані єдину класифікацію стандартів якості сільськогосподарських товарів в рамках Світової організації торгівлі. У

межах суміжних економічних організацій й спілок, зокрема - Європейського митного союзу, схожі стандарти вже функціонують й дозволяють уникати додаткових труднощів, зв'язаних із сертифікацією;

3. впровадити єдині правила відносно маркування товарів, котрі містять генетично модифіковані організми, й встановити порядок й обов'язковість їхнього нанесення, а також певний рівень концентрації ГМО, при котрій можна цього не здійснювати.

4. застосовувати практику певного статистичного обліку світової торгівлі ГМ й органічними товарами задля формування достовірної бази матеріалів для аналітики товарних потоків й подальшого прогнозування еволюції такої торгівлі відносно регіонів світу [12].

Зміна інструментів світової торгівлі задля забезпечення цілі сталого розвитку має також зосередитись в напрямку підтримки асоціацій дрібних фермерів в державах, котрі розвиваються, задля стимулювання розвитку національного виробництва. Вказану ціль можливо досягти формуванням більш сприятливих умов відносно дрібних фермерів, котрі допоможуть наростити продуктивність праці. Важливою є підтримка органічних засобів виробництва у рамках сільського господарства й розширення доступу асоціацій дрібних фермерів до локальних ринків. Одночасно, критично необхідним стає їхній захист від згубного впливу надто субсидованого імпорту з боку найбільш розвинених держав світу [13].

В межах Світової організації торгівлі вже функціонує механізм захисту сільськогосподарського виробництва, відомий як special agricultural safeguard (SSG). Але більшість держав, котрі розвиваються, не підпадають під критерій, необхідний для впровадження вказаного механізму, в результаті цього тільки 20 держав можуть користуватись ним. Тож, в більшості держав, котрі розвиваються, відсутній належний інструмент боротьби із різким ростом імпорту. Задля того, щоб ліквідувати дисбаланс дозволити державам, котрі розвиваються, забезпечувати агропродовольчу безпеку й відповідні умови щодо фермерів, потрібно

збільшувати кількість держав, котрі здатні користуватись наведеним вище механізмом [15].

Найбільш й найменш розвинені держави світу в Світовій організації торгівлі мають діаметральну протилежність цілей відносно зміни регулювання світової торгівлі агропродовольчими товарами. Зокрема, розвинені, тобто, багаті держави, прагнуть до посилення рівня захисту власного, тобто - внутрішнього виробництва, а найбільш розвинені держави, котрі асоціюють нарощення сільськогосподарського експорту із єдиним можливим поштовхом в напрямку економічного розвитку, воліють рівних умов ведення торгівлі відносно усіх (відсутність субсидій) [3,5].

Вплив агропромислового виробництва на навколишнє середовище й стан здоров'я людини й залежність поміж сільським господарством й тенденціями відносно зміни клімату, переважно замовчуються у міжнародних торгових переговорах, попри важливі наслідки для планети [11].

Одночасно, експорто-орієнтоване традиційне й інтенсивне аграрне господарство демонструє зростання під впливом лібералізаційних торгівельних процесів, спричиняючи негативні наслідки, зокрема - зміну клімату, динамічне забруднення ґрунтів, водних ресурсів, втрату біологічного різноманіття й екосистемних можливостей, зростання викидів парникових газів й надзвичайно неефективний менеджмент земельними ресурсами, тим самим підриваючи ресурсну базу виробництва [12].

У залежності від рівня розвитку держав варто застосовувати: в державах, котрі розвиваються й найбільш розвинених державах: норми екологічних стандартів, «зелених» субсидій; в розвинених державах - падіння рівня (або повну заборону) стимулювання експортного продукту. Необхідним також вважаємо й впровадження (поширення) у рекомендаціях СОТ низки спеціальних товарів (SP) й спеціальних захисних механізмів (SSM); найменш розвиненим державам необхідно стати більш захищеними наявністю сільськогосподарських тарифів.

Державам, незалежно від їхнього рівня розвитку, варто гармонізувати стандартизацію в відповідності до цілей сталого розвитку світового суспільства (рис. 3.2).

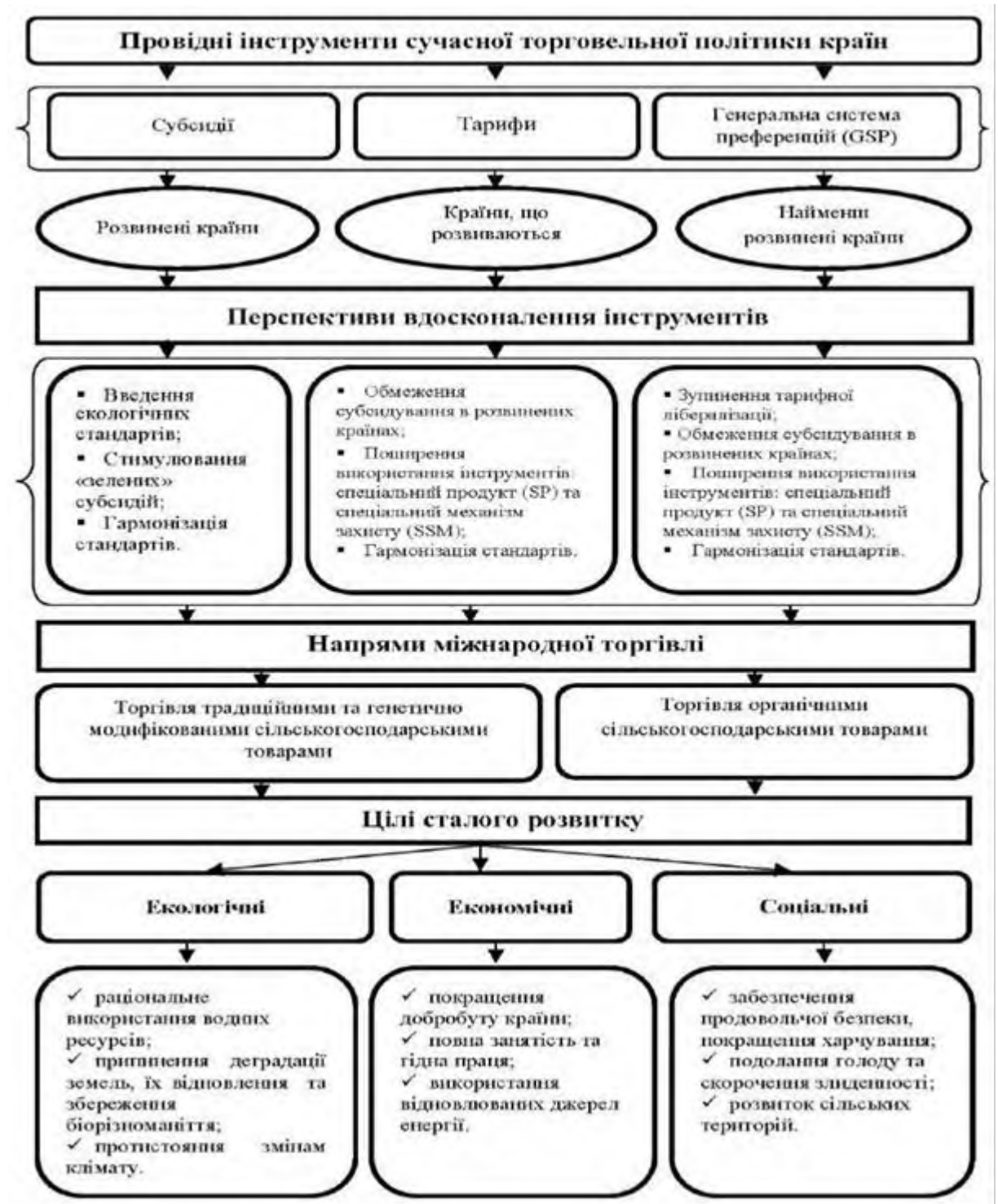

Рис. 3.2. Перспективні інструменти удосконалення міжнародної торгівлі агропродовольчими товарами, котрі сприяють досягненню цілі сталого розвитку

На базі здійсненого дипломного дослідження нами запропоновано концепцію підвищення ваги міжнародної торгівлі агропродовольчими товарами в рамках досягнення цілей сталого розвитку (рис. 3.3), котра ґрунтується на здійсненні концептуалізації процесів міжнародної торгівлі як факторів й механізмів соціального й економічного розвитку й обміну, котрі опосередковують процеси виробництва й споживання, розвиваючи торгівлю в якості форми міжнародних економічних відносин поміж суб'єктами виробничої і торгової діяльності у визначених середовищах економічного, соціального, екологічного та інституційного типу; передбачено урахування відносних переваг різних типів агропродовольчих товарів, зокрема - органічних, й застосування удосконалених інструментів міжнародної торгової політики, котрі посприяють досягненню соціальних та економічних цілей сталого розвитку й екологізації світової торгівлі; визначено, що міжнародна торгівля органічними продовольчими товарами, в порівнянні із іншими типами сільськогосподарських товарів, є домінантним у рамках досягнення цілей сталого розвитку суспільства.

3.2. Розвиток національних стратегій держав на світовому ринку органічної сільськогосподарської продукції.

Екологізація процесів сільськогосподарського виробництва й міжнародної торгівлі набуває усе вагомішого значення. Традиційні моделі здійснили значний внесок в процес виробництва агропродовольчих товарів й торгівлі наприкінці ХХ сторіччя завдяки застосуванню інтенсифікації. Проте сьогодні вони викликають усе більший скептицизм. Експерти вважають, що просте перенесення їх методик в ХХІ століття «не буде вдалим рішенням у рамках світового господарства» [13]. Відповідь, в рамках досягнення ЦСР, може знаходитись у рамках процесів органічного виробництва й торгівлі, що зумовлено виключно глобальним характером органічного підходу.

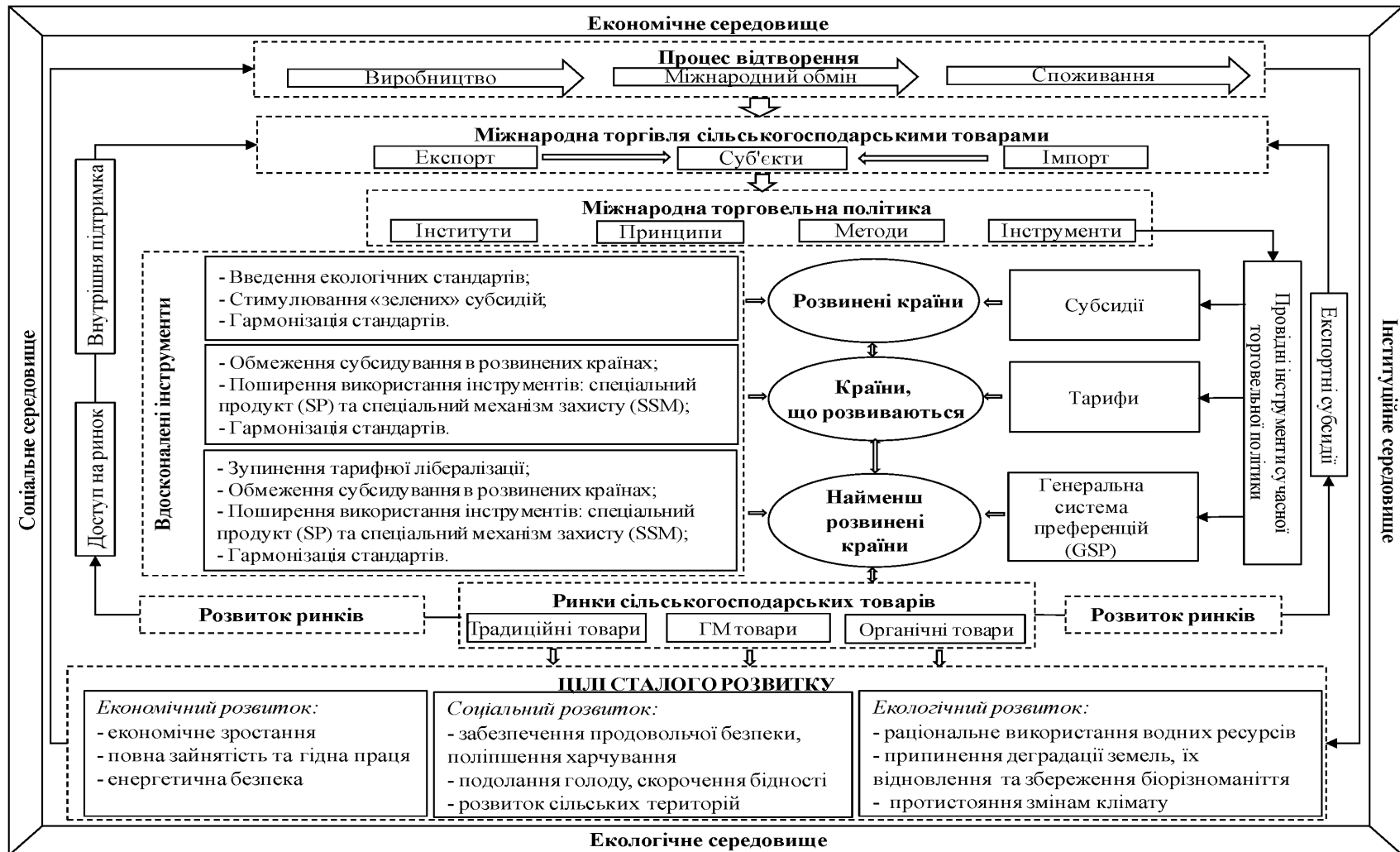

Рис. 3.3. Концепція зростання ролі міжнародної торгівлі агропродовольчими товарами в досягненні цілі сталого розвитку суспільства

Застосування органічного підходу дозволяє нарощувати доступність продовольства шляхом комплексної дії. Він може привести до зростання показників продовольчої безпеки на локальному рівні та відкриває усе більше можливостей відносно торгівлі й зростання добробуту. В той же час, як ведення несертифікованого органічного виробництва дозволяє наростити врожайність й забезпечити вищу стабільність екосистеми в умовах усе більш частих екстремальних метеорологічних явищ, що природньо збільшує добробут мереж дрібних фермерів, процес сертифікації органічних господарств надає можливість виходити на нові закордонні ринки й отримувати вигоду із вищої ціни на органічну продукцію [13].

В низці випадків вищий показник доданої вартості органічних товарів спонукає національні уряди активніше сприяти виходу дрібних виробників на міжнародний ринок. Це має наслідком поступове покращення інфраструктури, й, як наслідок - активізацію торгівлі на зовнішньому і внутрішньому ринках, тим самим - сприяючи росту добробуту фермерів й зміцненню показників продовольчої безпеки як в державах - виробниках, так й у державах-споживачах продовольчих товарів.

З метою оцінки еволюції міжнародного ринку органічної сільськогосподарської продукції й виокремлення перспективних національних стратегій держав, визначення напрямків зміцнення ролі світової торгівлі сільськогосподарською продукцією задля досягнення цілей сталого розвитку, в основному, через здійснення впливу на обсяг виробництва - пропозиції, споживання - попиту чи шляхом міжнародного обміну, було розраховано інтегральний показник. У процесі розрахунку використано методику бальних оцінок, засновану на методі розрахунку усередненої багатовимірної [14].

Із числа представлених держав, згідно показників, котрі формують пропозицію органічної сільськогосподарської продукції, лідером є Австралія, маючи при цьому найбільшу площу земель (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 - Рейтинг держав згідно показників групи виробництва органічних продовольчих товарів

Рейтинг	Держави	Бальний показник	Рейтинг	
			Частка органічних сільськогосподарських земель в загальній площі земель, %	Питома вага органічного сільськогосподарського виробництва, га/1000 чол.
1	Австралія	10000	12	1
2	Республіка Австрія	2876	1	2
3	Швеція	2365	2	5
4	Швейцарія	1546	3	12
5	Республіка Італія	1473	4	11
6	Фінляндія	1452	5	7
7	Словацька Республіка	1344	6	6
8	Іспанія	1256	8	4
9	Словенія	1154	7	13
10	Данія	957	9	9
11	Аргентина	916	16	3
12	ФРН	814	10	17
13	Франція	724	11	10
14	Республіка Польща	555	14	14
15	Канада	406	15	8
16	Нідерланди	304	13	22
17	Перу	246	18	16
18	Нова Зеландія	235	20	15
19	Україна	196	17	18
20	Парагвай	123	24	19
21	США	122	23	21
22	Республіка Мексика	113	22	20
23	Індія	82	19	29
24	Республіка В'єтнам	81	21	28
25	Ефіопія	77	25	24
26	Республіка Бразилія	63	27	23
27	Російська Федерація	42	30	25
28	Китай	42	26	27
29	Таїланд	23	28	30
30	Республіка Чилі	22	29	26

Згідно частки органічних сільськогосподарських земель в сумарній площі угідь лідерами стали Республіка Австрія - 21,2%, Швеція - 16,8%, Швейцарія - 13,2%. Відповідно, в розрахунку на одного громадянина в цих державах припадає 64,18 га., 52,95 га., 16,57 га. Наступні місця в рейтингу займають переважно держави Європи із значною часткою органічних земель (5-13%). Вказані держави мають значно розвиненіше виробництво органічної продукції. У кінці ж рейтингу, переважно, знаходяться держави Середньої Азії, Південної Африки, Латинської Америки й Російська Федерація, котрі мають відсоток органічних сільськогосподарських угідь в сумарній площі земель в межах 0,2-0,8% й питоме значення виробництва органічної сільськогосподарської продукції коливається в межах - 0,68-6,7 га/1000 чол. Вказані держави наразі фрагментарно формують пропозицію органічної сільськогосподарської продукції на міжнародному ринку.

Процесам нарощування органічного виробництва у вказаних державах сприяють елементи державної підтримки, в т.ч. - ефективно діюче законодавство й стандарти відносно органічного сектору економіки держав.

Попит на органічну продовольчу продукцію в різних державах знаходиться на різному рівні. Максимально він формується у державах, котрі досягли значного рівня економічного розвитку, освіченості громадян, населення досягло високої купівельної спроможності й загальної поінформованості. Споживачі свідомі того, що наведені товари мають вищу якість, корисніші для здоров'я, екологічно безпечніші, мають кращі смакові якості, в них відсутні шкідливі організми, токсичні та шкідливі речовини.

В таблиці 3.2 подано рейтинг держав згідно показників споживання органічної продовольчої продукції. Лідерами рейтингу стали переважно держави Європи й Сполучені Штати Америки. Загальним лідером є Швейцарська Конфедерація, у межах котрої обсяг споживання органічної

продукції на 1 людину перевищує 263 євро, наступною є Данія - майже 192 євро, Королівство Швеція - 177,2 євро, Австрія - 128 євро, Сполучені Штати Америки - 112 євро.

Таблиця 3.2 - Рейтинг держав згідно показників групи споживання органічних продовольчих товарів

Рейтинг	Держави	Бальний показник	Рейтинг	
			Середній обсяг споживання органічних продовольчих товарів на 1 особу, євро/ос.	Питома частка грошових затрат на органічні продовольчі товари в продовольчому бюджеті середньостатистичного громадянина, %
1	Швейцарія	10000	1	2
2	Королівство Данія	8413	2	1
3	Швеція	7704	3	3
4	Республіка Австрія	5983	4	4
5	ФРН	5246	6	5
6.	США	5235	5	6
7	Канада	3824	7	7
8	Республіка Франція	3705	8	9
9	Королівство Нідерланди	3064	10	8
10	Фінляндія	1775	12	13
11	Австралія	1768	9	15
12	Республіка Італія	1707	11	10
13	Республіка Іспанія	1653	14	11
14	Словенія	1444	13	12
15	Нова Зеландія	1104	16	14
16	КНР	333	19	17
17	Республіка Бразилія	311	18	16
18	Республіка Польща	304	15	19
19	Україна	112	17	21
20	Російська Федерація	61	20	20
21	Ефіопія	52	28	18
22	Республіка Словаччина	50	22	23
23	Перу	33	21	25
24	Індія	23	26	22
25	Таїланд	12	24	24
26	Республіка В'єтнам	6	27	27
27	Мексика	5	23	26
28	Чилі	3	25	29
29	Парагвай	2	30	28
30	Республіка Аргентина	1	29	30

Згідно показників питомої ваги грошових затрат на купівлю органічних продовольчих товарів в межах продовольчого бюджету середньостатистичного мешканця лідером є Королівство Данія, кожен мешканець котрого у середньому затрачає в межах 7% власного продовольчого бюджету. Надалі в рейтингу знаходиться Швейцарія 6,34%, Швеція - 6,31%, Австрія - 5,30%, Сполучені Штати Америки - 4,62%. Найбагатші держави із високим рівнем доходу й культурою споживання розташовані далі у рамках рейтингу, при обсязі споживання органічної продукції на 1 громадянина в рамках 30-106 євро. При цьому питома вага грошових затрат на органічний продовольчий кошик в сумарному продовольчому бюджеті формується в межах 1,6 - 4,6%.

Надалі у рейтингу, переважно, знаходяться держави, котрі мають незначний продовольчий бюджет (від 315 до 860 євро), й, в відповідності, обсяг споживання органічних товарів на 1 громадянина є незначним. Зокрема, Бразилія - 3,36 євро/ос., КНР - 3,2 євро/ос., Республіка Перу - 0,51 євро/ос., Республіка Мексика - 0,19 євро/ос., Індія - 0,11 євро/ос., Республіка В'єтнам - 0,06 євро/ос.

В вказаних державах показники питомої ваги грошових затрат на купівлю органічних продовольчих товарів в межах бюджету середньостатистичного громадянина складає 0,02-0,36%. Вказані держави мають незначну частку органічної сільськогосподарської ріллі в сумарній площі земель й майже весь органічний продукт, котрий виробляють у вказаних державах є спрямованим на експорт.

Згідно показників групи просування на міжнародний ринок органічної сільськогосподарської продукції лідерське місце посідають Сполучені Штати Америки (табл. 3.3), котрі характеризуються найбільшим обсягом експорту органічної сільськогосподарської продукції - 2410 млн. євро; Сполучені Штати є другою державою згідно кількості експортерів органічної продукції - 810. Зазначимо, що на лідерських позиціях опинились одразу дві нові (у списку) держави: Республіка Італія й КНР (2 -

3 місце в відповідності). Республіка Італія є другою державою в світі згідно обсягу експорту органічної сільськогосподарської продукції - 1670 млн євро й 5 державою згідно кількості експортерів - 651. Китайська республіка займає 1 позицію у світі згідно кількості експортерів органічної сільськогосподарської продукції - 1199 й 5 місце згідно обсягів експорту органічної сільськогосподарської продукції - 468 млн євро.

Таблиця 3.3. - Рейтинг держав групи просування на світовий ринок органічних сільськогосподарських товарів.

Рейтинг	Держави	Бальний показник	Рейтинг	
			Чисельність експортерів органічних сільськогосподарських товарів, од.	Обсяг експорту органічних сільськогосподарських товарів
1	США	10000	2	1
2	Республіка Італія	7306	5	2
3	КНР	7034	1	5
4	Індія	3943	4	9
5	ФРН	3781	3	27
6	Королівство Нідерланди	2702	13	4
7	Республіка Іспанія	2313	12	6
8	Республіка В'єтнам	2064	27	3
9	Перу	1393	7	11
10	Республіка Мексика	1154	14	10
11	Франція	1105	29	8
12	Данія	1065	10	12
13	Канада	1061	26	7
14	Республіка Аргентина	912	6	17
15	Чилі	901	8	15
16	Нова Зеландія	815	11	18
17	Ефіопія	656	17	16
18	Австралія	623	28	14
19	Бразилія	621	19	13
20	Республіка Польща	522	9	30
21	Таїланд	323	15	21
22	Парагвай	291	21	19
23	Україна	272	18	22
24	Республіка Австрія	246	22	20
25	Швеція	154	16	29
26	Фінляндія	82	20	24
27	Російська Федерація	61	23	23
28	Швейцарія	25	25	26
29	Словенія	11	24	28
30	Республіка Словаччина	2	30	25

Також в переліку лідерів знаходяться переважно держави зі значними площами органічних земель: Республіка Італія, Іспанія, Королівство Данія, ФРН, Франція, значною концентрацією експортерів органічної продукції й значними масштабами експорту органічної аграрної продукції.

В завершенні рейтингу, переважно, знаходяться держави, котрі мають вагомую частину органічної ріллі в загальній площі земельних угідь, значний рівень добробуту й високу споживацьку культуру відносно сільськогосподарської продукції, а саме це Республіка Словаччина, Словенія, Швейцарія, Фінляндія, Фінляндія, Австрія, Республіка Польща.

Рейтинг держав відносно рівня розвитку міжнародного ринку органічної сільськогосподарської продукції, розраховано на базі інтегральних бальних показників (табл. 3.4), демонструє, що максимального рівня розвитку ринку товарів органічної сільськогосподарської продукції досяг саме у США, де максимальний показник експорту органічної сільськогосподарської продукції - 2410 млн. євро й значна чисельність експортерів вказаних товарів - 810.

Наступною йде Австралія із найбільшими показниками за площею ріллі, зайнятої органічним сільським господарством (22,8 млн га), наступною - Швейцарія, із найбільшими показниками споживання органічних товарів на 1 громадянина (263 євро).

КНР та Індія піднялись в першу половину рейтингу (7 й 14 місця) завдяки групі показників виведення на міжнародний ринок органічної сільськогосподарської продукції. КНР лідирує у світі згідно кількості експортерів органічної сільськогосподарської продукції - 1199, а на четвертому місці розташована Індія - 670.

Згідно обсягів експорту органічної сільськогосподарської продукції КНР посідає 6 місце - 468 мільйонів євро, а на 10 місці Індія - 270 мільйонів євро.

Таблиця 3.4. - Рейтинг держав згідно рівня розвитку світового ринку органічних сільськогосподарських товарів

Рейтинг	Країни	Інтегральний бальний показник	Рейтинг в окремій сфері		
			Сфера пропозиції	Сфера попиту	Сфера міжнародного обміну
1	США	5123	22	5	1
2	Австралія	4132	1	12	17
3	Швейцарія	3854	4	1	27
4	Республіка Італія	3497	6	11	2
5	Королівство Данія	3474	9	2	11
6	Швеція	3382	3	3	26
7	ФРН	3284	11	6	6
8	Австрія	3035	2	4	23
9	КНР	2476	27	15	3
10	Королівство Нідерланди	2027	15	10	5
11	Франція	1842	14	7	12
12	Канада	1764	16	8	14
13	Республіка Іспанія	1745	7	14	8
14	Індія	1356	24	23	4
15	Фінляндія	1104	5	9	25
16	Республіка Словенія	874	10	13	30
17	В'єтнам	714	23	25	7
18	Нова Зеландія	712	17	16	15
19	Республіка Аргентина	617	12	29	13
20	Перу	557	18	24	10
21	Словаччина	467	8	21	29
22	Польща	465	13	17	19
23	Республіка Мексика	424	21	28	9
24	Бразилія	335	25	18	20
25	Чилі	284	29	27	16
26	Ефіопія	262	26	22	18
27	Україна	191	20	20	24
28	Республіка Парагвай	142	19	30	21
29	Таїланд	126	30	26	22
30	Російська Федерація	55	28	19	28

Міжнародний обмін органічною сільськогосподарською продукцією супроводжується реалізацією державами наступних національних стратегій: торгово - споживча (ТС), виробничо - споживча (ВС), торгово - виробнича (ТВ); (НС) - не сформована (табл. 3.5).

Таблиця 3.5. - Рейтинг держав згідно інтегрального показника розвитку світового ринку органічних сільськогосподарських товарів й національні стратегії ведення міжнародної торгівлі.

Рейтинг держав	Держави	Рейтинг в визначеній сфері			Характер стратегії	Вид стратегії*
		Сфера пропозиції	Сфера попиту	Сфера Міжна-родного обміну		
1	Сполучені Штати Америки	22	5	1	зовнішній	ТС
2	Австралія	1	12	17	внутрішній	ВС
3	Швейцарія	4	1	27	внутрішній	ВС
4	Республіка Італія	6	11	2	зовнішній	ТВ
5	Королівство Данія	9	2	12	зовнішній	ВС
6	Швеція	3	3	26	внутрішній	ВС
7	Федеративна Республіка Німеччина	11	6	6	зовнішній	ТС
8	Австрія	2	4	23	внутрішній	ВС
9	Китай	27	15	3	зовнішній	НС
10	Королівство Нідерланди	15	10	5	зовнішній	ТС
11	Франція	14	7	11	зовнішній	ТС
12	Канада	16	8	14	зовнішній	ТС
13	Республіка Іспанія	7	14	8	зовнішній	ТВ
14	Індія	24	23	4	зовнішній	НС
15	Фінляндія	5	9	25	внутрішній	ВС
16	Республіка Словенія	10	13	30	внутрішній	ВС
17	В'єтнам	23	25	7	зовнішній	НС
18	Нова Зеландія	17	16	15	зовнішній	ТС
19	Республіка Аргентина	12	29	13	зовнішній	ТВ
20	Перу	18	24	10	зовнішній	ТВ
21	Словаччина	8	21	29	-	НС
22	Польща	13	17	19	внутрішній	ВС
23	Республіка Мексика	21	28	9	-	НС
24	Бразилія	25	18	20	зовнішній	ТС
25	Чилі	29	27	16	-	НС
26	Ефіопія	26	22	18	-	НС
27	Україна	20	20	24	-	НС
28	Республіка Парагвай	19	30	21	-	НС
29	Таїланд	30	26	22	-	НС
30	Російська Федерація	28	19	28	-	НС

Із даних, поданих в таблиці 3.5 на базі рейтингу держави в сфері пропозиції і попиту відносно сфери міжнародного обміну варто виділити вид національних стратегій держав міжнародної торгівлі органічними агропродовольчими товарами: внутрішній чи зовнішній.

На основі поданих у роботі матеріалів вважаємо, що, держави мають зовнішній вид стратегії, якщо:

- рейтинг держави в сфері обміну є вищим ніж рейтинг сфери пропозиції й попиту (США, Італія, ФРН, Нідерланди, Республіка Іспанія, Перу);

- рейтинг держави у сфері міжнародного обміну повністю співпадає або перевищує одну із сфер (Франція, Республіка Аргентина, Бразилія).

У випадку, якщо сфера пропозиції й сфера попиту перевищує сферу міжнародного обміну (Королівство Швеція, Республіка Австрія, Республіка Польща), то держави формують внутрішню стратегію.

Таким чином, саме міжнародна торгівля органічною сільськогосподарською продукцією дозволить досягати цілей сталого розвитку, через те, що при органічному шляху виробництва досягається екологічна мета сталого розвитку поруч із економічно-соціальною.

Вважаємо, що для зростання ролі міжнародної торгівлі органічною сільськогосподарською продукцією в досягненні цілей сталого розвитку державам варто:

1. провадити стимуляцію виробників в напрямку переходу на органічне виробництва. При цьому, виробники, на поточному етапі, мають керуватися “Методичними вказівками із виробництва, переробки, маркування й збуту органічної продукції харчування” розробленої “Codeax Alimentarios”, а також стандартами типу ISO, IFOUM, EU Organic, USDI NOAP, санітарними й фітосанітарними нормами, у відповідності до Угоди СОТ щодо СФЗ, а також одержувати державну підтримку в відповідності із Угодою СОТ щодо сільського господарства [17];

2. здійснювати формування культури споживання - посилювати свідомість громадян відносно переваг органічної сільськогосподарської продукції й покращення іміджу органічного виробництва завдяки усім наявним інформаційним каналам (ТБ, Інтернету, пресі, журнали, зовнішній рекламі, виставкам та ярмаркам);

3. провадити міжнародну торговельну політику при допомозі удосконаленого інструментарію торгівлі агропродовольчими товарами.

3.3. Стратегічні напрямки розвитку експортного потенціалу органічної сільськогосподарської продукції України в контексті забезпечення сталого економічного розвитку нашої держави.

В контексті сьогодення у нашій державі питання органічного сільськогосподарського виробництва не є пріоритетним. Саме тому, з метою формування стратегічного напрямку зростання ролі України в міжнародній торгівлі органічними товарами, необхідно здійснювати відповідні обговорення на національному рівні, застосовуючи гіпотезу відносно того, що ідея відносно екологічної безпеки нашої держави із процесами виробництва і споживання органічної сільськогосподарської продукції має проходити у вітчизняному законодавстві певною “червоною ниткою”. Так само важливо відповідати системі міжнародних вимог, тобто стати складовою інституціонального середовища.

Складові вказаного середовища виробництва органічної сільськогосподарської продукції мають визначати певні «правила гри» в межах триєдиної системи соціально-економічних й екологічних інституцій, що наповнені формальним змістом.

З метою визначення й регулювання різномірних параметрів органічного сільськогосподарського виробництва - територіального, соціального, виробничо-економічного, екологічного, нормативно-правового та організаційно-управлінського типу - варто сформувати впорядковану сукупність формальних та неформальних інститутів. Проте,

окрім інституційної підтримки розвитку органічного сільськогосподарського виробництва, поточний стан речей вимагає усе новіших вимог, обмежень й правил, цінностей та інтересів морально-етичного характеру, котрі обумовлюють ключові принципи економічної взаємодії державних інституцій, самих суб'єктів господарювання і споживачів.

Важливою складовою інституціонального середовища органічно орієнтованого виробництва в нашій державі має стати сукупність інститутів, котрі активно сприяють вказаному розвитку й адаптації щодо міжнародних стандартів. у наш час найвпливовішими й органічно зорієнтованими є наступні: Міжнародна громадська асоціація учасників біологічного виробництва - "БЮЛан Україна", Всеукраїнська спілка учасників органічного аграрного виробництва - "Натурпродукт". Активним учасником процесу вдосконалення є загальновідома Федерація розвитку органічного руху України, котра сформована задля активізації процесів органічного виробництва в рамках консолідації зусиль наукових й бізнес-структур, що зацікавлені в розвитку виробництва й поширення екологічно безпечних товарів, процеси вирощування та переробки котрих провадяться із дотриманням усіх норм дбайливого ставлення людей щодо довкілля.

З метою посилення розвитку міжнародної торгівлі органічною сільськогосподарською продукцією в Україні у сфері виробництва й торгівлі вагомим аспектом є формування державних цільових програм й державної фінансової підтримки, оскільки сільськогосподарське виробництво органічного типу впливає на посилення продовольчої безпеки нашої держави, охорону навколишнього природного середовища, сприяє трансформації аграрного сектору в напрямку високої ефективності та конкурентоспроможності як на внутрішньому так й на зовнішніх ринках, вдовольняє запити населення в отриманні якісних й безпечних сертифікованих продукті харчування, забезпечує гармонійний розвиток

сільських територій й розв'язання соціальних проблем у сільській місцевості, стимулює розвиток міжнародної торгівлі сільськогосподарською органічною продукцією [18].

В Україні було розроблено «Державну цільову програму розвитку українського села до 2015 р.» від 09.10.2008 р. № 1258, котра передбачала довести розмір частки органічної продукції в межах загального обсягу ВП агропромислового комплексу до 12 % [19].

Загальновідома “Стратегія розвитку агропромислового сектору економіки України на період до 2020 року”, що затверджена відповідним розпорядженням КМУ від 17.11.13 року № 816-р., теж передбачає серед ключових напрямків досягнення таких стратегічних цілей як забезпечення продовольчої безпеки нашої держави завдяки сприянню розвитку процесів органічного сільськогосподарського виробництва, зокрема - в селянських і фермерських господарствах [10].

В поданому Плані пріоритетних дій КМУ на 2016 рік (розпорядження КМУ від 27.04.2016 р. № 419) відносно розвитку ринку органічного сільського господарства було зазначено здійснити наступне:

1) вдосконалення й адаптацію вітчизняного законодавства в відповідності із вимогами законодавства Європейського Союзу;

2) надати фінансову підтримку виробникам з метою проведення аналізу відповідності створення органічної продукції (або сировини) у відповідності із конкурсними засадами згідно поворотної основи в розмірах, котрі не перевищують 600 тисяч гривень (на одержання фінансової допомоги, при цьому перевага має віддаватись саме фермерським господарствам, котрі подали заявку відносно переходу на продукування органічного товару (сировини) [22].

Вважаємо, що окрім питання розробки напрямів й планів удосконалення органічного сільськогосподарського виробництва та торгівлі вказаною продукцією, необхідно здійснювати практичні дії відносно їхньої реалізації.

Зокрема, виконання ЗУ «Про виробництво й обіг органічних сільськогосподарських товарів та сировини» від 01.10.2012 № 415-УІІ не мало забезпечення відповідним впровадженням результативних інструментів з метою становлення органічного ринку в межах нашої держави.

Супутнім кроком мало б стати прийняття ЗУ «Про базові принципи й вимоги щодо процесів органічного виробництва, обігу й маркування органічних продуктів» (реєстраційний № 5148 від 21.12.2016 року), в котрому передбачено низку додаткових можливостей щодо розвитку процесів органічного виробництва, формування механізмів безпеки продовольчих товарів для населення України, поштовх до підвищення конкурентоздатності органічного сільськогосподарського продукту й розширення внутрішніх й зовнішніх ринків його збуту. Проте проект закону й наразі знаходиться на розгляді у комітеті Верховної Ради України [2].

Вважаємо, що необхідно сформувати чітке інституційне середовище й на державному рівні забезпечити прийняття відповідних підзаконних актів, котрі дозволять виробникам відповідної продукції проходити процедури органічної сертифікації не лише згідно діючих міжнародних, але й національних стандартів.

Розроблену Мінагрополітики й продовольства України в кооперації із місцевими членами органічного руху й міжнародними партнерами «Єдину комплексну стратегію розвитку сільського господарства й сільських територій на період 2015-2020 років» позитивно оцінюють учасники ринку, оскільки вона містить у собі базові засади реформування й комплексну, реалістичну, неупереджену концепцію його розвитку. в відповідності до озвученої Стратегії, розвиток органічного сільськогосподарського виробництва (названий «3 + 5») містить такі напрямки: реформу системи державної підтримки, в тому числі дрібних фермерів, закінчення процесів земельної реформи й реформи державних

підприємств, та вироблення 5 ключових пріоритетів - розвитку ринків збуту; органічного виробництва та нішевих культур; розвитку сільських територій; процесів зрошення, моніторингу безпеки харчової продукції; розвиток аграрної освіти, науки і дорадчих послуг. Джерелами державної підтримки сектору АПК в відповідності до плану є кошти бюджету в рамках загального і спеціального фондів, система кредитів ЄБРР та державні гарантії [13, 14].

Вперше державну підтримку на національному рівні відносно вітчизняних органічних виробників визначено у Постанові КМУ від 08.10.2016 року № 609. Вважається, що вказану допомогу держави виробники органічної продукції одержать в 2017 р. [14].

Наразі, за впливу й активізації процесів децентралізації в низці областей нашої держави (Чернігівська, Полтавська, Львівська, Житомирська, Одеська, Херсонська, Вінницька, Закарпатська, Тернопільська, Хмельницька) структури, котрі здійснюють виробництво органічних сільськогосподарських продуктів одержав фінансову допомогу із місцевих бюджетів різного рівня.

Яскравим прикладом можна є існуюча в межах Чернігівської області «Програма ресурсної підтримки виробництва органічної продукції на 2015-2020 роки», котра передбачає практично 100 % компенсацію затрат виробників на проведення процесів сертифікування виробництва (сировини та готової продукції) й витрат протягом перехідного періоду, без залежності від видів агропромислової діяльності. Вказані дії зменшують собівартість створення органічних товарів й, тим самим, знижує вартість органічних товарів, що сприятиме її конкурентоздатності на внутрішніх і зовнішніх ринках. Із обласного бюджету на протязі 2015-2020 років планують виділити понад 15,1 мільйони гривень [15]. У межах області виробниками органічних сільськогосподарських товарів є Приватна агрофірма «Тарасівське» (що випускає сертифіковану органічну

молочну продукцію) та Сільськогосподарський кооператив «Надія» (сертифікація органічних овочів) [26].

У сусідній, Полтавській області впроваджено «Програму розвитку та підтримки комплексу АПК Полтавщини згідно пріоритетних напрямків протягом 2015-2020 рр.» від 11.11.2015 року, котра одним із найпріоритетніших напрямів вважає динамічний розвиток виробництва органічної продукції. Задля цього передбачається проведення наступних заходів: компенсації в межах 100% затрат у зв'язку із здійсненням заходів та підтвердженням відповідностей виробництва органічних товарів (чи сировини) й отриманням сертифікатів відповідності в галузях рослинництва, тваринництва чи переробки агропродовольчої продукції, в т.ч. й на час перехідного періоду. Визначена сума компенсації станом на 2016 рік становить у межах 2,2 млн грн. Передбачено, що до 2020 року вона збільшиться на 0,35 млн. грн. Заплановано видати 7,5 млн грн. протягом всього періоду дії вказаної програми.

Передбачено також компенсацію в межах 20% від вартості органічних товарів для дитячих садків, закладів середньої освіти, державних закладів регіону на умовах державної закупівлі, котра надається за умови спільного фінансування із місцевих бюджетів обсягом не менше 10% загальної вартості доставленої продукції. Річна сума орієнтовно складає - 2,0 мільйони гривень. На період функціонування програми - 5,0 мільйонів гривень. Сумарний обсяг фінансування згідно даного напрямку перевищує 10,5 млн грн. [27].

В останні роки розпочато розробку низки проектів регіонального масштабу. Зокрема, у Полтавській області розроблено так званий «Пілотний проект «Формування ринку органічних товарів», котрий доповнює регіональну Програму внутрішнього виробництва органічної продукції [16].

Керівництвом Львівської області розроблено «Комплексну Програму підтримки й розвитку агропродовольчого виробництва Львівської області

на 2016-2020 рр.”, де теж пріоритетним напрямком є процес розвитку органічного виробництва й торгівлі. Ресурси місцевого бюджету виділяються на часткову компенсацію затрат на проведення сертифікації виробників органічних товарів в рамках фактичних затрат, проте не більше 100,0 тис. грн. відносно одного підприємства; на дотацію посівних площ до 100 гектарів під продукування органічних товарів, проте не більше аніж 500 грн. відносно 1 гектару. Також, варто охарактеризувати виділення коштів місцевого бюджету на фінансову допомогу в вигляді дотацій відносно площі угідь, на котрих проводитимуться заходи щодо збереження й відтворення родючості ґрунту у рамках 16,1 млн грн. [14].

У Закарпатській області виробниками органічної продукції: Торгова Марка “Пан Еко”- реалізація сертифікованих органічних соків, напоїв, меду, сиропів, м'яса, сала, ковбасної продукції, інших м'ясних виробів; ТОВ “Угорчанський смак” - реалізація сертифікованої ковбасної продукції; Фермерське господарство “Тізеш” - реалізація сертифікованого соку, напоїв, сиропу, повидла, м'ясопродуктів [16].

Керівництвом Житомирської області розроблено “Програму розвитку сектору АПК Житомирської області на 2016-2020 рр.” від 19.03.15 № 1403, в котрій ключовою складовою вважаємо «Комплексну програму підтримки і розвитку органічного виробництва Житомирської області». Сумарна вартість програми перевищує 141,9 млн грн. [12], з котрих на фінансову допомогу господарюючим суб'єктам в сфері органічного землеробства через часткове відшкодування вартості затрат органічної продукції й часткове відшкодування затрат на органічний насінневий матеріал спрямується понад 10,0 млн грн. на 2016 рік [15]. Запущено пілотний проект відносно забезпечення органічними товарами державних дитячих садочків, будинків й ЗСО. [26].

Брак уніфікованості законодавства у сфері виробництва органічної продукції чинить негативний вплив на процес функціонування органічного ринку України, імідж держави на міжнародному органічному ринку,

формує торгові бар'єри щодо виробників-експортерів. Оскільки під час здійснення органічного виробництва поєднується практика із науковими досягненнями, вважаємо, потрібне активніше залучати фермерські організації до участі в процесах розробки програм й підготовці змін відносно нормативно-правових актів, наслідуючи тим самим практики держав Євросоюзу [11].

А головне - щороку постає усе гострішою потреба державної підтримки досліджуваного перспективного напрямку виробництва та міжнародної торгівлі, тому це має стати однією із сучасних цілей держави.

Для нашої держави однією із визначальних цілей державної підтримки розвитку органічного сільського господарства стала розробка й упровадження сучасних програм т. зв. "зеленої скриньки". Аналітика структурних елементів бюджетних коштів, виділених на стимулювання програм "зеленої скриньки" демонструє спрямування понад 95 % фінансових ресурсів на фінансування розділу "загальні послуги", серед котрих фінансування: науково-дослідних робіт, фітосанітарний контроль й боротьба із шкідниками органічних культур, найбільш поширеними хворобами рослин й тварин, підготовка чи перепідготовка кадрів, надання професійної вищої та спеціальної технічної освіти, елементи матеріального забезпечення процесу навчання, надання послуг із перевірок загального характеру, в т.ч. - інспектування агропромислової сировини й продуктів харчування.

Перспективним є підтримка органічного рослинництва й тваринництва при допомозі бюджетних програм типу "зеленої скриньки", зокрема - через розробку й реалізацію наступних програм: інвестиційної фінансової допомоги на структурну перебудову суб'єктів малого і середнього сільськогосподарського бізнесу, регіональної допомоги вітчизняним сільськогосподарським виробникам, котрі ведуть власний бізнес у межах розвитку виробництва органічних товарів тощо, а також при цьому варто розробити комплекс програм соціальної підтримки й

перепідготовки їхніх працівників, котрі відносяться до групи заходів “зеленої скриньки” [14].

Задля збільшення масштабів виробництва в межах домогосподарств доцільною вважаємо адресну дотація населенню. Названі урядові заходи у відповідності до положень Світової організації торгівлі включаються в групу категорій державної підтримки “зеленої скриньки”, оскільки, по суті, шляхом видачі адресних дотацій населенню гарантується реалізація певної частини агропродовольчих товарів, що однозначно містить ефект допомоги органічному сільськогосподарському виробництву [9].

Стратегічним напрямком державної підтримки шляхом виділення бюджетних коштів задля розвитку органічного аграрного виробництва й зниження антропогенного навантаження на агроландшафти варто вважати провадження трансформації певних програм підтримки із “жовтої скриньки” у “блакитну скриньку”, зокрема, через переорієнтацію бюджетних ресурсів на програми інтеграції малоефективних невеликих земельних угідь чи консервації певної частини сільськогосподарських угідь й формування так званих “екомереж” [21].

Розрахунок кількісної оцінки нетарифного шляху регулювання ускладнює те, що більша частина нетарифних інструментів так й не набуває розголосу тому офіційно зареєстровані в якості обмежувальних заходів в торгівлі, себто мають прихований характер [29].

Заради збереження природного потенціалу й покращення якості реалізації природних ресурсів агропромисловим виробникам має надаватись бюджетна підтримка при умові відповідності зазначеним екологічним стандартам й міжнародно-затвердженим правилам й нормам.

Варто здійснювати комплекс заходів відносно стимулювання процесів застосування ресурсозберігаючих й екологічно ощадливих технологій виробництва у галузі тваринництва, розширювати напрямки державної підтримки із охорони й покращення показників родючості земель, опрацювати можливість процесу виведення сільськогосподарських

земель із обробки в обмін на їх монетизацію шляхом погектарних виплат на територіях із критичною екологічною ситуацією [13].

Показники динаміки світового економічного розвитку зумовлюють потребу в побудові новітніх максимально адаптивних національних моделей економічного розвитку, котрі б сприяли ефективній прибутковій інтеграції її елементів до Світової організації торгівлі. Найбільш актуальними теоретичні та прикладні напрацювання даного напрямку є для держав із перехідною економікою [19].

Введення міжнародних визнаних правил й норм, котрі використовують держави - члени Світової організації торгівлі, в нашій державі відбувається завдяки імплементації Протоколу про приєднання України до СОТ. Основним надбанням членства нашої держави є можливості участі у діяльності органів Організації, різноманітних комітетів, конференціях міністрів та в рамках багатосторонніх переговорів Раунду Доха - Розвиток заради впливу на торговельну політику інших держав [3].

Приймаючи участь в роботі комітетів й інших органів Світової організації торгівлі, наша держава може підняти питання й висловити позицію відносно певних аспектів торговельної політики інших держав. У зв'язку із цим варто активізувати співпрацю із галузевими асоціаціями відносно питань зовнішньої торгівлі. Важливим чинником також є можливість залучення бізнес-організацій до участі в рамкових заходах, котрі проводяться у СОТ, зокрема - Форуму для громадськості. Неурядові організації мають також можливість бути присутніми на пленарному засіданні конференції міністрів, котрі регулярно одержують коротку інформацію від Секретаріату СОТ із робочих засідань конференції [18].

Досвід формування та розвитку органічного ринку сільськогосподарських товарів найбільш розвинених країн демонструє, що ефективними напрямками підтримки органічного сільського господарства, котрі сприятимуть сталому розвитку, можуть бути:

- надання фінансової допомоги виробникам на час перехідного періоду, чи зниження податкового навантаження для виробників на час перехідного періоду;

- часткова або повна компенсація затрат на процедури інспектування, сертифікації, закупівлі насінневого матеріалу;

- часткова або повна компенсація затрат на отримання дорадчих послуг (тобто - надання кваліфікованої допомоги виробникам продукції під час вибору напрямків спеціалізації господарства; організація і здійснення їх навчання та тренінгів);

- часткова (у межах до 50%) компенсація вартості виставлених на продаж сільськогосподарських органічних товарів для їх виробників згідно умов укладання ними контрактів щодо поставки вказаної сертифікованої продукції закладам медичного, соціального, шкільного, та дошкільного профілю на умовах державної закупівлі;

- впровадження пільгової системи кредитування ("дешеві" кредити із низькими відсотковими ставками, на 3-5 р. для придбання насінневого матеріалу й молодняка худоби, котрі відповідають вимогам, встановленим відносно органічної продукції);

- часткове чи повне відшкодування затрат щодо страхування сільськогосподарських ризиків;

- надання комплексу послуг із підготовки висококваліфікованого персоналу в галузі органічного виробництва, повторна й підвищення рівня кваліфікації спеціалістів у галузі органічного виробництва;

- сприяння процесам залучення інвестицій в технології органічного землеробства міжнародних фінансових установ й держав - стратегічних партнерів України (США, Великобританія та ін.);

- організаційна та фінансова підтримка науково - дослідних структур й наукових станцій задля забезпечення виробників якісною насінневою базою в органічному землеробстві;

- фінансова підтримка в сфері проведення лабораторної експертизи відносно продукції органічних виробників (зокрема - вмісту органічних і мінеральних речовин у ґрунті, їхня хімічна й радіологічна чистота, тощо);
- здійснення маркетингових досліджень й формування рекомендацій відносно розвитку ринку органічних сільськогосподарських товарів;
- здійснення інформаційних кампаній задля росту рівня обізнаності й зацікавленості в здійсненні та споживанні органічного виробництва серед виробників та споживачів;
- зростання свідомості населення відносно переваг органічних агропродовольчих товарів й покращення іміджу галузі органічного виробництва завдяки діяльності усіх наявних інформаційних каналів (ТБ, Інтернет, преса, журнали, зовнішня реклама, виставки й ярмарки);
- зростання рівня поінформованості товаровиробників відносно переваг й можливостей удосконалення органічного виробництва (завдяки безкоштовному доступу до семінарів, конференцій і круглих столів, презентацій чи форумів; участі у виставках та ярмарках; здійснення навчань, професійних консультацій й тематичних зустрічей із питань виробництва, переробки й реалізації органічних товарів);
- забезпечення стабільної фінансової підтримки з метою участі виробників органічних товарів в міжнародних виставках задля сприяння розвитку експорту;
- організація заходів із навчання й консультування виробників, в тому числі - фермерів, відносно організації органічного виробництва та правил сертифікації продуктів;
- включення навчальних дисциплін із питань органічного виробництва й торгівлі в навчальні програми ВУЗів, публікація довідників й посібників з вказаної тематики;
- залучення керівництва і працівників медичних закладів, установ й організацій до процесів дослідження впливу органічних

сільськогосподарських товарів на здоров'я жителів, визначення рівня їх переваг над традиційним виробництвом продовольчих товарів;

- формування державної підтримки задля вирішення питань охорони навколишнього середовища сільських територій, забезпечення екосистем земель, росту родючості ґрунтів [23].

Вважаємо, що зазначені в дипломній роботі заходи мають стати певною “дорожньою картою” у напрямку вдосконалення аграрної політики України й сприятимуть органічному виробництву, споживанню й розвитку міжнародної торгівлі органічними продовольчими товарами.

Варто наголосити, що подані заходи державної підтримки мають бути сфокусованими на питаннях ефективності бюджетних програм підтримки сфери, чіткому формулюванню показників задля оцінки ефективності кожної бюджетної програми, урахуваючи вимоги Світової організації торгівлі відносно джерел державної фінансової підтримки [14].

Таким чином, напрямками підвищення ролі міжнародної торгівлі органічними агропродовольчими товарами в нашій державі задля досягнення цілей сталого розвитку повинні стати виробництво, споживання та міжнародний обмін. Під час виробництва варто керуватися “Методичними вказівками із виробництва, переробки, маркування й збуту органічних харчових продуктів”, котрі розроблено «Codix Alimentarius», а також стандартами ISO, IFUAM, EU Organic, низкою санітарних та фітосанітарних норм, в відповідності до Угоди СОТ про фітосанітарні заходи, а також одержувати державну підтримку у відповідності із Угодою Світової організації торгівлі щодо сільського господарства.

Окрім цього, сформуванню культури споживання - посилювати рівень свідомості населення відносно переваг органічних агропродовольчих товарів і покращення іміджу органічного виробництва завдяки усім наявним інформаційним каналам й здійснювати міжнародну торгову політику при допомозі удосконаленого інструментарію врегулювання торгівлі агропродовольчими товарами.

РОЗДІЛ 4. ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ОХОРОНИ ПРАЦІ.

4.1. Участь України у міжнародних організаціях з охорони праці.

На сьогодні в Україні особливого значення набуває міжнародне співробітництво з питань охорони праці, яке полягає у: вивченні, узагальненні та впровадженні світового досвіду з організації охорони праці, поліпшенні умов і безпеки праці; виконанні міжнародних договорів та угод з охорони праці; проведенні й участі в наукових та науково-практичних конференціях і семінарах з охорони праці. Важливе значення для регулювання трудових відносин на міжнародному рівні займають конвенції, прийняті Міжнародною організацією праці (МОП). Цю організацію було створено у 1939 р. як автономну інституцію при Лізі Націй, а зі 946 р. - як першу спеціалізовану установу ООН.

Головною метою МОП згідно з її Статутом, є: сприяння встановленню миру на основі соціальної справедливості, а також поліпшення умов праці і життя працівників усіх країн. До основних напрямів діяльності МОП належать: участь у міжнародно-правовому регулюванні праці; розроблення та впровадження міжнародних цільових програм, спрямованих на вирішення важливих соціально-трудова проблем (зайнятості, умов праці тощо); надання допомоги державам-членам МОП щодо удосконалення національного трудового законодавства, професійно-технічної підготовки працівників, поліпшення умов праці шляхом виконання міжнародних програм технічного співробітництва, проведення дослідницьких робіт та видавничої діяльності.

Україна є членом МОП з 1954 р., проте не всі законодавчо-нормативні документи в нашій країні втілюються для покращення трудового процесу відповідно до нормативних вимог. Аналіз міжнародного досвіду показує що, починаючи із 70-х років ХХ ст., у Європі використання компенсаційного механізму надання пільг та компенсацій за роботу в небезпечних і шкідливих умовах праці поступово занепало.

Цьому посприяло економічне стимулювання роботодавця щодо створення безпечних і здорових умов праці. Захист робітників від конкретних виробничих небезпек вирішується за допомогою розробки й впровадження норм і стандартів, які, як правило, застосовують у найбільш небезпечних видах діяльності.

4.2. Охорона праці у країнах Західної Європи.

В усіх країнах Західної Європи перші трудові закони, установлені майже 100 років тому, спрямовувались на захист здоров'я робітників. З роками заходи з охорони праці в країнах Європи змінились. На сьогодні завданням охорони праці є не тільки підтримка здоров'я робітників, обмеження робочого часу для роботи у шкідливих умовах праці, заборона використання праці дітей, молоді й жінок на деяких видах діяльності, а й привертання уваги на психологічні аспекти та психічний стан людей на робочих місцях [1].

У структурі ЄС, а також і окремо у європейських країнах, є організації, які займаються проблемами виробничого життя. В Австрії у 2015 р. створено спеціальний підрозділ (Всесвітня служба страхування від нещасних випадків на виробництві) для обслуговування підприємств з чисельністю працюючих менше ніж 50 осіб. В іспанському місті Більбао діє Європейське агентство з безпеки праці та охорони здоров'я на робочому місці. У Дубліні (Ірландія) працює Європейський фонд поліпшення умов життя та праці, що веде дослідження з широкого кола пов'язаних з цим питань [2].

Державні органи управління охороною праці в різні часи були створені у більшості країн світу: Австрія - Комісія з охорони праці при Міністерстві соціального управління; Іспанія - Вища рада з безпеки та гігієни праці; США - Національне управління з безпеки праці та управління з охорони праці; Франція - Вища рада з запобігання нещасним випадкам; Фінляндія - Міністерство соціального забезпечення та охорони

здоров'я; Японія - Департамент норм праці. Керування охороною праці здійснюють комітети, центри, фонди та інші спеціальні організації [1].

У Франції до нагляду за станом охорони праці залучаються робітники, а це певна соціально-партнерська форма контролю [3]. У 50-х роках у цій країні на промислових підприємствах з чисельністю працюючих понад 50 осіб створювалися комітети безпеки та гігієни праці, вони мали тільки дорадчий характер. На шахтах контроль за дотриманням техніки безпеки здійснювали обрані працівники інспектори, проте ця практика не знайшла підтримки у роботодавців. На цей час нагляд за станом охорони праці у Франції здійснюють: Інспекція праці, Рада з визначення пріоритетів у сфері поліпшення умов праці, Регіональний комітет із запобігання професійним ризикам, Комітет з гігієни, безпеки та умов праці, Агентство із страхування працівників та інші організації. Найважливіші функції має Інспекція праці, яка охоплює три важливі напрями: нагляд, зайнятість, організація. Основне завдання Інспекції - контроль і нагляд за дотриманням вимог Кодексу законів про працю та колективних договорів, промисловою безпекою та гігієною праці [3].

4.3. Вплив діяльності Міжнародної асоціації соціального забезпечення на зниження травматизму у виробничій сфері.

Підвищена увага до проблем безпеки праці стає дедалі актуальнішою. Це пояснюється передусім тим, що з кожним роком зростає рівень виробничого травматизму, зокрема зі смертельними наслідками, і кількість профзахворювань. Представниками Міжнародної асоціації соціального забезпечення було представлено 5 ключових “особливостей” міжнародних та європейських стратегій з безпеки праці та здоров'я [4]:

1. скорочення кількості нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;
2. підвищення обізнаності, розвитку професійних якостей трудового потенціалу;

3. співпраця між системами охорони громадського здоров'я та безпеки праці;

4. здоров'я та безпека як невід'ємна частина способу життя;

5. інтеграція питань запобігання нещасним випадкам у систему соціального забезпечення.

Найбільш досконалу стратегію з безпеки праці впроваджено в Австралії. Її метою є зменшення кількості смертельних нещасних випадків щонайменше на 20 % та зниження рівня виробничого травматизму на 40%. Аналіз результатів показує, що досягнуто зниження кількості смертельних випадків на 20%, проте зниження виробничого травматизму становило тільки 18%. Найбільш травмонебезпечними залишаються будівельна і транспортна галузі (зменшення на 20%) та агропромисловий комплекс (зменшення на 13%), тому запропоновано звернути більшу увагу на ці галузі промисловості.

Основними проблемами впровадження стратегії було визнано відсутність ясності щодо ролей та відповідальності, а також чіткого шляху для соціальних партнерів щодо поставлених завдань.

Згідно з даними МОП, щороку в світі реєструється приблизно 270 млн нещасних випадків, пов'язаних з трудовою діяльністю людини, і 160 млн професійних захворювань. На виробництві гине майже 354 тис. працівників, з них у країнах з розвинутою ринковою економікою - 16,2 тис., у колишніх соціалістичних країнах - 21,4 тис., у Китаї - 73,6 тис., в Індії - 48,2 тис., в інших країнах Азії і Тихого океану - 83 тис., у країнах Близького Сходу - 28 тис., у країнах Африки південніше Сахари - 54,7 тис., у країнах Латинської Америки та Карибського басейну - 28,6 тис. Близько 12 тис. загиблих - діти [2].

До цього переліку необхідно додати і тих, хто одержав профзахворювання і вибув з виробничого процесу. Цей показник у 2020 р. становив 2,02 млн смертельних випадків у світі (або 5500 смертей на день), причому серед захворювань 32 % становили онкологічні, 23 % - серцево-

судинні, 19% - травматологічні, 17% - інфекційні. Щодня у світі відсутні на робочому місці внаслідок хвороби (тимчасової непрацездатності) близько 5% робочої сили. Економічні втрати внаслідок професійних захворювань становить близько 4% національного валового продукту.

До сфери безпеки праці все більшою мірою залучаються питання, пов'язані з самопочуттям працівника, і фактори, що побічно впливають на трудову діяльність, вживання алкоголю, наркотиків і навіть інтернетзалежність.

У Великобританії в 60-х роках минулого століття 1000 нещасних випадків на виробництві за рік вважалося нормою. У 2019 р. сталося 152 випадки, або 0,5 на 100 тис. працюючих - це один з найкращих показників у Європі (у Німеччині, Франції, Італії - від 1,04-1,6, тоді як у США - 4,4, Японії - 2,6) [5]. Це пояснюється тим, що Британська система управління охороною праці є близькою до ідеальної і відповідає економічним, соціальним і політичним особливостям. Промисловий переворот кінця XVIII - середини XIX ст. породив організований робітничий рух - чартизм. Завдяки цьому ще у 1802р. у Великобританії прийнято перші закони, що врегульовували умови праці та трудові відносини. У 1880р. було прийнято перший закон про відшкодування працівникам шкоди за виробничий травматизм на виробництві. Власне він поклав початок законодавству про охорону праці. Проте встановлення належного режиму здійснювалось за постійної боротьби між роботодавцями і працівниками.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. З метою комплексного визначення особливостей еволюції міжнародних торгово-економічних відносин аграрного сектору проведено дослідження розвитку теорії міжнародної торгівлі. Сам процес розвитку торгових відносин на міжнародному рівні необхідно розглядати у якості сталого руху від різномірних економічних контактів, до комплексної взаємодії, а у подальшому - до економічного співробітництва. Найвищою ланкою міжнародних торгово-економічних відносин є міжнародна економічна інтеграція. Провівши узагальнення найважливіших трендів розвитку міжнародних економічних відносин, виявлено сучасні риси розвитку торгівельно-економічних відносин, завдяки чому запропоновано розгляд процесів функціонування торговельно-економічних відносин та забезпечення їхнього розвитку крізь призму інституцій, ринків й міждержавної співпраці.

2. Для аграрного сектору економіки розвиток міжнародних торгівельно-економічних відносин передбачає зростання обсягів експорту традиційних сільськогосподарських культур на світовий ринок, розширення географії збуту традиційних культур, вихід на міжнародні ринки нових культур на базі стійких довгострокових зв'язків міжнародного й міжрегіонального рівня, передумовами котрого вважаємо активне нарощення експортного потенціалу, ріст показників конкурентоздатності агропродовольчої продукції на світових ринках, посилення інституційних зв'язків корпоративного й національного рівня нашої держави із провідними інституційними структурами глобального рівня.

3. З метою реалізації заходів із розвитку торгово-економічних відносин аграрного сектору економіки України потрібно визначити його рівень й прослідкувати динаміку, що проведено в рамках реалізації відповідного методологічного підходу, у межах котрого здійснено

обґрунтування множин показників відносно зазначених форм міжнародних торгівельно-економічних відносин (зокрема - рівня розвитку світового ринку, рівня розвитку міжнародного поділу праці, рівня розвитку міжнародного руху капіталу, рівня розвитку міжнародної міграції робочої сили, рівня розвитку міжнародних валютно-кредитних й фінансових відносин).

4. У роботі проведено аналіз стану й тенденцій міжнародних торгово-економічних відносин в рамках аграрного сектору України. В межах дослідження тенденцій розвитку міжнародної торгівлі агропродовольчою продукцією зафіксовано, що міжнародна торгівля й ВВП зростали синхронно протягом останніх десяти років. Аналізуючи динаміку міжнародної торгівлі згідно основних груп товарів виявлено, що основний приріст сформовано протягом періоду з 2008 по 2020 роки саме виробниками агропродовольчої продукції (+36%). Проаналізовано, що ключовими експортерами агропродовольчої продукції є Європейський Союз, Сполучені Штати Америки, Республіка Бразилія та КНР. Для одержання обґрунтованих висновків відносно масштабності й значущості зовнішньої торгівлі вказаним типом продукції для вітчизняної економіки, проведено аналіз показників експорту й імпорту сільськогосподарських товарів, сальдо й показників приросту. На основі дослідження структури експорту й імпорту вітчизняної продукції сектору АПК та її питомої ваги в сумарному експорті-імпорті, виявлено, що в період із 2012 р. значення аграрного сектору у експорті продукції стабільно підвищується, при цьому експорт саме зернових культур формує близько половини усього експорту продукції аграрного сектору. Імпорт є значно більш диверсифікованим: переважно наша держава імпортує їстівні плоди й горіхи, рибу й ракоподібні.

5. Завдяки аналізу показників бюджетної підтримки українських сільськогосподарських виробників порівняно із іншими державами нами визначено рівень державної підтримки аграрного сектору економіки

України, що надало змогу дійти висновку, що наявна політика підтримки сектору АПК України характеризується значною хаотичністю, неоднорідністю структурних елементів, частою зміною векторів й відсутністю стабільної тенденції до розвитку.

6. Запропонована нами концепція підвищення ролі міжнародної торгівлі агропродовольчими товарами задля цілей сталого розвитку суспільства базується на принципах концептуалізації міжнародної торгівлі як фактору та механізму соціально-економічного розвитку й обміну, котрий опосередковує процеси виробництва і споживання, розвиваючи торгівлю як елемент міжнародних економічних відносин поміж суб'єктами виробничої-торгової діяльності у певних економічних, соціальних, екологічних та інституційних середовищах; передбачено урахування переваг різноманітних видів агропродовольчих товарів, в першу чергу - органічних, а також застосування вдосконалених інструментів міжнародної торгової політики, котрі сприятимуть досягненню соціальних та економічних цілей сталого розвитку й елементів екологізації міжнародної торгівлі; обґрунтовано, що міжнародний обмін органічною сільськогосподарською продукцією, у порівнянні із іншими видами агропродовольчих товарів, став домінантним у процесі досягнення цілей сталого розвитку суспільства.

7. Удосконалення інструментарію полягає у тому, що для розвинених держав доцільним є введення екологічної стандартизації, стимуляція "зелених" субсидій; для держав, котрі розвиваються, й найменш розвинених держав необхідним є реальне зниження (чи заборона) експортної стимуляції розвиненими державами й впровадження (чи поширення) у інституційному полі СОТ низки спеціальних товарів (SP) та спеціальних захисних механізмів (SSM). Найменш розвинені держави потребують більшого захисту сільськогосподарськими тарифами. Всім державам, незалежно від показника розвитку, варто гармонізувати стандартизацію відповідно до цілі сталого розвитку, тому що із позицій

міжнародної торгівлі збільшення числа стандартів є шкідливим, оскільки приводить до зростання вартості товарів й робить обмін малоефективним.

8. Інтегральний показник, котрий базується на опрацюванні бальних оцінок розвитку сфер виробництва, споживання й міжнародного обміну, визначає процес розвитку міжнародного ринку органічної сільськогосподарської продукції. На базі рейтингу держави в сфері пропозиції, попиту й обміну визначено національні стратегії держав на ринку органічної продукції, котрі мають внутрішні або зовнішні напрямки. Формування міжнародної торгівлі органічними агропродовольчими товарами супроводжується реалізацією державами наступних національних стратегій: торговельно-споживча, виробничо-споживча, торгово-виробнича, у деяких державах стратегія не є сформованою. Для посилення значення міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією у досягненні цілей сталого розвитку державам варто впливати на процеси пропозиції - виробництва, споживання - попиту й міжнародного обміну.

9. Напрямами посилення значення міжнародної торгівлі органічною сільськогосподарською продукцією в Україні з метою досягнення мети сталого розвитку мають стати процеси виробництва, споживання, міжнародного обміну. При виробництві варто керуватися «Методичними вказівниками із виробництва, переробки, маркування й збуту органічних продуктів харчування», сформованими «Codex Alimentarius», групою стандартів ISO, IFAM, EU Organic, санітарними й фітосанітарними нормативами, відповідно із Угодами СОТ щодо СФЗ, а також одержувати державну підтримку відповідно із Угодою СОТ про сільське господарство. Необхідно формувати культуру споживання - посилити свідомість громадян відносно переваг органічної продукції й покращення іміджу органічного виробництва шляхом використання усіх наявних інформаційних каналів (ТБ, Інтернету, газет, журналів, зовнішньої реклами, виставок, ярмарок) й здійснювати міжнародну торгову політику

при допомозі удосконаленого інструментарію регулювання торгівлі агропродовольчими товарами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Біла С.О. Новітні тренди розвитку глобалізаційних процесів в аграрному секторі / С.О.Біла // Економічний вісник університету. - Збірник наукових праць учених та аспірантів. - Випуск 33/1. - 2020. - Переяслав-Хмельницький. - С. 7 - 15. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://economic-bulletin.com/index.php/journal/article/view/192/200>
2. Біла С.О. Сучасні тренди розвитку зовнішньоторговельних відносин та ризики «неопротекціонізму» / С.О.Біла // Стратегія розвитку України. – Науковий журнал. - 2017. - № 1. - С.11 - 16.
3. Білоган О. Еволюція теорій міжнародної торгівлі щодо оптимізації її структури / О. Білоган // Вісник Львівського університету. - Серія: Міжнародні відносини. - 2021. - Вип. 28. - С. 194-206.
4. Бережнюк І.Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія / І.Г. Бережнюк. - Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2019. - 543 с.
5. Воронкова А.Е., Єрохіна Л.В., Рябенко Л. І. Міжнародні економічні організації: навчальний посібник. / А.Е. Воронкова, Л.В.Єрохіна, Л.І. Рябенко. - К.: «Професіонал», 2016. - 352 с.
6. Воронкова В.Г., Місце і роль України в глобалізаційних процесах сучасності / В.Г. Воронкова // Вісник. - 2019. - № 37. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_37_2.pdf
7. Грицюк І. В. Активізація зовнішньої торгівлі України шляхом підвищення експортного потенціалу / І. В. Грицюк // Управління економічним розвитком. - 2013. - № 13. - С. 131-133.
8. Грушовенко Я.А. Аналіз Української RTGS системи СЕП /Я.А.Грушовенко // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Факультет міжнародних відносин Національний авіаційний університет; за

загальною редакцією Ю.О.Волошина. - Том V. - Київ: Національний авіаційний університет, 2020. - С. 440 - 444.

9. Голубович А. Д. Оподаткування: наукове обґрунтування та організація процесу / А. Д. Голубович, А. Д. Клопотовський. - Держава та регіони. - 2015. - С. 194 - 199.

10. Гусева С. С. Міжнародна торгівля у сучасному світі / С. С. Гусева // Управління економічним розвитком. - 2014. - № 5. - С. 113-114.

11. Гужва І. Ю. Угода СОТ про державні закупівлі як інструмент інтеграції галузей економіки України до світового господарства / І. Ю. Гужва // Формування ринкових відносин в Україні. - 2015. - № 9. - С. 7-10.

12. Курищук В. Державна фінансова підтримка експортної діяльності в Україні / В. Курищук // Економіст. - 2018. - № 6. - С. 39-41.

13. Макарова Г. Л. Митний тариф як регулятор зовнішньої торгівлі держави: монографія / Г. Л. Макарова. - Ірпінь, «КРОК», 2018. - 341 с.

14. Мартинюк В.П. Митна система України та її фіскально-регулюючий потенціал / В.П. Мартинюк // Держава та регіони. - Серія «Економіка». - 2018. - №3. - С. 86-94.

15. Мельник Т. М. Нетарифний протекціонізм у країнах ЄС та в Україні / Т.М. Мельник, К. С. Пугачевська // Бізнес-інформ. - 2017. - № 1. - С.20-28.

16. Мовсесян А. З. Сучасні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі / А. З. Мовсесян // Держава та регіони. - Серія «Економіка». - 2016. - № 4. - С. 32-46.

17. Наранян А. Г. Мобільний світ електронної комерції / А. Г. Наранян // Держава та регіони. - Серія «Економіка». - 2018. - № 5. - С.21-31.

18. Нестерова Т. Н. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі: монографія / Т. Н. Нестерова. - Херсон: Альфа, 2016. - 96 с.

19. Одягайло Б. М. Міжнародна маркетингова стратегія для українського підприємства в умовах обмеженого попиту / Б.М. Одягайло //

Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. - 2018. - № 3(19). - С. 7-13.

20. Опіщенко І. В. Економічний суверенітет держави: монографія / І. В. Опіщенко. - Вінниця: «Лелека», 2017. - 178 с.

21. Осика, С. Г., Пятницький В. Т. Світова організація торгівлі [Текст: монографія] / С. Г. Осика, В. Т. Пятницький. - 2-ге вид., переробл. і доповн. - К. : К.І.С., 2016. - 516 с. [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://library.tneu.edu.ua/images/stories/zmist/2016/.pdf>.

22. Чирак М. Еволюція фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні / М. Чирак // Світ фінансів. - 2016. - Вип. 3. - С. 74-88. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/7439/1/%D0%A7%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%BA%20%D0%9C..pdf>.

23. Чікіров Б.Г. Мито як елемент системи оподаткування зовнішньоекономічної діяльності / Б. Г. Чікіров // Держава та регіони. – Серія «Економіка». - 2019. - № 7. - С. 67-85.

24. Чуб А. В. Світові тенденції розвитку регулювання міжнародної торгівлі /А. В. Чуб // Держава та регіони. - Серія «Економіка». - 2019. - № 4. - С. 70-86.

25. Чужиков, В. І. Зона вільної торгівлі України та ЄС: аналіз потенційних наслідків [Текст] / В. І. Чужиков // Стратегічні пріоритети. - 2016. - № 1. - С. 106-111.

26. Шнирков О. І., Філіпенко А.С., Румянцев А. П. та ін. Зони вільної торгівлі на початку ХХІ століття: монографія; за ред. О. І. Шниркова, В.І. Муравйова. - К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. - 399 с.

27. Яковлєв А. І. Удосконалення методів визначення ефективності ЗЕД /А.І. Яковлєв // Фінанси України. - 2018. - № 9. - С.25-27.

28. Яремко, Л. А. Дотримання екологічної безпеки при здійсненні зовнішньоторговельної діяльності / Л. А. Яремко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. - 2016. - Вип. 111. - Ч. 2. - С. 112-118.

29. Head K. Gravity Equations: Workhorse, Toolkit and Cookbook / К. Head, Т. Mayer. In: Handbook of International Economics. - Amsterdam : Elsevier, 2014. - Vol. 4. - P. 131-196.

30. Trade statistics for international business development. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.trademap.org>